COMMENTARII GALEACII CAPELLÆ

de rebus geſtis pro reſtitutione Franciſci II. Mediolanẽſium Ducis, nuper ab ipſo auctore recogniti, & antea impreſſis emendatiores.

Haganoæ M.D.XXXVI.

4 8/1
34-9-A-26.2
VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA

GALEACII
CAPELLÆ AD ILLVSTRIS ſimum Franciſcum II. Mediolanenſium Ducem, in Commentarios de rebus geſtis pro eius reſtitutione
Præfatio.

VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA

EX IIS, QVI LIterarum ſtudio famã adſecuti ſunt, nonnulli iccirco a ſcribẽda hiſtoria abſtinuere, aut ꝙ antea tractata aggredi, & ex alieno labore nomen ſibi quærere parum laudis eſſe ducerent: aut ꝙ de temporum ſuorum rebus opus contexere, arbitrabantur non eius eſſe, qui ita uitam inſtituiſſet, ut cuperet prodeſſe q̃plurimis, lædere autẽ neminem uellet: cum omni tempore Terentianum illud ipſo uero uerius fuerit, Obſequium amicos, ueritas odium parit. Alij autem minus ea ex cauſa deterriti, ne domeſticis, & proximis in enarranda rerum ueritate diſplicerent, externa ſectati ſunt, &

pro certis ſæpenumero incerta literis tradi derũt. Quod cũ maxime ab eo, qui ſcriptis ſuis fidem adhiberi cupiat, fugiendum ipſe cenſerem, nec quæ aut alibi, aut iampridẽ euenerũt, referre, nec ea qbus iterfuiſſem, tacere æquum ducerem: nihil magis curaui, q̃ ut hiſce in libris, quibus res geſtas pro tua reſtitutione, Princeps Illuſtriſſime, com plexus ſum, nullius honori aut famæ detra herem. Et quamuis hæc eadem ab aliȷs & copioſius & cultius ſcriptum iri exiſtimẽ: tamen a me præcipue memoriæ tradenda eſſe cenſui, quia dum armis diſceptaretur, quodnam ius in Mediolanenſi ditione po tius ſit: uel tuum, quod auita primum uirtu te partũ, mox Maximiliani, & Caroli Cæ ſaris diplomate roboratum eſt: uel Franciſci Galliarum Regis, qui Valentinæ Vice comitis proauiæ hæreditate, Pontificis au ctoritate, ac ipſius Maximiliani literis fultus erat, mihi tuas parteis ſequuto, & Hieronymo Morono legato tuo domi, foriſq; operam ab epiſtolis præſtãti multa audire, ad diuerſos principes ſcribere, atq; uidere contigit: quæ aliȷ fortaſſe incertis rumoribus iactata ſecus ſcribent. Atq; ob id ipſe ero partior, q nec ȷ̃s omnibus, quę eodem tempore diuerſis in locis interdũ gerebantur,

tur, uni licuit intereſſe: & mihi, ꝗ te, tuoſq; ſecutus ſum, minus aduerſariorũ conſilia aliquando nota fuere. Adde ꝙ omnia in prælijs ſtrenue facta ſingilatim referre, quæ nec ipſi quidem duces ſcire poſſunt, hominis eſt intemperanter abutentis eorum ocio, qui hæc legere nõ aſpernentur. Quocirca mihi ſatis eſſe decreueram ſummatim ab initio eius belli, quod Leo X. Pont. Max. contra Gallos geſſit, uſque ad redactum in Cæſaris poteſtatem Mediolanenſe imperium res geſtas literis mandare: quoniam bellis undique poſtea gliſcentibus tutum aliquem ſeceſſum quærens e patria diſceſſi, tum quod quietioribus temporibus (ſi Dij permiſiſſent) ſupereſſe cupiebam, tum etiam quod tam diuturnas calamitates inſequutas audire malui quam uidere. Verum ubi quaſi poſtliminio tandem redij, ac rerum poſtmodum in Inſubribus geſtarum ex nonnullis, qui interfuere, clarius intellexi ſeriem: pro mea in te obſeruantia, & ſtudio deeſſe non potui, quin ea etiam explicarem, quæ adeo iuſtam cauſam tuam effecerunt apud omneis Europæ principes, ut non ſolum ſummus Pontifex, Henricus Angliæ Rex, Veneta & Florentina Reſpublica, ſed ipſe eti-

am Galliarum Rex antea inſenſiſſimus arma tuæ defenſionis cauſa magna cum ſuorum iactura & ſumptu prope incredibili ſumere non abnuerint: neque prius abiecerint, quam patefactis æmulorum tuorum calumnijs mitiora conſilia haud aſpernatus Carolus Cæſar te Mediolanenſibus tuis reddiderit. Quibus tanto optatior extitiſti, quanto poſt abſceſſum tuum omnia magis aduerſa perpeſſi, non niſi te reſtituto meliorem fortunam ſperabant.

GALEACII
CAPELLÆ DE REBVS
geſtis pro reſtitutione Franciſci II. Mediolanenſium Ducis Liber Primus.

POST ADEptam a Franciſco Galliarũ Rege Mediolanenſem ditionem, bella iã aliquot annos in Italia ceſſauerant, nec quiſq; ex Italis Principibus iuſtam nouarum rerum cauſam habere uidebatur. Nã in primis Leo Pontifex, qui ſuo imperio Vrbinũ eiecto Duce addiderat, non habebat quod ulterius ullo iure tentaret. Carolum etiam huius nominis Quintum Ro. Imp. rebus ſuis in Hiſpania, Germaniaq; nondum conſtitutis, nihil præter Neapolitanum regnum in Italia curare plæriq; exiſtimabant. Venetos Gallo coniũxerat fœdus arctiſſimum, & ob Brixiã Veronãq; pauloante eius auxilio receptas Regi decebat eſſe addictiſſi-

mos. Florẽtini Romani Pont. nutu ſtatum Reip. moderantes, nihil agebant præter illius arbitrium. Genua Regijs auſpicijs nitebatur. In Lucenſibus, Senenſibus, & in Federico Gonzaga, qui Mantuæ dominabatur, plus erat timoris ne potentiores principes aliquid aduerſum ſeſe molirentur, quàm ut ipſi quidpiam auderẽt innouare. Vnus tantum in Italia Alphonſus Eſtenſis Ferrarienſium dux ademptis per Eccleſiæ potentiam duabus urbibus Mutina, & Regio Lepidi, male erga Pontificem animatus exiſtimabatur, ſed tamen non deſperabat, quin Regijs opibus (quippe qui Gallici nominis ſemper ſtudioſiſſimus fuerat) oblata occaſione eſſet aliquando amiſſa recuperaturus: & propterea cum Pontifice dolorem diſſimulabat. In Italiæ autem finibus iam aliquot annos Tridenti agebat Franciſcus Sforiia Lodouici Mediolanenſium olim Ducis filius: qui haud mediocres a Gallo cõditiones ſæpe oblatas aſpernatus, nulla unquã temporum, aut fortunæ iniquitate adduci potuit, ut ius ſuum illi cederet, quin pro eius recuperatiõe uaria iamdudũ conſilia animo uoluens externorũ, Italorumque principum auxilia, non ceſſabat implorare. Quod & ſi Gallus antea timuiſſet, tamen iam metuere deſierat ob fœd⁹ cũ Heluetijs.

 nuper

nuper initū: quibus adiunctis reliquarum gentium arma ſibi formidanda eſſe nō cenſebat. Atq; is erat Italiæ ſtatus anno a Natali Chriſtiano XXI. ſupra M. D. cum Carolus Cæſar iuſtam belli cauſam aduerſus Gallum ſe habere arbitratus, ꝙ ipſum auctorem armorum per id tempus in Leodium ciuitatem ad Ro. Imp. pertinentem illatorum fuiſſe cognouiſſet, legationibus cum Leone Pont. agere cœpit de Gallis Italia expellendis: qui quidem Pontifex iam dudum ipſum Cæſarem admonebat, ut aliquando rebus Italiæ proſpiceret, neq; ſineret Gallum, quem communem amborum hoſtem eſſe dicebat, noua indies uirium acceſſione in Italia creſcere. Atq; idcirco Pontifex ad id potiſſimum incitabatur, quoniā pauloante Gallus ab ipſo petiſſet, ut Hadrianus Ambaſius Cardinalis, quem Propontificem in Gallia ad biennium protulerat, in aliud quoq; tempus confirmaret. Cūq; id Leo damnoſum Ro. curiæ, & exemplo quoq; turpe eſſe cuiquam tantam poteſtatē tot per annos credi reſpondiſſet, Rex ægre ferens id ſibi a Leone negari, q̄d plures antea Pontifices concedere nunq; grauati fuiſſent: per nuncium pontificium in aula ipſius agentem Leoni nunciari iubet, ſi id obtinere non poſſet, ulciſcendi oc

caſionẽ ſibi minime defuturam: quã quando ita eius facta expoſcerent, minime prætermiſſurus eſſet. Huius igitur rei admonitus Pontifex iniquiſſimo animo eſſe, Regi ſuccenſere, benecq; cõſultum rebus ſuis ducere: ſi Gallus ipſius amiciciam detrectaret, aliorum: qui eam affectarent, non negligere. Augebat preterea Pontificis odiũ Franciſcus Maria Quercens Vrbini dux, quẽ ſuperioribus annis a Gallo ad inuadendũ Ro. eccleſiæ imperium immiſſum putabat, nihilq; propterea magis cordi habebat, q̃ ut de Gallis uindictam ſumeret, animumq; expleret ſuum. Fœdus aũt Pontifex & Cæſar pcutiunt, ijs conditionibus, ut cõmunibus armis & ſumptibus, Gallos Italia expellant: Placentia, Parmaq; Ro. eccleſiæ pareant: Franciſcum autem Sfortiam in reliquam Mediolani ditionem Ducem conſtituant. Ad quod citius peragendum inuitauit fœdus a Gallo cum Heluetijs pauloante initũ, quod ſperabant dirimi poſſe ipſius Pontificis cũ ea natione authoritate & gratia, ac antequã officijs Gallorum & muneribus artius uincirẽtur. Non ceſſabat Pontificis ac Cæſaris animos ita coniunctos ad ſuſcipiendã expeditionem adhortari Hieronymus Moronus: qui cũ aliquando Lodouico XII. Galliarum Regi ſtrenuã ope-

ram

ram prębuiſſet, Franciſco eius ſucceſſori ſe minus gratum agnoſcens neglecta patriæ & fortunarum iactura Tridentum ſe contulerat: ibiq; Gallo infenſus, cum Sfortia per id tẽpus in Belgica inferiore apud Cæſarem ageret, quotidie Mediolanẽſium animos, & præſertim Gibellinæ factionis homines ſolicitabat ad defectionẽ, prępuęq; apud Italos Principes Sfortiæ reſtitutionẽ literis commendabat: atq; ut Gallorum expulſionem haud difficilem fore demonſtraret, Pontifici ſignificat a ſe nuperrime cum plurimis Mediolani & uicinarum urbium primatibus, qui gratia apud reliquos ualerent, tractatum fuiſſe ut Regi rebellarent, eq; Gallorum manibus imperium excitato in omnibus eodem die ciuitatibus tumultu, eriperent, neq; eis tempus concederent deligẽdorum peditum, cum cis Alpeis ſtationem tantum equitum mille cataphractorum, totidẽq; leuis armaturæ per pacis tempora habere conſueuiſſent: quorum auxilio populis rebellãtibus minime reſiſti poſſe ſperabat. Atq; ita ipſe ſtatuto die ad maturandum incœptum Tridento abſcedit. Quod tam clandeſtine tamen fieri nõ potuit, quin extemplo pręſenſerit Fe dericus Gonzaga Bozuli oppidi in agro Mantuano princeps, qui a Gallis ſtipendia

nuper mereri cœperat. Quo circa ad eum intercipiendum, quem non ab re diſceſſiſſe ſuſpicabatur diſpoſitis militibus, ipſe nonnullos rumores, qui de Mediolanenſium rebellione ad ſe delati fuerant, indicaturus Mediolanum aduolat ad Thomam Fuſiū, quem ab oppidulo, cui in Aquitania dominabatur, Leſcunum uulgo appellabant, is enim pro Odetho fratre uiceis regias in Italia gerebat. Digna animaduerſiōe uiſa res eſt ob periculi magnitudinem, & cum plærique exiſtimarent Parmam primum debere tentari, quod ad Regium Lepidi multi exules Mediolanenſes aduerſus Gallum non bene animati conueniſſent, ſtatim Leſcunus cum nulli adhuc pedites delecti eſſent, una cum equitibus, & cū aliquot principibus Gallorum, & Mediolanenſium, qui Gallicæ parti fauebant, Parmam contendit. Et cum intellexiſſet Moronum uitatis inſidijs Regium perueniſſe, nullam moram interponendam ratus, eo ſtatim pergit, Pontificiumque urbis præfectum ad colloquium uocat. Introductus eſt in ueſtibulum extra portam ciuitatis Leſcunus, ubi ex compoſito trahens colloquium multa conqueritur, quod contra fœdus inter Pōtificem & Regem Bononiæ initum, & in illam uſque diem ſeruatum exules & hoſtes regij non ſolum in

Pontificis

Pontificis ditiōe hoſpitarent, ſed auxilium etiam haud fruſtra quęrerent. Interea Alexander Triuultius cum equitū turma, qui ſeſe e legione Guidonis Rangonij Pontificij ductoris eſſe ſimulabant, per aliam portam, quæ ad Mutinam ſpectat, urbem ingredi tentat. Sed non latuerunt Regienſes doli. Quare correptis armis Triuultiū, & milites qui cum eo erant, repellunt: ipſum etiam pilula plumbea ſclopo emiſſa, quo armorum genere plærīq; pedites hoc tempore utuntur, adeo acriter uulnerāt, ut poſtero die obierit. Quod præfectus ſentiens cum regis legatum adhuc in ueſtibulo moram trahentem ualde increpuiſſet, non defuerunt qui comprehendendum cenſerēt: quoniam æquum uidebatur nullam ei fidē ſeruari, qui fidem prius fregiſſet. Sed cum minus placuiſſet præfecto conſilium, ea cō uentione Gallum dimiſit, ut nuncium mitteret ad Pontificem, qui ſciſcitaret̄ eius erga Regem uoluntatem, & utrum pacem an bellum cum eo mallet: ipſeq; Pręfectus omneis Regio ac finibus Mediolanēſium exules iuberet excedere: intereaq; noui nihil fieret. Allato per falſos rumores nūcio Leſcunum Regij captum retineri, Manaldus Epiſcopus Terbellenſis, qui Mediolani ꝓ illo agebat, ita fuit conſternatus, ut conuo

catis Senatoribus ac primoribus ciuitatis conſultauerit, num Gallis in urbe tuto eſſe liceret. Et quamuis bono eum animo eſſe omnes iuberent, tamen, niſi paulopoſt magis certo nuncio allatum fuiſſet Leſcunũ liberum Parmam rediſſe, Galli omnes illico erant exceſſuri. Auxit per eos dies illorum timorem caſus admirabilis. Erat ſupra fornicem portæ arcis Mediolanenſis turris non ſolum ad propugnandum munitiſſima, ſed aſpectu etiam pulcherrima, quippe in cuius frõte præter alia ornamenta, locatæ eſſent tutelarium diuorum marmoreæ imagines perquam eleganter ſcalptæ cum inſignibus Sfortianorum Ducũ, qui tantam molem fundauerant. Forte autem cum intra turrim ſeruarentur plurima pulueris in uſum tormentorum uaſa, fulmen de cœlo ipſam tetigit, & murum ſcindẽs protinus ſulphuream materiam accendit, cuius impetus non ſolum turrim euertit a fundamentis, ſed mœnia etiam et arcis cubicula, ac reliqua ædificij membra proxima humi proſtrauit, ſaxaq; circumuolitantia duos arcis præfectos, qui de more pauloante ad ſalutandam Virginem Matrem in ſacello iuxta portam cõuenerant, in area deambulanteis occiderunt: alios quoq; e militibus, qui ibidem aurã ueſpertinam

nam captabant (erat enim æſtas) interfecerunt: aliorum capita, thoraces, brachia, & crura fregerunt, adeo, ut e ducentis pro pugnatorib⁹ uix duodecim e tam magna clade euaſerint, neq; tantæ ruinæ fragor ciuitati fuit ignotus: quin & ipſa ualido terrę motu concuſſa, magnum plærisque iniecit timorem, ne tota eo impetu corrueret: quo ſedato, cum fulminis ardor uehemens arcem uerſus uiſus fuiſſet, innumeri eo concurrentes omnem aream, quæ ante ipſam arcem erat latiſſima, ſaxis opertam offenderunt, admirabanturq; aliquot lapides, qualeis decem bouum iuga uix loco mouere potuiſſent, quingẽtos & amplius paſſus iactos fuiſſe: fundamẽta turris euulſa ſupra portam ſtare, ipſius faſtigia in imo conſpici, neq; id ſine Dei nutu eueniſſe existimabant. Cæterum Galli dubitantes ne ꝑ noctem arx ſine præſidio remaneret, ſenatores, quæſtores, & alios magiſtratus Gallici generis, q pauci & imbelles in urbe erãt, arcem ingredi iuſſerunt, donec poſtero die cataphractos equites cẽtum cum totidem uelitibus Nouaria euocatos introduxere. Neq; huiuſmodi caſus ad ſuſcipiẽdum magis audacter aduerſus Gallos bellum Leonem Pont. parum incitauit: quippe qui uel hac cauſa paulopoſt Heluetios agnoue-

rit ſegniores factos ad ferendum Regi auxilium: contra quem non ſolum Pontifex, ſed ipſi etiam Dŋ arma ferre uiderentur. Interea nunciatum eſt Manfredum Palauicinum comite Ioanne cognomēto Stulto regionum illarum latrone famoſiſſimo, cum Germanorū copijs Comum per Larium lacum proficiſci, quod Gallis non parum timoris incuſſit exiſtimantibus id minime fieri debuiſſe, niſi prius Comenſium animi ſolicitati fuiſſent ad defectionem. Sed cum præſidium in tempore parari non poſſet, reliquum erat in unius Gratiani Garri gubernatoris induſtria relinqui tutelā ciuitatis, qui ſuorū opinionem minime feſellit. Nam cum extra ciuitatem diui Io. Baptiſtę feſtum celebraret, ut hoſtium copias intellexit aduentare, intra urbem q̃primum ſe contulit, excubiasq; ex his quos Gallici nominis ſtudioſos antea cognouerat, circum mœnia diſponit. Nec diſtulit Palauicinus ciuitati appropinquare, fretus Benedicti Rumi Comenſis uerbis, qui cum Antonio Ruſca conueniſſe dicebatur, ut ad conſtitūtum tempus tantum murorum urbis ſpacium, quibus ipe proximus habitabat, per noctem intus effringeret, quantum uir armatus poſſet introire. Atq; ita per dolum occupare urbem ſperabat ante, q̃ Galli,

qui

qui pauci admodum pręſidio urbis inerãt, quicquã tale ſuſpicarentur. Sed longe aliter res euenit. Nam cũ nec Ruſca, nec alius quiſquã ſignũ iuxta conuenta protuliſſet, & Palauicinus falſa ſpe ductus, peditibus extra mœnia diſpoſitis de uia feſſus cubitũ diſceſſiſſet, nunciatum eſt Comenſeis una cum Gallis urbem exire, & Palauicini copias adoriri, quod tanta animi alacritate fecere, ut quamuis ducenti uix eſſent, tamen quadringentos Germanos pedites, & totidem Italos, poſtq̃ paululum pugnaſſent, terga dare coëgerint. Palauicinus ipſe ſuos perculſos uidens, quid conſilij caperet neſcire, an naueis repeteret, an capeſceret terreſtre iter. Tandem ita ſuadente peditum Germanorum duce, qui a Garro pecunia corruptus male pugnauerat, per monteis arduo itinere abſcedit, plęriq; tamẽ naueis petiere, & q̃ maxime poterant remis fugã maturabant. Garrus, ubi hoſteis formidinis plenos conſpexit, a locorum peritis admonitus ad occupandas quaſdam montis fauceis nauibus contendit, quo Palauicinum peruenire oportebat: atq; ita incautũ cum Stulto, & plæriſq; alijs fugæ ſocijs excipit, facta Germanis omnibus abeũdi poteſtate. Palauicinus autẽ Mediolanum adductus, tormentorum ui nõ ſolum omnia

a ſe incœpta faſſus eſt,ſed etiam retexit quæ cũq; a Morono intellexerat pro hac expeditione fuiſſe decreta. Captusq; propterea eſt Mediolani Bartholomeus Ferrarius ciuis publicis muneribus geſtis,ac uitæ ſplendore inſignis. Qui, tametſi Morono eius operam aduerſus Gallos requirenti non fuiſſet aſſenſus, tamen quia proditionem non indicauerat, poſt Palauicini atrociſſimam cædem & ipſe indigniſſima morte uitam finiuit. Stultus Comi ſecuri percuſſus eſt, reliqui autem tam coniurati q̃ coniurationis conſcij diuerſa loca petentes fuga ſalutem ſibi quæſiuerunt. Interea Leſcunus, poſtquam exules Regio abijſſe intellexit, Mediolanum reuertitur, & per Baptiſtam Romanum trapezitam Gallicæ factioni addictum parata pecunia menſtruum ſtipendium pro adducendis peditum octo millibus ad Heluetios mittit exercitum aduerſus Pontificem paraturus: qui poſt tentatum a Gallis Regium iuſtum belli gerendi prætextum nactus erat: pedites etiam deligit ex Inſubribus, & Parmam, quo iam Federicus Bozulus cũ quingentis, & mille peditibus aduenerat, proficiſci iubet: ſtatimq; ipſe etiam citato itinere eo redijt. Iam regis aula rumoribus & nuncijs motuum Italicorũ, q quotidie deferebantur, repleta erat

erat. Ipſeque Leſcunus multorum calumnias non poterat effugere, qui ipſum Pontifici dediſſe aſſerebant iuſtiſſimam belli gerendi cauſam, ꝙ pauloante Chriſtophorũ Palauicinum Pontifici propinquitate coniunctum uirum integerrimum, ut fortunis ſpoliaret, in carcere tot menſeis detineret, quodq; ciuitatem Pontificiæ ditionis per dolum occupare tẽtaſſet: adeo ut Odethus quem ab oppido eiuſdem nominis Galli Lautrechum appellabant, Inſubrum præpoſitus per id tempus apud Regem agens in fratrem timens concitatam inuidiam ad errorem ipſius, ſi quid propterea deliquiſſet, corrigendum ꝙ primum in Italiam uenerit. Dum hæc in Gallia agerentur: iam Proſper Columna, qui pro Carolo Cæſare in exercitu imperabat, Bononiam aduenerat: Federicusq; Mantuæ princeps Pontificis copiarũ præfectus equites, peditesq; undiq; colligebat. Et quia ſuperioribus annis diui Michaelis aureum torquem acceperat, quo munere Gallorum reges in beneuolentiæ & honoris indicium conſueuerunt proceres, principesq; amicos decorare, ipſum eundem Lautrecho, qui pauloante Mediolanum redierat, per Tubicinem principum (ut moris eſt) internuncium remittit, ſeq; hoſtẽ Regi fore profiteẽ, quũq;

Proſper Bononia cū his militibus, qui ibi conuenerant,mouiſſet: & ipſe eodem tem poread fluuium Lentiam cum ſuis copijs applicuit, quo poſt paucos dies uenit etiā Ferdinandus Daualus Aterni,quod nunc Piſcaria dicitur,Marchio cum cataphractis equitibus Neapolitanis, & Hieronymus Adurnus cum tribus millibus Hiſpanorū peditum,qui e claſſe rebus fruſtra Genuen ſium tentatis nuper deſcenderant, inibiq; decretum eſt Hiſpanis & Italis peditibus,q numerum octo millium non excedebant, addere aliquot Germanorum cohorteis. Atq; ita per Mantuanum, Veronenſemq; agrum præfecti in Germaniam miſſi Germanorum quatuor,& Rhetorum (quos Chryſones uocant) duo millia conſcripſere,iuſſusq; propterea fuit Daualus cū trecentis equitibus, & ualida peditum manu in finibus agri Mantuani conſiſtere,quoad Germani pedites per ſaltus Tridentinos deſcenderent, ut ſi Veneti illorum aduentum impedire conarentur, ipſe ad ferendū auxilium præſto eſſet. Auctis copijs Proſper Columna, cui & rei militaris ſcientia, & ætate rerum ſumma deferebatur, Parmam cum exercitu contendit. Quod Mediolani audiens Lautrechus delegit in totius ditionis ciuitatib. rei pecuniariæ præfe ctos:

ctos: qui, propterea ꝙ e Gallia ſtipendia militum ad ſuſtinendum bellū tenuiter ſub miniſtrabantur, priuatim ꝗ maximam pecuniæ ſummam colligerent, quod quidem tanta acerbitate exequebātur, ut cum hac de cauſa, tum ſupplicijs ac cædibus illorū, quos coniurationis conſcios fuiſſe agnoſceret, in non mediocre inciderit populorum odium, & multorum animos a Rege alienauerit. Poſt hæc miſſis ad Heluetios, q octo millia peditum ex ea natione adhuc adducerent, ipſe cum primis, qui iam in agrum Mediolanenſem deſcenderant, Cremonam ire pergit. Verum antequam diſcederet, aduocata populi concione in hanc ſententiam iam equo inſidens orationem habuit. Compertum habeo uiri Mediolanenſes hoſtem, qui aduerſus potentiſſimi Regis arma in Inſubres progredi audeat, auxilio potius nōnullorum e uobis, ꝗ proprijs uiribus confidere. Qui enim fieri poteſt, ut Leo Pont. qui ſuperioribus annis Franciſco Vrbini duce bellū in ipſum mouente Romæ uix tutus erat, nūc regiam potentiam tam paruifaciat, ut Gallos, & præſertim adiunctis fœdere nuper Heluetijs, laceſſat ultro? aut ut Carolus Romanorum Rex rebellantibus in Hiſpania paſſim ciuitatibus, ac pluribus Germanorum bellis

occupatus nouũ in Italia bellum mouere audeat, niſi Mediolanenſes pſugę non mo' do de ſeipſis, ſed etiam de uobis multa pol licerentur? Huiuſmodi igitur ſpe freti iam machinas, & tormenta adducũt oppugna toria, iam peditum, equitatusq; acies in- ſtruũt. ſ. exiſtimantes incœpto foris bello omnia intus tumultu cõcitatum iri. Quod & ipſe profecto timerem, niſi iam nonnulli perfidiæ dediſſent pœnas: plærıq; autem, q eodẽ erant animo, ſupplicij metu abijſſent, ita ut exiſtimem quum hinc ad bellum pro fectus fuero, etiam ſi nulla præſidio reſta- rent Gallorum arma, tamen qui ſeditionẽ faceret Mediolani fore neminem. Nunc ue ro cum milites & duces ad id delecti ſint: adſitq; Manaldus Terbellenſis epiſcopus, ſenatusq; ac cæteri magiſtratus, qui rerum adminiſtrationi, iuſticiæq; præſint, reliquũ eſt ut non modo fidem erga inuictiſſimum Regem inconcuſſam præſtetis, ſed & uotis uictoriam aduerſus hoſteis expetatis. Nã ſi (quod Dij nolint) nos cedere continge ret, quantum inter ditiſſimi regis & hoſtiũ dominatum interſit, experiremini. Hic em̃ legittimo iure Inſubrum dux ciuitatẽ hanc florentiſſimam eſſe optat. Illi prædæ cauſa iniuſto bello imperium quęrentes nil aliud q̃ ueſtras opes exhaurire cupiũt. Quod ſi

& ipſe

60

&ipſe,qui uiceis Regias hic gero, in priuatorum arcas manum inieci, nemini tamen de Regia fide dubium eſſe debet. Nam ſi uictor (ut ſpero) rediero: ex ipſis ducatus uectigalibus æs mutuum ad tempus conſtitutum numerabitur. Sin ſecus ceſſerit, mihi grauior eſſe debebit una cum Regis opibus, proprij honoris, atque etiam uitæ, q̃ uobis modicæ pecuniæ amiſſio. Nec loquutus plura nullo expectato reſpõſo Cremonam abijt: indeq; facto ſupra Padũ ponte ad oppidum Sanctum Secundum cum Heluetijs proficiſcitur. Interea Proſper cũ exercitu Parmam circumuallauerat, biduumq; tormentorum impetu quaſſauerat mœnia adeo, ut magna illorum pars humi ſtrata eſſet. Quare qui intus erant, metu perculſi tertiam ferme urbis partem deſerunt, quę Parma fluuio interfluente diſcluditur: ripamq; fluminis, qua ciuitatis reliquum terminatur, uallo, uaſis uinarijs, cratibusq; terra oppletis muniũt. Itaq; introgreſſi milites quod derelictum erat, depopulantur. Simul animus erat totam ciuitatem corona aggredi, quippe qui non maiore conatu occupare quod ſupererat, ſperarẽt. Sed Ferdinãdus Daualus totius peditatus præfectus, ſiue q̃ gloriæ Proſperi, cuius ductu res gerebat, inuideret: ſiue q̃ Lautrechũ cũ

Heluetijs propinquũ metueret, præſertim ſi miles in diripienda urbe occuparetur, ad ſeuerabat ijs copijs urbem ualido præſidio & muris, aggeribusq; munitam non poſſe expugnari: & propterea nolle peditum periculum in ea re, de qua uictoriam non ſperaret, tam propinquo hoſte facere. Quod & ſi Mantuanus in primis ægre ferret: qui ut prima militiæ rudimenta ſumma cum dignitate gerebat, ita laudis q̃ maxime erat cupidus, animoq; angebatur bonam uictoriæ partem, quæ in deleto Parmæ præſidio conſiſtebat, ſibi tanq̃ e manibus eripi; tamen per Hieronymum Moronum Franciſci SforTiæ deſignati Mediolanenſium ducis legatum Dauali conſilium improbari malebat, ac reliquos exercit⁹ Duces ad urbis oppugnationem adhortari. Sed cum nihil proficeret, q; Daualus ciuitatem expugnari nõ poſſe adſeueraret, ad fluuium Lentiam retroceſſum eſt, ubi tandiu morã traxerunt, quoad a Pontifice literæ nuncijq; redirent, qui in bello quid fieri uellet, retulerunt. Plurimi autem iam timebant, ne diſſoluto exercitu Mutinæ, Regio, Bononiæq; præſidia imponi iuberet: & interea inducias, ac etiam pacem a Rege oblatã non aſpernaretur: quem inuitum hoc bellũ ſuſcepiſſe plæriq; affirmabant. Sed adeo

Pontificis animus expellēdi Italia Galli deſyderio flagrabat, ut nihil præterea proſpiceret. Iamq; Ennius epiſcopus Verulanus quem in initio belli miſerat ad Heluetios, ut peditum decem millia inde adduceret, ad ipſum ſcripſerat nihil iam obſtare quo minus id concederetur, præter q̃ꝙ contra Gallum, cũ quo pauloante fœdus percuſſerat, ſigna ferre ipſis parum conueniēs uidebatur. Cæterum aduerſus Placentiam & Parmam, quarum urbium ius ad eccleſiam pertinebat, ac etiam aduerſus Ferrarienſium Ducem eſſe ituros; & demum pecunia (ſi opus ita foret) facile eſſe aliquos e ducibus corrumpere, qui milites, quo res poſtularet, technis ſuaſionibusq; impellerent. Quæ ſententia cũ Pontifici placuiſſet, Iulio Cardinali Medici patrueli ſuo, q Florentiæ adminiſtrabat Remp. mandat, ut ad exercitum cum ſumma poteſtate cõfeſtim proficiſcatur, ſimulq; Matthæo Card. Sedunenſi, cuius opera in conciliandis Heluetiorum animis Verulanus utebatur, parem Iulio poteſtatem tribuit, amboſq; hortatur ut q̃ maxime poſſint, Heluetiorum iter in Inſubres accelerent. Quæ cum Proſper intellexiſſet, Padũ apud Caſale maius oppidum ponte facto traijcit cũ exercitu, quo Cardinalis Medices citato itinere ſum

mo cum omnium gaudio applicuit. Soluta Parmæ obſidione Lautrechus dimiſſo tantummodo in urbe cum octingentis Italis peditibus Federico Bozulo, cum reliq̃s copijs Cremonam ad pontem iam antea confectum properat: ibiq; Ducum, qui Regio ſtipendio militabant, ſententijs exploratis plærіq; ſentiebant rem prælio eſſe finiendam, præſertim antequam Heluetij, quos per Rhetos, & Bergomatum agrum audiebant Pontificis imperio iter facere, cum hoſtili exercitu coniungerẽtur: & anteq̃ maior Heluetiorum numerus a Gallico exercitu diſcederet, qui frequentes quotidie domum redibant, uel ꝙ Lautrechi imperium non placeret, uel ꝙ Iulij Card. opera propoſitis præmijs ad diſcedendum ſollicitarentur, uel ꝙ etiam pecuniæ, quæ e ſola ditione Mediolanenſi difficulter exigebantur, ad tantum bellum ſuſtinendum, ſegnius interdum ſubminiſtrabantur. Sed cum ad Robechum oppidum iuxta Olij fluminis ripam Proſpero e regione caſtrametante pugnandi data eſſet occaſio, Duxq; Vrbinas, qui poſt imperij amiſſionem apud Venetos ſe contulerat, inter cæteros affirmaret fœliciter euẽturum ſi pugna eo tempore cum hoſte committeretur: aliquotq; Heluetiorum Duces ab ipſo Lautrecho

manus

manus conſerendæ copiam ſibi dari eſſla gitarent, donec inualidæ eſſent hoſtium uires, & quæ paulopoſt præſidio iam aduentante augerentur: nunquam tamen adduci potuit, ut Heluetijs cum hoſte pugnandi faceret poteſtatem, quo cõſilio incertum eſt. Sunt qui dicunt ſperaſſe per oratores Heluetiorum, qui proficiſcebantur ad Cardinalem Medicem, rem componi. nonnulli ipſum affirmant, ut cæteris in rebus, ita etiã in bello multorum ſententias perquirere, quodq; alijs min⁹ placuiſſet, tanquã ſolus ipſe ſaperet, multoties eligere conſueuiſſe. Sed ut ſeſe res habuerit, Proſper nullo accepto damno, quãto celerius potuit, exercitum inde retraxit. Non enim ignorabat ſe malo conſilio exercitum locaſſe, ſed ipſum mouerat Legati Veneti Ducibus Reip. in bello aſſiſtentis auctoritas, & fides: qui licet in Gallorum auxilium ueniſſet, tamen minus hoſtiliter agens pollicitus fuerat Pontificios & Cęſarianos, donec Robechi eſſẽt, ab ijs, qui arci Pontiuici ex altera fluminis parte pręeſſent, offendi ſe minime paſſurũ. Tunc autem aſſeuerabat ſibi, ut pollicita obſeruaret, non eſſe integrum, quia Lautrecho ita petenti præter ipſius opinionem concedere coactus fuiſſet, ut Gallicum prę ſidium in oppidũ & arcẽ Venetorũ intro-

duceret. Itaq; Proſper miſſo equitum præſidio ad Heluetios cum Cardinale Sedunenſi, & Verulano aduentāteis nemine impediente paulopoſt copias cum eis iunxit: & non ultra tempus terendum ratus, utpote qui iam treis menſeis hyeme iam inſtante nihil egiſſet laude dignus, Abduam uerſus contendit. Lautrechus ſibi, exercituiq; ſuo diffidere incipiens, cum oratores Heluetij non modo pacem a Cardinali Medice non impetraſſent, ſed ne auditi quidem fuiſſent, ſenſim cedere, ac dolere, animoq; angi, ꝙ melioribus cōſilijs non auſcultaſſet; præmiſſisq; qui ripam Abduæ uallo cō munirēt, quiq; Mediolani inſtaurarent aggeres in ſola locorum munitorum defenſione iam confidebat. Per nuncios inſuper Heluetiorum Gallo fauentium eos, qui in Pontificis exercitu erant, interdum precibus obteſtari, minisq; deterrere, ne aduerſus Galliarum Regem, quo cum pauloante fœdus percuſſerant, arma ferrēt: neq; id parum proficiebat, cum iam multi palam dicerent ſeſe Mediolanū contra Gallum non eſſe uēturos: & propterea eos qui e Tigurino pago uenerant, Regium Lepidi tranſmittere oportuit. Ad quam urbem Ferrarienſis Dux, quanquam nihil profuturus, ut Pontificios ab incœpto retardaret, infeſta ſigna

 63

ſta ſigna tulerat: reliqui ducum ſuorum au
ctoritate moti, licet ſegniter, tamē quo Car
dinalis Medices, & Proſper iubebant, pro
ficiſcebantur. Iam Lautrechus cis Abduā
cum toto exercitu ſe receperat, omneiſq;
naueis uel ſub Tritij, Caſſianique arcibus,
uel ad citeriorem ripā deduci iuſſerat: equi
tum etiam turmas, cohorteiſq; peditum ſe
cus fluminis ripam multis aggeribus ualla
tam ad arcendos hoſteis diſpoſuerat. At
Proſper, qui in ulteriore conſederat, a loco
rum peritis, & præſertim a Morono ſciſci-
tabatur, quo in loco facilius eſſet amnis tra
ijciendi uadum. Tandem Franciſco Moro
no Mediolanenſi exule, ac nonnullis alijs
ex Italis ducibus negocium dedit traiectus
tentandi: qui e Brembo flumine, quod per
Bergomatū agrum fluit, ſumptis duabus
ſcaphis, aliaq; longiore naui iuxta ripam re
perta, quā piſcatores inter uirgulta, & fron
deis abſcondiderant, magno impetu, maio
ribuſq; animis cum ducentis circiter militi
bus amnem apud Vaprium uicum traijci-
unt. Atq; ibi Vgone Pepulo Bononienſi
cum equitum, peditumq; manu repugnan
te in citeriore ripa cōſiſtunt: occupatamq;
per uim domum præſidio firmant, donec
alij remiſſis nauibus traijcerent: & interea
hoſteis oppugnandæ domui intentos ar-

mis ſummouent: itaq; maiore in numero traducti paulopoſt Gallos omneis, qui Varrij ſtationem agebant, in fugam uerterūt. Lautrectus, ubi copiam hoſtibus traijcien di fluminis factam eſſe intellexit, collectis in unum legionibus extemplo Mediolanū ſe contulit. Cumq; perſpiceret Helueticum peditatum quotidie imminui, urbis ſolum mœnia, quoniam ſuburbiorum circuitus uidebatur amplior, tutari decreuit. Sed poſtmodum mutato cōſilio, ne hoſtibus (quia hyems iam aduenerat) hybernacula ſub tectis relinqueret, iuxta urbis aggeres exercitū educit: eosq; (quod antea ſegnius erat factum) conquiſitis undiq; agricolis, qui in urbem militum metu confugerant, præcipit q̃primum refici. Tum magnus ciueis inuaſit timor, q maior q̃ unquā antea pecuniæ ſumma imperaretur: adeo ut plerīq; ex ijs, qui præfectorum rei nummariꝫ iuſſu uocabantur, aufugerēt: aut, ſi minus id dabatur, deliteſcerent: ſeq; potius proſcribi, ac bona ſua publicari paterentur, q̃ uel modicis pecunijs Gallum iuuare: ipſi etiam æditui, & ſacerdotes cælatum argētum & aurum, quod in ſacris habebant, occultauerūt, ueriti ne Lautrechi iuſſu auferretur, quod aliquot in locis iam tentatum fuerat, præcipueq; in diui Ambroſij æde, ubi altare eſt

re eſt laminis argenteis, auroq; obtectum, quod, uiolari, celerior opinione hoſtium aduentus non permiſit: qui ubi Abduam confecto ponte tranſiuerunt, minime exiſtimantes Gallum in tam magno ciuitatis circuitu, eodemq; immunito cum peditatu adeo modico morā facturū, non ad ipſam urbem, ſed Melignanum, iter ea potiſſimū ratione direxerunt, ut, ſi (quod ipſi fore putabant) Gallus Papiam diuertiſſet, proficiſcentem aggrederentur, & manum conſerere cogerent. Sed cum per exploratores renūciaretur Lautrechum cum ſuis & Venetorum copiis Mediolani permanere, & noctes diesq; ſummo ſtudio aggeres reficí, Proſper cum exercitu ad cœnobiū Claræuallis, quod præter paſſuum quatuor millia ab urbe haud diſtat, ire decreuit: poſtero die inde caſtra moturus, ut propius urbem exercitum collocaret. Minime autē Mantuano & Daualo in poſterū diem aduentum ad urbem tam propinquā differre utile uidebatur, cum trepidus ſenex Mediolano ueniens a militibus leuis armaturæ captus ſe q̄primum ad Hieronymum Moronum deduci poſtulat: quem ut conſpexit, flens præ gaudio, obteſtatur, ne moram interponat ad urbem accedere, metu perculſum eſſe Gallum, nec quid cōſilij ca-

peret,ſcire:tandiu urbis receptionem ipſos demoraturos, quādiu profectionem differant. Iam nō ſolum homines, ſed deos etiā ipſos Gallo infenſos eſſe,quorum ſacris,& præcipue diui Ambroſij tutelaris manus inferre conati ſunt. Audita ſenis oratione, qui uera dicere uidebatur,Iulius Card. Medices cum Mantuano, Daualo, ac Morono pauliſper collocutus nouum decreuit conſilium ſequi: & quoniam Proſper mediam aciem tenebat,ipſi,qui in prima erāt, ad urbem milites iubent contendere: interq; primos erat Daualus,qui, ut ad locū Vigentinum nuncupatum applicuit, ubi hoſtes effoſſa terra aggerem extollebāt,milites ad conſcendendum hortatur. At Veneti,qui ibi præſidio poſiti erant, nihil tale opinantes uix primos ex hoſtibus irrumpentibus repellentes confeſtim in fugam conuerſi ſunt ita, ut hoſtibus ualli aſcēſum facilem reliquerint. Haud multū inde aberat Theodorus Triuultius Veneti exercitus præfectus,qui, ubi ſuorum trepidationem, hoſtiumq; aduentum perſenſit,quanquam per id tempus non ſatis ualeret,tamē ne muneri ſuo deeſſet, inermis ad uallum accurrit,ibiq; ſuis iam profligatis in hoſtiū incidit manus. Sed paucos poſt dies a Daualo uiginti aureorum millibus ius abeundi re-

di redemit. In fugam effuſis Venetis, & in tra urbem properãtibus Lautrecho ſtatim nunciatum eſt Venetos loco pulſos uiam hoſtibus aperuiſſe. Quare admonito fratre qui aliam urbis partem præſidio tenebat, recta ad arcem contendit, & aliquantiſper in ipſius arcis area cõmoratus, plurimis ex magiſtratibus, qui militiæ minus apti uidebantur, in arce dimiſſis, ipſe cum reliquo exercitu Comum pergit: & præſidio cataphractorum quinquaginta, ſexcẽtorumq; peditum in urbe dimiſſo, per Licini forum (nunc plebs Incini dicitur) Leucum peruenit, ibiq; Abduam ponte lapideo, quem in huiuſmodi uſus priſci Mediolanenſium Duces conſtruxerant, traijcit. Iulius Cardinalis Mediolanum cum reliquis ducibus ea nocte ingreſſus uix aliud biduum curare potuit, q̃ milites cohercere, ut a diripiendis priuatorum domibus temperarẽt, qua in re plurimum profuit Hieronymi Moroni auctoritas, quam non modo iam pridẽ inter ciueis ob eximiam doctrinam, & rerũ uſum: ſed apud externos etiã Principes & in exercitu nactus erat: neq; immerito, haud facile enim dictu eſſet quantum eius adhortationes, conſilia, ingenium, animiq; alacritas his, quorum parteis ſequutus eſt, ſæpe attulerint incrementum. Quibus re-

bus adductus Franciſcus Sforția illum uoluit imperij adminiſtrationē ſuſcipere. Redacta in poteſtatem Mediolanenſi ciuitate nihil Cardinali Medici & cæteris ducibus fuit antiquius, q̃ omni ſtudio eniti ut Heluetij conciliarentur, & iccirco Ennius Epiſcopus Verulanus cum mandatis & non parua pecuniarum ſumma ad illos Pontificis nomine mittitur, quo etiā Mediolanenſium oratores paulopoſt pro pace tractanda profecti ſunt. Sed cum Mediolanēſes in utriuſq; ditionis finibus ſubſtitiſſent, propterea q, ſine fide publica, eorumq; diplomate ulterius accedere nollēt, Verulanus, poſtq̃ Bilitionam peruenit, ab Heluetijs ſtatim in carcerem coniectus eſt. Atq; ex hoc ſatis perſpectum eſt, quæ in ſuperiore bello pro Leone Pontifice egerunt, ea magis priuata quorundam gratia, q̃ publico ac communi conſenſu facta fuiſſe. Quod & ſi Morono, & cæteris, qui Gallorum expulſionē optabant, moleſtum fuit, tamen eodem pene tempore fortuna, quæ nec in proſperis nec in aduerſis eodem diutius perſtat gradu, moleſtiora etiam addidit. Nam Lautrechus, cuius exercitum breui diſſolutum iri exiſtimabant, quia quo ſe reciperet, nō haberet: traiecto Abdua confeſtim Cremonā, quā iam a ſe defeciſſe audierat, greſſum

direxi,

direxit, ſperans arcis præſidio facilē ſibi fo re ciuitatis receptionem: & propterea Leſcunum fratrem eo pręmiſerat, cui tametſi cum trecētis ferme armatis ingreſſum per uim in urbem tentanti, ciues armis obſtitiſſent, dum Nicolai Varoli, & aliorū exulum pauloante urbem ingreſſorum ſuaſionibus Gallum, qui nemine ipſum expellente ultro urbem reliquerat, amplius haud recipiendum eſſe cenſent: nihilominus certiores poſtmodum redditi Lautrechum cū incolumi exercitu iam propius urbem admouiſſe, quem Mediolani ad internitionē fuiſſe cæſum antea relatum fuerat, saniore conſilio ſeſe Gallo dediderunt, neq; quicq̄ fuit imperatum grauius, q̄ ut donec a Rege pecunia mitteretur, exercitum alerent. Interea Lautrechus, ut firmiore præſidio ciuitatem tueretur, ſi uis hoſtilis ingruiſſet, ad Federicum Bozulum, qui Parmæ cum ualida peditum manu præerat, ſcripſit ut Cremonam q̄primum ſe conferret: quod quidem poſtea male ceſſit. Nam uix Bozulus Parma receſſerat, cum aliæ a Lautrecho ſuperuenerūt literæ, quibus illi, ne inde diſcederet, imperabat: uel, ſi iam diſceſſiſſet, eo rediret q̄primum. Iam enim tabellarij aduenerant, ſcriptumq; Roma erat Leonem Pontificem, poſtq̄ Mediolanum a ſuis ca-

ptum eſſe intellexiſſet, magnam animo læticiam concepiſſe, & paulopoſt in tertianā febrim incidiſſe, ex qua ſuperaddita pituita & deſtillatione intra quartum diem non ſine ueneni ſuſpicione naturæ conceſſerat. Quare ſperans Lautrechus hoſtilem exercitum diutius pecunia mortuo Pontifice, qui in ſuperiore bello ſumptus fecerat immenſos, nō poſſe ſuſtētari, Parmam a ſuis tanquā frontem aduerſus hoſteis teneri cupiebat. Sed iam Robertus Sanſeuerinus, q Leonis Pont. ex ſorore neptem in matrimoniū duxerat, cum aliquot militibus ingreſſus erat urbem: & propterea Bozulus ademptam ſentiens ſibi intro redeundi poteſtatem, Cremonam ire perrexit. Interea Lautrechus ut rei, quæ male ſucceſſerat, rationem Regi redderet: utq; recuperandæ totius Mediolanenſis ditionis, ſi exercitus nouo peditatu, & ſtipendio inſtauraretur, facultatem oſtenderet, Leſcunum fratrem in Galliam mittere properauit, antequam Galeacius Vicecomes, qui per Heluetiorū loca poſt amiſſum Mediolanū ad Regem proficiſcebatur, aut alius quiſpiam accepti damni culpam in ipſum trāsferret. Per eos etiam dies Ferdinandus Daualus cum Hiſpanis peditibus, & Germanis Comum oppugnat, & cum aliquandiu tormentis

moenia

mœnia quaſſaſſet, Gallus quicquam auxilij im præſentia haud ſperans: modo ſibi abire liceret, & a direptione fortunarum ciuium abſtineretur: urbem Daualo tradere paciſcitur. Cæterum, dum paratur diſceſſus, Hiſpani repentino impetu urbem ingrediuntur, & non minus Comenſium, quam Gallorũ bona diripiunt. Recuperato Como, Mediceque, & Sedunẽſi Cardinalibus audita Pontificis morte Romam profectis, cum Cæſarianis ducibus, ac Morono magnũ onus incumbere uideretur, quod pecunia ad ſuſtentandum exercitum poſtmodum defutura eſſet, ut aliqua oneris parte leuarentur, Heluetios primũ menſtruo dato ſtipendio iam ſeſe Gallo deinceps auxilio futuros palam iactanteis dimittunt. Mox una cum Chryſonibus dimittunt Italicum etiam peditatum. Cataphractos quoque equites, qui ſub Leone antea militabant, una cum Mantuano principe Placentiam in hyberna ire iubent. Sed quia pecunia deerat, plærique in diuerſa loca abiere. Hiſpani autem & Germani pedites, atque equites Cæſariani dilata in proximum ueris tempus Cremonenſi expeditione intra oppida iuxta Abduam ſeſe contulerũt: tum ut oppidanorum ſumptu alerentur quoad pararetur ſtipẽdium, tum ut aduerſus Gallos, qui Cremonæ hyema

bant, ꝓpugnaculo Mediolanẽſibus eſſent. Interea Moronus, qui iam Galeacium Vicecomitem ad Heluetios rediſſe intellexerat, palam ferẽtem expeditionem Italicam a Rege ineunte uere inſtauratum iri, pecuniam quàmaximam poteſt, priuatim contrahit. Cæterum ægre quidem id fiebat, quòd ſuę factionis hominibus, quorum numerus haud erat exiguus, uim afferre minus conueniens uidebatur: & plurimi ex aduerſa ad Gallos tranſiuerant. Illud etiam difficultatem augebat, quòd Hadrianus VI. Pont. Max. qui nuper Romæ electus erat, quamuis Cęſari fauere exiſtimaretur, quippe qui eius in Hiſpania uices gereret, tamen ob abſentiam minus ab ipſo auxilij in Italia erat ſperandum: & quòd adhuc arces & plęraque loca Mediolanenſis imperij munitiora hoſtium præſidio tenebãtur. Cremona cum tota eius ditione, Mediolani, Nouariæ, Tritijque arces, Domuſſula, Arona, & totus Verbanus lacus, ultra Padum etiam hoſtibus parebat Alexandria: quæ magnæ ipſi Morono curæ erat. Sed quoniam ex militibus Cæſarianis ſtipendij defectu neminem hybernis mouere poſſet, tumultuarios e ditione Mediolanenſi quàmplurimos collegit, quos ipſe Sfortiani nominis ſtudioſos eſſe agnoſcebat: cumque cibaria militibus ab oppidanis

pidanis præberi iuſſiſſet, Alexãdriam, quæ maiore ciuium Guelphorum præſidio, q̃ armis Gallicis tenebatur, obſidere præcepit. Atq; ita res ceſſit, ut Sfortiani, dum forte qui ciuitatem cuſtodiebant, ad tumultuariam pugnam exiuiſſent, una cum hoſte pariter ingrederentur urbẽ, eaq; præter ſpem potirentur. Galli cum ijs, qui ipſorum parteis inibi ſequebantur (quoniam urbs erat latiſſima) facile per aliam portam ante, q̃ hoſtes totam ciuitatem occuparẽt, fuga ſalutem quæſiuerunt. Quæ quidem iactura Gallo plus, q̃ mediocris fuit: tum ob Genuenſium ſublata cõmercia: tum q eo præſidio facile totam tranſpadanam regionem in fide continuiſſet, præſertim iam Renato Subaudiano Regis auunculo, ac regiæ aulæ præfecto (quem magnum Magiſtrum Galli nuncupant) in Heluetijs delectum peditum decem & octo millium faciente, qui ad deſcendendum in agrum Mediolanenſem hoc ſolum expectabant, ut in montiũ niuibus, quæ in miram ea hyeme altitudinem accreuerant, Gallorum iuſſu & pecunia calles perficerẽtur: quos inſtaurare ter oportuit, noua ſemper niue ſuperueniẽte, adeo contra Galli potentiam Dij pugnare uidebantur, præſertim cum interea pecunia Morono ſubminiſtraret, qua ſex Ger-

manorum peditum millia in Italiam adducerentur: & totidem peditum ex agro Mediolanenſi collectorum ſtipendium ciuitas contulerat: tantum denique erat in Gallos, quod plæriſque uarijs artibus Moronus iniecerat odium, ut per ſingulas urbis claſſeis uexilla fierent, centurionesque, & duces eligerētur: quos, ubi opus fuiſſet, omnes qui per ætatem arma ferre poſſent ſequerētur: iuſtamque militum aſſumerent ſpeciem. Ad quod etiā ſacris concionibus Andreæ Auguſtiniani Ferraria oriundi quotidie concitabantur: cuius eloquentia, & dicendi ardor mirificus eo tantum ſpectabat, ut Mediolanenſeis Gallo redderet infenſiſſimos: incertum qua potiſſimum id faceret cauſa. Nonnulli putant populi ſtudio, quem in Gallum eſſe male animatū ſciebat, ſperaſſe urbis ſummum ſacerdotium adipiſci, gloriaque ductum fuiſſe quod tantæ urbis incredibile quoddam in ſe ſtudium agnoſceret: utcunque ſit, eius oratione ingens plęriſque ſuſcipiendorum armorum ardor accreuit: quod ſi qui in cōmuni periculo ſegniores ſeſe præbuiſſent, ablatis pignoribus mulctabantur adeo, ut etiam plurimi Gallicæ factionis ſtudioſi populi metu alacreis ſeſe contra Gallos exhiberent.

GALE-

GALEACII CAPELLÆ DE rebus geſtis pro reſtitutione Franciſci II. Mediolanenſium Ducis Liber Secundus.

CVM HÆC MEdiolani geruntur, iam annus ab initio belli ſecundus agebat: & Sabaudianus, ac Gallici proceres, qui Regio nomine apud Heluetios agebant, cum peditibus delectis in Inſubres feſtinabant: neq; ſegniter Lautrechus equites & pedites ſuos Cremonæ inſtruebat, & Venetorum auxilia ſolicitabat, ut adueniente Heluetiorum peditatu, ipſe cum reliquo exercitu præſto eſſet, Germanos, quos Adurnus ad hoſteis adducebat, præuenire cupiens. Sed Gallũ fefellit opinio. Nam cum Chryſones per Volturenam uallem Germanos tranſire non permiſiſſent: neq; ob exiguum numerũ Germani (quippe qui quatuor millia non excederent) ſufficere uiderentur ad iter per uim arripiendum, mutato conſilio per Camunicam ſuperato montis cacumine, qui ualleis eas diſterminat, in Bergomatum fi-

neis penetrarunt: & citato q̃ maxime itine re adeo feſtinauere, ut ante in agrum, qui Abduę glarea uulgo dicitur, applicuerint, q̃ præfecto Bergomi licuerit ita mandante Andrea Gritto Venetorum legato (pro uiſorem exercitus uocant) præſidium militũ parare, quod uenienti Germano in faucibus montium occurreret. Interea Proſper Columna ſedulo Mediolani curabat ut aggeres reficerentur. Imprimiſq; ei curę erat magna foſſorum manu, q̃ celerius fieri poſſet, duplex uallum duplici foſſa perficere ſpacio paſſuum circiter uiginti inter utrunq; comprehenſo, quod opus ipſe excogitauerat ad diſcludendum ab arce præſidio Gallorum munita aduenientem hoſtem ita, ut collocati ibidem pedites & hoſtilem exercitum, & eos, qui ab arce erumperent, arcere poſſent: omnem etiam equitatum et peditatum intra fluuios Abduam & Ticinum reducit, duo tantum peditum millia Nouariam mittit cum Philippo Torniello Nouarienſi iuuene impigro, armorumq; ſtudioſo. Heſtorem etiam Vicecomitem Alexandriæ deſtinat cum mille & quingentis peditibus nullo ſtipendio, ſed ſolo Sfortiani nois amore collectis: quibus uictum ciuitas ſubminiſtrabat. Papię uero Antonium Leuam primæ aciei cataphractorum

ctorum Cæſarianorum ductorem uirum rei militaris ſcientiſſimũ pręficit: eiq; pręter mille Italos pedites, addit duo milia Germanorum: qui Placentiæ cum Mantuano principe antea hyemauerant, dum urgeret timor, ne Galli Cremonæ hybernantes urbem præſidio nudatam Pontifici eriperẽt, quod iam amplius Lautrecho in tranſabduanam oram & Mediolanum uerſus proficiſcente non erat formidandum. Reliquũ autem exercitus, qui duodecim millia peditum ferme erant, equites cataphracti ſeptingenti, totidemq; uelites Proſper Mediolanum introire iubet. His itaq; paratis cum Adurni ſedulitatem pauloante in ducẽdis Germanis peditib⁹ perſpexiſſet, ipſum etiã ad Franciſcum Sfortiam, qui Tridenti adhuc erat, ſexq; Germanorum peditum millia armabat, remiſit, ut eos iter maturare p Veronenſem & Mantuanum agrum curaret, ubi a Venetis ſperabat minime reſiſti poſſe: quippe qui iam cum Lautrecho exercitum ſuum in agro Mediolanenſi coniunxerant, & una profecti cum Heluetico peditatu urbi appropinquauerant, ac tertio die quo caſtra ibidẽ collocata ſunt, Lautrechus, cui per Regẽ abrogato magni Magiſtri imperio totius gubernandi exercitus cura fuerat rurſus iniuncta, omnem pedita

tum,equitatumq; in armis eſſe iubet tanq̃ urbem eſſet oppugnaturus. Sed ubi renunciatum eſt, præter milites, oẽm intus populum Mediolanenſem tanta animi alacritate ad arma cõcurriſſe, ut uix ſenes puerią; ac mulieres domi reſederint: difficultatem rei timens ſuos in caſtris continuit. Anxius autem eo die plurimum fuit ob mortem M. Antonij Columnæ, qui cum Camillo Triultio Io. Iacobi filio, dum extra tabernaculum ambo deambularent, ferrea pila ab hoſtium uallo tormẽto excuſſa diſiectu domus ibi propinquæ interfectus fuerat magno totius exercitus incommodo. In eius enim prudentia & fortitudine iampridem Rex plurimum fiduciȩ poſuerat. Cæterum Lautrechus ſperabat rei pecuniariȩ inopia milites urbi incluſos ſeditionem facturos: quippe quibus tenuiter pecuniæ per Ioannem Emanuelẽ e uectigalibus regni Neapolitani ſubminiſtrabantur, ita, ut quicq̃d toto hoc in bello contulerit, non ſuffecerit ad trimeſtre peditum Hiſpanorum ſtipendium: quod a morte Leonis Pont. ad initium huius ſecundi belli tranſactum eſt. Reliquum uero e tributis Mediolanenſiũ conferebatur: quod cum in ſuperiore bello eadem ipſe inopia preſſus difficillimum cognouiſſet, fieri poſſe non putabat, ut poſt illata

illata ciuibus tot damna tantus exercitus unius ciuitatis opibus ſuſtentaretur. Sed uix credibile eſt quantum Moroni ſedulitas, & in ſumptibus parſimonia profecerit, ac paucorum odio quantū exegerit pecuniarum. Nam & qui ultro conferebant, & qui ablatis pignoribus cogebantur, animaduertētes pro cōmuni periculo id ſieri, haud magnopere indignabantur. Sed ſpe uictoriæ & reſtitutionis facile exactionem tolerabant, aduentante præſertim Franciſco Sfortia ipſorum duce: de cuius uirtutibus ab ĳs, qui Tridento uenerant, multa referebantur. Iam enim occupata Croariæ arce tranſitum per Veronenſem agrum arripuerat nemine repugnante, & cum ſex millibus Germanorum peditum per Mantuanum agrum profectus apud Caſale maius Padum nauibus collectis traĳciebat. Inde quum Placentiam acceſſiſſet, iuncto ſibi Mantuano principe, ac trecentis equitibus eccleſiæ ſtipendio militantibus per tranſpadana loca iter faciēs Papiam ingreſſus eſt. Quod Lautrechus ęgre ferens triduo ante ꝙ aduentaret, moto exercitu ad Caſſinum quinqꝫ paſſuum millibus ab urbe ſitum in uia Papienſi ſe collocat ea ratiōe, ut Proſperi exercitum a copĳs Germanorū per Sforiam ducem adductis diſcluderet: ibiqꝫ ca-

ſtris communitis ne tempus incaſſum tere
ret, audiẽs Leſcunum fratrem e Gallia Ge
nuã ueniſſe, & collecto peditatu p̃ tranſpa
danam regionem iter facientem ad ſe ueni
re, Federicum Bozulum cum quadringen
tis equitibus, & peditum ſeptem millibus
partim ex Heluetijs, partim Italici generis
trans Ticinum mittit: qui cum Vigleuenũ
haud magno negocio recepiſſent, Noua
riam inde profecti ſunt: quam cum aliter
redigere in poteſtatem non poſſent, admo
tis tormentis proſtrata murorum parte ci
uitatem dato ſigno inuadunt: cũq; bis ma
gno animorum ardore qui intus erant, ho
ſteis deieciſſent nõ ſine magna ſuorum cæ
de, tandem tertio depulſi mœnibus Sfor
tiani uiam hoſtibus dedere ut in urbem ir
rumperent: ipſeq; Torniellus ciuitatis præ
fectus cum duobus peditum ducibus pa
tricijs Mediolanenſibus captus fuit, urbsq;
direpta, ac ciues & milites in Gallorum po
teſtatem peruenerunt. Quæ res Mediola
nenſium animos uehementer fregit, neq;
in ore populi multa aduerſus Franciſcum
Sfortiam & Proſperum defuit increpatio,
q̃ auxilio deſtitutum Torniellum cum tot
peditibus, & ualidam urbem hoſti obie
ciſſent. Sed Proſper nihili uulgi uerba fa
ciens, illud ante omnia curabat, ut militi
bus

bus qui ſecum erant,& ijs,qui cum Sfortia Papiam nuper uenerant,in unum coactis aduerſus Gallum exercitum educere ualeret:cui occurrere,& prælio (ſi ſors tuliſſet) debellare non abnuebat. Indeq; occaſionẽ nactus dum pars hoſtium trans Ticinum abeſſet, Sfortiam, ut q̃primum ad urbem ueniat, hortatur, ipſeq; nocte intẽpeſta Mediolano egreſſus aduentantem cum Germanorum copijs ad ſextum lapidem excipit. Atq; ita Mediolanẽſium Dux ſummo cũ totius populi plauſu, ac fauore urbem ingreditur. Vix autem Mediolanum applicuerat, cũ Federicus Bozulus cum Leſcuno expugnata Nouaria ad Lautrechum reuerſus eſt,cumq; relatum eſſet Papiæ parũ præſidij cum Mantuano relictum fuiſſe, q multum rogatus Mediolanum uenire noluerat, ne Placentia, & ab eccleſiæ ditione longius abeſſet: Lautrechus ob auctas hoſtium copias ſpe Mediolani amplius recipiendi fruſtratus Papiam tentare decreuit. Quamobrem Proſper cæteriq; Cæſarianorum duces ſimulac de hoſtiũ diſceſſu nuncius ad ipſos peruenit, de Papia ſoliciti centum & mille pedites ex Corſica iandiu militiæ aſſuetos nonnullis adiunctis Hiſpanis deligunt, & q̃primum Papiam iubent contendere, qui non ſolum tanta celeritate iter

arripuere, ut Lautrechum cū exercitu pro
ficiſcentem anteuerterint: ſed etiam per me
dia hoſtium caſtra tranſeuntes multis eorū
cæſis pugnando ſibi uiam fecere: atq; urbē
opportune ingreſſi Mantuani animū adeo
erexere ad defenſionem, ut iam neq; Helue
tios tanquam oppugnationi minus aptos
neq; hoſtilium timeret tormentorum uim,
quibus licet Lautrechus triginta fere mu-
rorum cubita humi ſtrauiſſet, tamen haud
ſegniter ab obſeſſis diruta mœnia uallo, ag
geribusq; muniebantur. Atq; adeo Dij Cę
ſarianis uidebantur fauere, ut propter iu-
ges pluuias eo tempore demiſſas, neq; na-
ues rebus ad uictum neceſarijs onuſtæ præ
nimio aquarum impetu Ticino uehi po-
tuerint: & oppidani, qui lucri cauſa com-
meatum ad exercitum adducere conſueue
rant, ob impeditas aqua, & luto uias anno
nam in caſtra non comportauerint, ita, ut
exercitus Gallicus ſummam rerum ad ui-
ctum neceſſariarum caritatem pati cogere
tur. Et uel hac ratione, uel ꝙ præter ſpem
Gallus præſidium hoſtium urbem fuiſſe in
greſſum ſciebat, urbē corona aggredi non
eſt auſus. Quin audiens Proſperum Medio
lano cum copijs ſuis egreſſum eadem plu-
uiarum cauſa Binaſchi conſediſſe, iam defi
ciente ſtipendio per magnum Magiſtrū e

Gallia allato Papia abſcedere neceſſarium ducit, anteq̃ hoſtis propinquior fieret; qui ut primum per cœli ſerenitatem licuit, motis caſtris ad cœnobium Chartuſienſe in ſepto, quod ad domeſticas uenationes priſci Mediolanenſium duces paſſuum uiginti millium ambitu muro clauſere (Barcum appellant) ſe collocat cum Gallo dimicaturus, ſi in caſtris muniendis Lautrechus pugnæ occaſionem nõ detrectaſſet. Sed cum p leuis armaturæ equites hinc inde aliquandiu pugnatum fuiſſet, Lautrechus ad uicũ Landrianum inter fineis Laudenſis & Papienſis agri cum exercitu tẽdit: indeq; Moguntiam petijt. Quæ profectio & ſi fugæ ſimilitudinem non haberet, tamen Proſpero, ac cęteris ducibus uerisſimile uidebatur, φ quotidie uarijs rumoribus, & nuncijs ſignificatum erat Heluetios diuturnam militiam ferre nolle, pręſertim cum ſtipendium paulopoſt defuturum intelligerent, & propterea Gallum in ea loca hac ſolum ratiõe ueniſſe ut cõmodius per uelites pecunias nuper e Gallia Aronam uſq; ad ſe delatas reciperet: itaq; Heluetios in officio contineret. Verum per Anchiſen Vicecomitem, qui cum quingentis peditibus, aliquotq; leuis armaturæ equitibus a Morono miſſus iuxta Buſtum oppidum haud procul Aro

ña confederat, timor non mediocris ĳs fuerat incuſſus, qui deferendæ pecuniæ curam ſuſceperant ita, ut inde abſcedere ꝑ aliquot dies minime auderent. Quo effectum eſt, ut Heluetĳ, qui iãdudum inuiti militabant, poſtq̃ Moguntiam uenere, efflagitarent ſe ſe domum dimitti, uel fieri pugnandi poteſtatem. Et q̃uis durum utrunq; Lautrecho uideretur, quippe qui pugnãdi ancipitem fortunam ſemper timuerit, tamen cum dimiſſis Heluetĳs diſſoluere exercitũ neceſſe ſibi fore ꝑſpiceret: collaudata eorũ promptitudine ac fide, cohortatisq; ad pugnam cæteris militibus in poſterum diem iuſſit omneis adeſſe ut aduerſus hoſtẽ proficiſcerentur, & manum audacter confererent: ad quos in hunc fere modum uerba fecit. Quod toto hoc in bello fortiſſimi milites, ſemper exoptaui, ut uirtutis ueſtræ periculum facere aliquando daretur, id hodie uobis ita expoſcentibus contigiſſe gratulor. Magnã enim uictoriæ ſpem plærunq; polli cetur militum alacritas, quam in uobis præcipuam cognoſcere mihi uideor, cum pugnandi cum hoſte poteſtatem tantopere popoſceritis. Quod ut temere faciendum nunquam putaui, ita ueſtros animos tanq̃ ferri aciem retundere minime æquũ duxi: præſertim cum aduerſus eundem hoſtem

decertan

decertãdum ſit, quem in urbe Mediolanen ſi per bimeſtre obſeſſum adeo tenuiſtis, ut uix ſui uidendi copiam facere unquam auſus fuerit, nec mirũ. Quid enim equitatus ex Hiſpania, regnoq; Neapolitano ubiq; ſemper contemptiſſimus comparari uobis debet, qui omni tempore apud omneis nationes ſummam in bello laudem retuliſtis? Quid tria millia Hiſpanorum peditum aduerſus uos fortitudine, & numero lõge ſuperiores præſtare poterunt? neq; etiam timorem uobis incutere debent Germani (& ſi bellicoſa ea gens ſemper habita ſit) cũ ij, qui in exercitu hoſtili ſunt, nõ e uera illa Germania trahãt originem, ſed in Tridentinis ſaltibus ſint collecti, & alias nunquam militiam exercuerint. Reliquus uero peditatus ex agro & populo Mediolanenſi, cui tot annos imperauimus, delectus fuit potius ad ſpeciem exercitus q̃ ad pugnam. Iam uero quid Proſperum Columnam eorum ducẽ recenſeam? hominem ſenio confectum, & qui in prælio nihil magis q̃ de fuga cogitaturus ſit, ut manus ueſtras effugiat non immemor ſuperioribus annis ſe Regis noſtri, dum contra eum arma ferret, multos menſeis captiuum fuiſſe. Quid Ferdinandum Daualum peditatus ducẽ æque timidum, parumq; honoris ſui ſtudioſum?

quippe qui pauloante iuſtiſſimis ex cauſis ob uiolatam ſcilicet in deditione Comenſi fidem ad ſingulare certamen a Ioanne Cabanneo prouocatus nō modo congredi, ſed ne reſpondere quidem fuit auſus. Quocirca Deo Opt. Max. iuuāte arma mecum milites capeſcite, fortitudineq; ueſtra nō ſolum Mediolanenſe imperium, uerum etiā totam Italiam ex hoſtiū manibus hoc uno prælio uindicate: ita maximū Regi decus, uobis perpetuū nomen, & uirtutis ueſtræ uberes fructus referetis. Huiuſmodi oratione cum hoſtium uireis paruipenderet, ſuorumq; extolleret uirtutem, & magnis uictoriæ propoſitis prǽmijs militum animos ſatis excitatos exiſtimaret: ſub ſolis ortum, curatis tamē prius corporibus Moguntia egreditur, rectaq; iter arripit uerſus Picocham: qui locus tribus paſſuum millibus Mediolano diſtat, ubi domus eſt ualde opportuna, circumq; uiridaria haud exigua ſunt profundis foſſis uallata, iuxta etiā prædia effoſi fontes, indeq; deducti riui ad prata irriganda, intra quos Proſper exercitum communiuerat, tutum, & opportunum locum ratus, tum ut maiore cōmodo pugnaret, ſi forte ad prælium prouocaretur, tum etiam ut hoſtem ab urbe excluderet, quod quidem ante omnia, poſtquā ciuitate exierat,

rat,ſemper optauit,ne ipſum egreſſum ali-
quando Galli ad eam occupandam prope
rantes præuenirent. Et forte cum nunciatũ
eſt aduentare hoſteis,Moronus pauloante
in caſtra uenerat: ad quem cõuerſus bono
animo eſſe iuſſit, ſe iam uiciſſe affirmans,ſi
huiuſmodi in loco pugna cõmitteretur, ſi-
mulq; hortatur ut Mediolanum q̃primum
reuertatur,& aliquot millia peditũ Medio-
lanenſium ad ſe mittat, quod tantis animis
effectum eſt non ſolũ a populo,ſed ab ipſo
etiam Duce Sfortia, ut uniuerſis paſſim pu
gnandi ardor incredibilis innatus uideret.
Egreſſi itaq; ſunt ex urbe circiter ſex peditũ
millia, & quadringenti equites cũ ipſo Du
ce, reliquis iuxta aggeres ad urbis cuſto-
diam diſpoſitis: et q̃primum ad Picocham
uentum eſt, iam multæ Heluetiorum pha-
langes cũ bellicis tormentis aduerſus fron
tem Cæſariani exercitus cõtendebant,quã
Germani pedites ſub Georgio Frõdeſper
go duce imperterriti tutabant,a latere mul
ti ex Heluetijs ab Hiſpanis ſclopis interficie
bantur,nec præ foſſarum altitudine pote-
rant Heluetij (qui mos eſt eorum in prelio)
aduerſus hoſtilia tormenta progredi: a ſini
ſtra uero parte Leſcunus cũ trecentis equi-
tibus ex robore exercitus delectis, pedi-
tumq; acie per uiam Mediolanenſem feſti-

nabat ad ponte͂, per que͂ in caſtra hoſtium erat aditus, ſed ducem Franciſcum & Mediolanenſeis nactus, poſtquam paululum pugnaſſet, coactus eſt pedem referre: a dextra autem alia equitum ala mutata cruce alba, qua Galli ſignantur, in rubram nitebatur Lautrechus una cum Cæſarianis caſtra ingredi: ſed fallacia in tempore cognita, iuſſit Proſper ſuos omneis herbæ, aut ſpicarum, quibus agri tum referti era͂t, manipulos capiti imponere, ut ab hoſtibus dignoſcerentur: itaq; euitato dolo uictoria penes Cæſarianos, & Mediolanenſeis fuit. Cecidere in eo prælio Heluetioru͂ tria millia cum decem, & ſepte͂ eorum ducibus. In Cæſaris autem exercitu pauci deſyderati ſunt: unuſq; tantum e ducibus Ioannes Cardonenſis Coloſſani oppidi in Sicilia Comes ſagitta faciem transfixus occubuit, dum in medio ardore pugnæ caſſidem eleuat, ut quid agendum foret, abſq; impedimento cerneret. In hunc modum Galli potius pugna abſcedere coacti, q͂ fracti, tormenta reduxerunt: impedime͂ta q͂q; ſi qua ſecum attulera͂t, Moguntiam reportaru͂t: ubi cum ſolam noctem Lautrechus quieuiſſet, ſub ſolis ortum ad oppidu͂ Trium, quod in ripa Abduæ poſitu͂ eſt, proficiſcit: confectoq; ponte Heluetios, q ſeſe dimitti

mitti flagitabant, per Bergomatum agrum in patriam redire permiſit. Cum Heluetijs Renatus quoq; Sabaudianus, Galeacius Sanſeuericus, & plurimi Gallorum proceres abſceſſerũt. Quamobrem Lautrechus magnis æſtuãs curis; Laudem Pompeiam munire decreuit, ut eius urbis pręſidio Cremonam, & tranſabduanam oram facilius tutari poſſet, anteq; hoſtis nouo pugnę ſuccesſu alacrior factus pręueniret. Interea maxima Proſpero obiecta erat difficultas; nã Germani pro uictoria menſtruum ſtipendium ſibi dono dari flagitabant: & non ſolum ipſi Adurnoq;, qui eos e Germania adduxerat, haud auſcultabant, cum obijcerent pecuniã non deberi, q̃ in pugna quãuis extitiſſent ſuperiores, tamen hoſtem nõ debellaſſent, qui ſe incolumem receperat, reduxeratq; tormenta, ac impedimenta ſeruauerat: quinimo reliquos etiam milites, ut ſeditionem facerent, impellebant adeo, ut oppugnatoria tormenta abducerẽt, hoſtilia inſuper minitati, niſi ſtipendium erogaret, manus propterea in ipſum Proſperum uiolentas inijcerẽt. Quod Franciſcus Dux Mediolani ſentiens, ne parta uictoria e manibus per ſeditionem elaberetur: cum Germanis re compoſita menſtruum ſtipendium militibus intra trigeſimum diem do-

no dare pollicetur, atque ita promiſſa, non ſine magna difficultate poſtea exoluit: qppe qui trimeſtri bello, & diutina exercitus ſuſtentatiõe nullis adhuc fere exactis uectigalibus neſciret unde ſexaginta et amplius aureorum millia aſſumeret, ut promiſſam pecuniam immerentibus elargiretur. Certiores itaque milites efflagitati muneris ad oppugnandam Laudem ciuitatem profecti ſunt, quo iam Lautrechus ſex equitum turmas præmiſerat, peditum præſidiũ paulopoſt tranſmiſſurus. Sed cum opinione celerius Hiſpani muris appropinquaſſent, externus miles in urbẽ pauloante ingreſſus nondum ſtationibus diſpoſitis, quas unuſquiſque præſidio aduerſus hoſteis tueretur, inuaſione adeo repentina territus, facilem aſcenſum Hiſpanis per aggeres muroſque reliquit, & fuga trans Abduam, prout quiſque potuit, ſibi ſalutem quæſiuit: non nulli tamen e Gallis cæſi, multi etiam capti, & impedimenta omnia amiſſa, ac urbs penitus fuit direpta, ciueſque fere omnes pecunia ſeſe redimere coacti ſunt. Et quãquam hęc uictoria maximam opportunitatẽ conficiendi totius belli attulerit: tamen nõ tam Franciſco Sfortiæ iucunda fuit, q̃ moleſta depopulatio ciuitatis. Quare una cum Morono, per quem omnia fere negocia tractabat

ſtabat,eo ſe contulit: ac poſtquam de recu
peranda Cremona, & reliqua Mediola
nenſi ditione cum Proſpero & cæteris du
cibus egit, Mediolanum reuertitur ad res
urbanas componendas: & magiſtratus, q
ius populis diceret,creandos; quod adhuc
ob bellorum ſtrepitus minime factum fue
rat. Interea Proſper dimiſſo ad recipiendũ
Piſleonum cum militũ parte Daualo, ipſe
cum reliquis copĳs Cremonã pergit. Galli
autem,qui pręſidio Piſleoni ſtabant, unaq;
oppidani Gallicæ factionis ſtudioſi rebus
ſuis diffidentes pacta incolumitate deditio
nem fecerũt. Inde ad Cremonę mœnia ad
moto exercitu,cum iam antea Lautrechus
in Brixienſem agrũ ſe recepiſſet, & aliquan
diu ibi moratus, tandem per Heluetiorum
fines familia ſua tantum comitatus in Gal
liam decreuiſſet reuerti, Leſcunus eius fra
ter,cui totius exercitus prouinciam cõmiſe
rat, cum Proſpero ad has conditiones de
uenit,ſe Cremonę cum exercitu regio qua
draginta dies, datis tamen obſidibus, per
manſurum, & niſi interea e Gallia tantum
præſidĳ mitteretur,quod Padum fluuium
per uim tranſiret, aut unam ſaltem ciuitatẽ
ditionis Mediolanenſis præſidio militũ fir
matam expugnaret,ſe Cremonam Proſpe
ro,uel cui ipſe uellet,redditurũ,modo cum

militibus ſuis, ac cum tormentis uexilliſq; in ſpeciem exercitus explicatis, ac cum impedimentis omnibus in Galliam redeundi poteſtas fieret: interim utrinq; læſum iri neminem. Additum inſuper eſt ut captiui ultro citroq; redderentur: & oppida omnia & loca, quæ a Gallis adhuc tenerẽtur, poſt exactum huiuſmodi tempus deditionem facerent, Mediolanenſi tamen, Cremonenſi, & Nouarienſi arcibus exceptis, quas Regi liceret, quoad poſſet, tutari. Quæ poſtq̃ pacta addito iureiurando fuerunt, Proſper uno tantum e ſuis Cremonæ dimiſſo, qui Gallorum promiſſa, obſeruari curaret, ipſe cum exercitu Genuam contendit. Secum autem uenire uoluerat Antoniotũ & Hieronymum Adurnos fratres, ad quos rerũ Genuenſium procuratio attinebat, ut per eos commeatus, plauſtra, boues operarij ac alia ad bellum neceſſaria exercitui ſuppeditarentur. Genuæ per id tempus imperiũ adminiſtrabat Octauianus Fulgoſus, uir tum prudentia & rerum uſu inſignis, tum morum probitate Genuenſibus admodũ charus: qui & ſi corpe eſſet imbecillo, longaq; ægrotatione affectus ita, ut male belli munia poſſet obire: tamen & Galliarum regis amicicia, qua potiſſimum nitebatur, fretus, & per Federicum fratrẽ Salerni antiſtitem

ſtitem hominem impigrũ omnia belli miniſteria præparat. Peditum Italorum duo millia ad urbis defenſionem diſponit: amicos & nominis Fulgoſi ſtudioſos, qui plurimi in Lyguria erant, in armis eſſe iubet. Regem etiam admonet, Cæſarianos iam Gallico bello in Inſubribus confecto Genuam properare, & propterea ualido præſidio ad tutandas Genuæ res opus eſſe, q̊d niſi cito mittatur, fruſtra proculdubio ſera poſtmodum fore auxilia, præſertim quoniam propter Adurnorum aduentum nõ minus intra urbem ꝙ foris ſibi timendum eſſet. At Rex, qui Italiæ res ſummopere cordi habebat, iam poſt cladem apud Picochã acceptam peditũ quatuordecim millia ex Aquitania, & prouincia Narbonenſi cum quingentis equitibus cataphractis milleꝗ ſagittarijs equeſtribus delegerat: mandaueratꝗ, ut duce Roberto Scoto in Italiã properarent, & rebus ſuis afferrent auxilium. Sed quia ſuos in tempore ad opem Genuenſibus ferendam uenire poſſe non ſperabat, iccirco Petrum Nauarienſem ducem rei militaris peritiſſimum, qui pauloante in Galliam ex Italia redierat, cum duabus triremibus Genuam confeſtim miſit, & forte ciuitatem eo tẽpore ingreſſus eſt, quo Ferdinandus Daualus cũ Hiſpanico atꝗ Itali-

78

eo peditatu ab ea parte, qua olim ſtabat Phari turris, caſtra mœnibus admouebat: & iam tubicinem præmiſerat cum literis ad præfectos urbis conditioneis afferentem, ut intra unius diei ſpacium præſidium omne Gallicum dimitterent: Antonioto Adurno, quem Cæſar Genuæ ducem eſſe uoluerat, parerēt; claſſem omnem, quoties e re Cæſaris eſſet, paratam haberent; ſi hæc facerent, de cætero eos ſuis legibus uti permiſſurum. Quod ſi mandata negligerent, omnia hoſtilia, ſi in bello ſuccubuiſſent, illis eſſe ſubeunda: quare plurimi in urbe, quæ nouarum rerum cupida ſemper extitit, niſi nouum militum prędidium uetaſſet, mandata accipienda ſuadebant: ſed præ timore libera haud erat ciuitas: & propterea Benedictus Viualdus, qui plus q̃ par erat, Fulgoſis obſequebatur, ciuium Genuenſium nomine ad Daualum, qui expugnandæ urbis aſſumpſerat prouinciam, mittit: & dum ſub ſpe res componēdi moram in caſtris trahit, pedites, qui turrim quandam prope portam eo die pluribus tormentorum ictibus proſtrauerant, dum incautius qui iuxta mœnia ſtationes agebant, urbem cuſtodiūt, inſcio Daualo, & cum Viualdo ad rem componendam intento turrim facto impetu occupant, aditū ſibi ea parte facientes,

79

dentes,qua murus aliquot in locis ruinam dederat. Fit undiq; in exercitu concurſus, & clamor ingens, eleuantur a cohortibus ſigna: peditesq;, qua primi irruperant, circumquaq; inuadunt. Ipſe autem Daualus dimiſſo concilio uerſatur inter primos, & muri parte occupata ingreſſus ſuos, qui temere progredi uidebantur, ſubſiſtere imperat. Admonet præterea de uictoria Proſperum, qui cum Germanis, & equitatu fere omni in alia parte conſtiterat, quæ Beſania dicitur, ut cum reliquo exercitu in urbem iam captam introeat. Mox ſuis in unũ collectis, præcipit ut ordinibus ſeruatis procedant. Fit fuga undiq; ab ĳs, qui urbi tutandæ præerant, nec ullus iã audet uel ſeipſum defendere: ipſe archiepiſcopus Salernitanus cum Centurione, qui prætorium cuſtodiebat, magno militum et ciuium numero ſtipatus naueis cõnſcendit, & ad littus occiduum, Maſſiliamq; iter dirigit. Octauianus Fulgoſus eius frater, q; in lecto ægrotaret, poſtq̃ prætorĳ portas claudi iuſſiſſet, mittit e ſuis unum, qui e feneſtra nũciet hoſti, ſe in Ferdinandi Dauali poteſtatem uenturum. Captus eſt etiam Petrus Nauarienſis, alĳq; cũ eo multi. Vrbs omnis direpta: & quia tantum prædę inibi fuit, quantum uix hoſtis amplius optare potuiſſet: Proſper

edicto mãdauit, ne quis e ciuibus captiuus a quoq; fieret. Poſtero etiam die ut populationibus tandem modus imponeretur, ciuitate exercitum omnem eduxit dolens eã urbem direptam, e qua propter immenſas opes Cęſareum exercitum multos menſeis pecunia ſuſtentare potuiſſet. Atq; ita capta Genua, audiens Proſper Gallum cum nouo delectu alpeis tranſire, uerſus Haſtam ciuitatem cum copijs iter arripit illi occurſurus, ſi res Inſubrum, & pacta Cremonenſia turbare conaretur. Sed poſtq̃ ad uicum in agro Haſtenſi, qui Villa noua dicitur, Gallus applicuit, cognita Genuæ iactura tantiſper ſubſtitit, quoad Regis iuſſu, cuius mentem trans alpeis miſerat exploratum, in Galliam cũ nouo exercitu reuerſus eſt. Igitur Leſcunus, qui Cremonę erat, ſpe omni auxilij ſublata poſtq̃ quadraginta dies ſecundum conuenta præteriere, cum mandatis nuncium ad Proſperum miſit, qui & captiuos, & arceis reddi iuberet. Ipſe autẽ cum Gallicis reliquijs, & cũ tormentis bellicis ex fœdere in Galliam proficiſcitur fide, ducibusq; itineris a Proſpero acceptis: in cuius laudem tam multa Galli prædicabãt, ut non Regij exercitus euerſorem, ſed potius ſeruatorem in Galliam Ciſalpinam ueniſſe faterentur: quippe qui neminem unquam,

quam,prætereꝗ in acie,occidi paſſus fuerit: quiꝗ etiam deuictis hoſtibus tantas com moditates conceſſerit,quãtas alius uel ami cis fortaſſe denegaſſet.Recuperatis e Gallo rum manibus totius fere ditionis Mediola nenſis ciuitatibus,& arcibus paucis, quæ adhuc in hoſtium poteſtate erant.obſidio ne cinctis,maior ꝗ crederetur,reſtabat pe cuniæ difficultas ad continendum exerci tum. Verum ut impenſæ pars tolleretur, dimittuntur aliquot Germanorum millia. Atꝗ interea Carolus Lanoius apud Nea polim regiæ poteſtatis,& Ioannes Ema nuel Cæſaris legatus conuentu inter ſe Ro mæ habito freti Cæſaris auctoritate,cuius nomen iam fugato Gallo plæriꝗ in Italia uerebantur,ſummam aureorum centum quadraginta millium a Florentina Repub. Mediolanenſium duce,Senenſibus,Genu enſibus,& Lucẽſibus,prout eorum quiſꝗ magis onus laturus uidebatur,exigere ſta tuunt pro totius equitatus & peditatus Hi ſpani aliquot menſium ſtipendio,quos in Inſubribus permanere neceſſarium exiſti mabant,non ꝗ ſufficerent ad Regis uireis Italia arcendas,ſi expeditionem rurſus Itali cam tentaret (quod plæriꝗ facturum re bantur)ſed quia Germani facilius euocari, ac Itali,quoties eſſet opus,deligi poſſent.

Illud etiam grauius urgebat, ꝙ neque Cæſar a Flandria, aut ab Hiſpania bellũ Gallo mouere poterat pecuniæ inopia, & rebus omnibus imparatis, neq; Anglicus rex ſolus bello, quod in Northmanos & Picardos ea æſtate inferebat, quicquam profuturus uidebat. Quare Cæſar monitus a Proſpero, cuius conſilia ſemper & Italiæ quietem, & imperij Romani amplitudinem, ac rerum firmitatem reſpiciebant, Venetias Hieronymum Adurnum mittit, uigilãtia, uſuq; ac ſingulari prudentia præditum, ut quoquomodo e dignitate Cæſaris melius fieri poſſet, res inter eos componerentur. Quod & ſi diutius protractum eſt propter intempeſtiuam ipſius Adurni mortem: nihilominus tandem per Marinum Caraciolum poſt nonum menſem fœdus inter eos ictum eſt his conditionibus, ut pro cõmuni rerum Italicarum defenſione cum peditũ ſex millibus, ac utriuſq; armaturæ equitibus mille & ducentis alter alteri, cui opus foret, auxilio eſſe deberet. Quod tanto Mediolanẽſeis affecit gaudio, ut plæriq; diſiunctis a Gallo Venetis, illum nunq; amplius cis alpeis deſcenſurum crederẽt: neq; aliud iam cogitarent, ꝙ quomodo ſeſe a Cæſarei exercitus onere eximere poſſent: q cõſumptis iamdiu Italorũ principum tributis, in unum

unum Mediolanenſium ducem incumbebat: & facta pauloante in agro Haſtenſi ſeditione Vigleuenum uſq; omnia hoſtiliter depopulatus fuerat ita, ut circiter centum aureorum millia Franciſco Sfortiæ numerare opus fuerit pro ſeditione compeſcenda, præſertim ne in tanta ſpe res Venetas componendi, omnia huiuſmodi tumultu turbarentur, neq; amplius pax ſequeretur, ſine qua res Mediolanenſium nullo modo poſſent habere firmitatem.

GALEACII CAPELLÆ DE rebus geſtis pro reſtitutione Franciſci II. Mediolanenſium Ducis Liber Tertius.

INSECVTA altera æſtate poſt quam Galli apud Picocham cladē acceperant, cum omnes fere, qui in arce Mediolanēſi obſeſſi erāt, uario morborū genere defeciſſent: reliqui moræ tædio nō expectato belli apparatu, quod magnis ui-

ribus denuo inſtaurabatur, arcem ipſam Sfortiæ dediderunt incolumem in patriam reditum cum armis, & impedimentis paciſcentes. Quod quamuis Regi plurimum difficultatis afferebat: tamen cũ nihil æque cordi, ac rerum Italiæ amiſſarum recuperationem haberet, & a Cæſare, & ab Anglorum Rege, qui ſeſe magnum bellum in Galliam moturos ſæpius iactauerãt, omnia frigerent, q̃maximum poteſt Italorum peditum, equitumq; leuis armaturæ numerum ſtipendio conducit: tormenta bellica, tormentorum materiam omnem, iumentorũ & uehiculorum ingentem apparatum inſtruit, ac imprimis tantam contrahit pecuniarum ſummam & uectigalia mercatoribus Lugdunenſibus oppignerando, & decimas ſacerdotib⁹, & tributa in una quaq; regni prouincia paſſim indicendo: quantã nemo unquam antea in Gallia corraſerat. Oratores etiam mittit ad Heluetios ut pedites ſuppeditarent, quos cum primũ in Taurinos deſcenderit, ſibi adiungat. Quod ſentientes Franciſcus Mediolanẽſium dux, & Proſper Columna & ſi reb⁹ Cæſaris, ſuiſq; ex fœdere, ac pace Veneta magnum præſidium paratũ ſperarent: tamen ad tanti belli defenſionem aliud etiam fœdus magno labore, & ſtudio Romæ componunt inter

Pontificem

Pontificem Hadrianum VI. Cæſarem, Florentinam Remp. Mediolanenſium ducem, Genuenſeis, Senenſeis, & Lucenſeis, pactoq; inuicem firmant, ut trimeſtrem pecuniam, quantam quiſq; maximã poſſet, erogaret pro ſumptibus belli perferendis aduerſus eos, qui Italiæ quietem turbare conarentur, Proſperumq; Columnam deligunt, cuius ductu & imperio res bellica gubernaretur. Qui uarijs rumoribus Gallorum motus audiens, iamq; de futuro bello certior in Germaniam mittit, qui peditum inde ſex millia Mediolanum adducerent: plurimis etiam, quos in re militari ſtrenuos antea cognouerat, munus iniungit peditũ in Italia deligendorum: & quanquam per aduerſam ualetudinem iam aliquot mẽſeis reſoluto ſtomacho, amiſſoq; ciborum appetitu, non ſolum corpore, ſed animo quoq; imbecilli factus eſſet: tamẽ loca omnia Mediolanenſis imperij, qua poſſent hoſtes irrumpere, luſtrat: tandemq; ſtatuit ad ripam Ticini fluuij hoſtium impetum propellere, firmataq; in hoc ſententia nihil ulterius de urbe munienda cogitat, tanq; hoſtis fluminis tranſeundi poteſtatem nuſquã eſſet habiturus. Quæ cum pararentur, Franciſcus Sforcia per id tẽpus Moguntiæ agẽs, haud mediocre ſubijt diſcrimen, Inter eius auli-

coſ uerſabatur Bonifacius Vicecomes, q̃ cum antea peditum cohortis pręfectura ad arcis Mediolanenſis obſidionem priuatus fuiſſet, præturæ quoq; uallis, quæ a Seſite amne nomen accepit, in Nouarienſi agro tuliſſet repulſam, quibus ex cauſis, ac etiam ob Heſtoris Vicecomitis cædem, quā man dāte Morono perpetratā fuiſſe æmuli eius aſſerebant, ualde & illi & Duci ſuccēſebat. Quapropter dum Mediolanum redeuntē Principem cum cæteris aulicis ſequeretur, ut ad quadriuium antea deſtinatum appli-cuit, eum a tergo pugione aggreditur: ſed quia ipſe in equo ſublimis ſedebat, Prin-cepsq; parua mula uehebatur, & ferientis impetum ſentiens caput inclinauit, leue duntaxat, minimeq; profundū in ſiniſtro eius humero inferre potuit uulnus, & iccir co Vicecomes ſtatim in fugam ſe coniecit, nec ex ijs qui fugientem ſequuti ſunt, quiſ-quam eū potuit adſequi. Quare Princeps, qui maiores timebat inſidias, Moguntiam quamprimum redire optimum eſſe arbi-tratus eſt. Allato Mediolanum huiuſmodi nuncio Moronus cōgregatis urbis prima tibus Palauicinum Vicecomitem Alexan drinum antiſtitem tanti facinoris ſuſpectū, & quem dudum Duci infenſum ob Heſto ris fratris cædem plærique exiſtimabant,

Proſpero

Proſpero mandãte, cui eũ confidere haud ignorabat, euocari curat, ne ſi uim ei adhi-bere uoluiſſet, ob generis ſplendorem, & clientelas plurimas in urbe tumultus exci-taretur. Mox detento per Proſperum Vice comite, multi eius affines & amici in carce-rem truduntur: adhibitaq; per tormenta quæſtione, nonnulli fatentur factam fuiſſe in domo ipſius Antiſtitis coniurationem, neminemq; ad perpetrandum tantum faci nus Bonifacio magis idoneum uiſum: ſta-timq; interfecto principe animũ illis fuiſſe Moronum, eiusq; amicos in curia obtrun care: Proſperum, q͏ exoſum non haberẽt, cõprehendere: a nonnullis ciuibus & mer catoribus q̃ maximam poſſent, pecuniæ ſummam extorquere: ad id peragendum nonnullas habuiſſe peditum cohorteis in Statidorum Ligurum finibus (qui Mons-ferratus hodie eſt) Vercellis, & in transab duano agro. Sed quia Bonifacius triduo ante ſtatutum diem facinus aggreſſus ſit, ideo pedites et duces imparatos fuiſſe: neq; coniuratos quiuiſſe perficere quod in ani-mo habebant, Regi .ſ. urbem, ditionemq; Mediolanenſem tradere, ut ita gratiã apud eum nanciſcerent. Atq; id, tametſi ab uno, & item ab altero aſſertum fuerit: tamẽ plu-rimi adhibitis etiam tormentis conſtanter

omnia negauerunt: ipſeq; Bonifacius poſt ea non ſemel coram multis profeſſus eſt, ſe nemine cōſcio, ſed proprio impulſu, id molitum fuiſſe, quia Principem nouiſſet nulla ſua culpa in ſe male animatum. Fama uulnerati Ducis increbreſcentè, cum plærịq; ex ijs qui longius aberant, necem ex uulnere ſequutam exiſtimarent: Galeacius Biragus Mediolanenſis, qui parteis Gallicas ſequebatur, nonnullos pedites in Taurinis, & Monteferrato collegit, quorum auxilio Valentiam oppidum iuxta Padum occupat, arcem etiam per quoſdam oppidanos in deditionem accipit. Quod ſentiens Antonius Leua, qui Proſperi iuſſu Haſtā uſq; cum Hiſpano peditatu, & equitibus leuis armaturæ ad continendos in fide populorum animos proceſſerat, Valentiam cum parte copiarum proficiſcitur, & cum ſpacium qui intus erant, non habuiſſent oppidi muniendi, intra biduū oppidum ipſum expugnat: Biragumq; captiuū facit, anteq; a Gallis ullum afferri potuerit auxiliū. Nā & ſi amico opem ferre properarent, nihilo minus & longinquitas itineris, & Caroli Borbonij ducis ſuſpicio iter agentem exercitum aliquot dies retardauit. Non enim Regi bene conſultum uidebatur, ſi (ut decreuerat) ipſe in Italiam deſcenderet, relinquereq;

queretq; in Gallia Borboniũ iã irritatum Comeſtabulatus officio, ac Borbonenſi & Auernorum opulento ducatu potentiſſimum. Quapropter cum Rex ipſe Lugdunum pergeret, illũ uiſitauerat domi ægrotum ſe ſimulantem, ne in Italiam uenire cogeretur. Mox cum præcepto regio euocatus eſſet, lecticam uacuam, in qua iacere ſe ægrotum ſimulauerat, biduum anteq̃ detegerēt dolus, deferri iuſſit, ipſeq; clam duobus tantum comitibus in Sequanos (quæ regio Caroli Cæſaris eſt) proficiſcitur, ubi duodecim peditum millia ipſius iuſſu, q̃ occultius fieri poterat, iam conueniebant: quibus, cum primũ Rex Alpeis tranſiſſet, Borbonius bellum in Galliã erat illaturus. Nam iam antea per Hadrianum Beaurenum Cæſaris oratorem ſimulato mercatoris habitu ad ſe profectum cum ipſo Cæſare conuenerat eius ſororem Heliodoram in uxorem accipere, & de Gallia cum eo & Rege Anglico pact⁹ fuerat: iniurias ulciſci cupiens, quas a Rege ſibi exiſtimabat inferri dum aliquot oppida ex hæreditate paterna, & Borbonenſem etiam ducatum in litẽ deducere cogitur. Quamobrem Rex dum Lugduni eſſet, certior factus Germanos pedites indies Burgundiæ finibus appropinquare, admonitusq; a nonnullis, qui literis

quibuſdam indignationem ipſius Borbonij pauloante cognouiſſe aſſerebant, ſibi ab eo timendum eſſe, mutato conſilio expeditioni in Italiam iam inſtructæ Gulielmum Gonfierium maris præfectū (quem barbari Ammiraldū uocant) præficit, mittitq; cum quatuor millibus peditū, & quingentis equitibus Sabaudianum pręfectum aulæ, ut Borbonium comprehenderet: ſed cum Borbonius iam abijſſet, Sabaudianus ditionem illius omnē redegit in Regis poteſtatem. Interea Ammiraldus cum triginta peditum, duobuſq; equitum millibus, totidemq; ſagittarijs equeſtribus in Italiam deſcendit. Cumq; Hiſpani, qui cum Antonio Leua erant, retrocederent, neminem Gallus habuit, qui ipſius conatibus obſtaret, donec ad Ticinum peruenit, ubi quatuor millia Hiſpanorum peditum, totidem adiunctis Germanis cum tota Cæſarianorum equeſtri acie conuenerant: ipſeq; Proſper quanq; corpore inualidus, tamen lecticā ad citeriorem fluuij ripā ſe deferri iuſſerat. Sentiens autem iam magnum hoſtium numerum ad ulteriorem fluminis ripā peruenisse, aquasq; præter morem ex diuturna, quæ antea fuerat, ſiccitate minime profundas, ſero timens ſe non poſſe eo loci Gallo obſtare, præſertim quia Itali pedites, qui

qui diuerſis in partibus conſcribebantur, nondum applicuerant, primum grauiora tormēta Mediolanum remittit, ne ſi maior quæpiam uis ingruiſſet, ea hoſtibus relinquere cogeretur. Mox ubi omnem exercitum Regium Vigleueni cōueniſſe audiuit, ſuosq; in citeriore ripa, maxime qua cuſtodiam agebāt Germani, ab hoſtibus, qui in ulteriore ſtabant, tormentis arceri, & non modo equites, ſed pedites quoq; fluuium uado tranſire, fruſtra aliquoties repugnare conatus, motis caſtris exercitum omnem nemine amiſſo Mediolanū reducit: adeoq; ciuitas ex huiuſmodi re cōſternata eſt, ut ſi confeſtim hoſtis inſequutus eſſet, obuiam habiturus erat neminem. Sed dum Ammiraldus ſuos colligit, & eos, qui ſerius uenerant, expectat: Cæſariani, ipſiq; Mediolanenſes animo confirmati, aggeres reficere conducta innumerabili foſſorū manu properant. Interea pedites Itali aduentabāt, & commeatus intra urbem nullo intermiſſo tempore deferebātur. Hieronymus quoq; Moronus poſt introductum exercitum ꝑ totam urbem iterum atq; iterum ad arma iuſſit conclamari, ut certior fieret quantum præſidiȷ a populo ſperare poſſet: quē adeo bene animatum ad repellēdum hoſtem cognouit, ut nihil unquā fuerit promptius.

Quare Proſper omni prorſus abiecta urbis relinquendæ opinione, quæ ipſe per aduerſam ualetudinem præſtare non poterat per alios exequebatur. Iam in urbe duodecim peditum millia contraxerat, magnuſq; populi numerus, quoties opus foret, in armis aderat. Miſerat præterea Papiam ualidum cum Antonio Leua præſidium, dum Mediolanum ipſe a Ticini ripa rediret, & ſupra mille pedites Alexandria relicta Cremonam proficiſci mandauerat ita, ut a tribus ſaltē ciuitatibus (ſi a reliquis nō poſſet) hoſtium impetum propelleret. Cæterum Ammiraldus ſero copias ad urbē duxiſſe cognoſcens mutato oppugnationis conſilio, poſitis prope ciuitatem inter Laudenſem Ticinenſemq; uiam caſtris ad recipiendam Moguntiam partem exercitus mittit. Mox Petrum Baiardum ductorem impigrum cum octo millibus peditum, tormentis decem bellicis, ualidoq; equitatu Laudem Pompeiā proficiſci iubet. Quod ubi ſenſit Mantuanus, qui ex fœdere cum Pontifice inito in eam ciuitatem cum quingentis peditibus, et totidem equitibus uenerat, ſe tam modicis copiis defendendæ urbi imparem cernens, anteq; Gallus aduentaret, admonitu Federici Bozuli, propinquitate & amicicia ſibi iuncti, qui Gallicū peditatū duce-

ducebat, inde diſceſſit. Gallus Laude ciuita
te præſidio firmata, ponte ſuper Abduam
confecto, ꝙ primum Cremonam conten-
dit: ibiq; adiuncto ſibi Rentio Cerro Roma
no cum quatuor peditum millibus, quos
Carpi, & in ditione Ferrarienſi regia pecu
nia collegerat, ſtatim oppugnare ciuitatem
aggreditur: neq; Venetorum copias timet,
quę, & ſi in Ponteuico oppido propinquo
conſederāt: tamen neq; Gallo pares erant,
neq; ſine Veneti ſenatus auctoritate extra
fineis ſuos progredi uolebāt. Quin ita Pro
ſper, & ij, qui Mediolani de re bellica con-
ſultabant, fore exiſtimantes, tum e Papia,
tum ex Alexandria Cremonam euocaue-
rant treis mille, & quingentos Italos pedi-
tes ſub ducibus Mayno ciuitatis præfecto,
Franciſco Salamone Neapolitano, Bar-
tholomeo Martinengo Brixienſi, & Me-
diolanenſi Franciſco Stampa: neq; a Man
tuano, qui urbem Laudem in hoſtium po
teſtate reliquerat, amplius poſcere uolebāt
ut cum militibus ſuis Cremonam ingrede
retur, ueriti ne nimis de ſe ſolicitus ſalutem
propriam ſaluti ciuitatis anteferret. Per ora
tores tamen ducem Vrbinatem, Legatūq;
Venetum, ac Mantuanū Principem obſe-
crare non deſiſtunt, ut ꝙ propius Gallo
poſſent, caſtrametarent ita, ut urbē adoriri

non audeat. Sed Gallus a propoſito non dimotus eſt, quin admotis tormētis triduū urbis mœnia quaſſauit: & cum ſupra triginta muri paſſus humi ſtrauiſſet, & dato militibus ſigno, urbē corona aggredi præcepiſſet, iamq; omnes ad iuſſa maturanda inſtructi eſſent: tantæ repente de cœlo pluuiæ per quatriduum demiſſæ ſunt, ut rem differre opus fuerit. Interea qui Cremonæ obſidebantur, ſpacium ad reparanda ſtrata mœnia habuere: & (quod utilius etiam fuit) cum Gallo ſolum a Laudenſi agro, & ab ora tranſabduana, quæ ad uictum pertinebant, ſubminiſtrarentur, q; cætera loca ibi propinqua parū pacata eis eſſent, difficultate itinerum, & iugis pluuiæ uictus penuria laborauere ita, ut coacti fuerint multa ſumere ex arce Cremonenſi, in quam cōmeatus plurium menſium pauloante attulerant. Cæterum iam ſpe recipiendæ Cremonæ fruſtratus Ammiraldus, ſimulq; cognoſcēs earum copiarum diſceſſu muniendę ciuitatis Mediolanenſis maximam commoditatē hoſtibus præbuiſſe, ſuos denuo ad Mediolanum obſidēdum redire iubet. Atq; ita cum Moguntiā ueniſſent, propter duos hoſtium exercitus diuerſis a lateribus urbem obſidenteis, non niſi difficulter ijs, qui cōmeatum afferebant, erat aditus, & cū

molas

molas frumentarias, quæ foris erant, incen dio Galli abſumpſiſſent, tanta farinæ intra quatriduum Mediolani oborta eſt penu- ria, ut ſupra centum hominum millia heb- domadam totā pane caruerint, legumini bus, & oriza uitam trahentes, donec inſtru ctis tandem intus molis truſatilibus farina hominum manu abunde fieri cœpit. Inter ea Proſper, quia ægrotus eſſet, Fernando Alarconi, qui Cæſaris iuſſu e Calabria Me diolanum per eos dies uenerat, ut peditum præfecturam gereret donec Daualus ab- eſſet, ſummam regendi exercitus commit- tit, qui bene gerendæ rei ſtudioſus extem- plo, ut hoſtem ab urbe ſummoueret, agge rem effoſſa terra, & ex ceſpitibus, trabibus & arborum ramis intextis in ſpeciem tur- ris erigit, in cuius uertice erat area ambitus pedum circiter ducentorum, quæ a fronte cratibus terra oppletis uallata tormētis, & peditibus collocādis ſpacium relinquebat: atq; ita aliquot dies Gallos crebris tormen torum ictibus infeſtans, multos ex eis inter fecit. Sed cum id parum ad liberandam ob ſidione urbem Proſpero uideretur, Princi pi Mantuano, q ſe ad quęq; belli munia ala crem præbebat, iniungit ut cum equitibus Pontificijs Papiam ſe conferat, ut inde uia- tores, eoſq;, qui annonam ad exercitum ho

ſtium deferebant, infeſtaret. Cæterum quoniam durante diutius bello ſtipēdium a ſocijs collatum conſumptum erat, & ob mortem Hadriani Pont. ne obulus quidem Roma amplius mittebatur: Florētinaq́ Reſp. Genuenſes ac Lucenſes exacto primo trimeſtri pecuniam ulterius pendere grauabantur, decreuit Proſper, cum aliunde nō poſſet reddita Aphonſo Ferrarienſium duci Mutina, quam Guidò Rangonius Romanæ eccleſiæ nomine aduerſus Ferrarienſem tutabatur, pecuniam in uſum exercitus parare. Iamq́ miſſis ultro citroq́ oratoribus de ſumma conuentum erat, niſi Bartholomeus Cattinarius unus e Cæſaris cōſiliarijs, q̄ p̄ eos dies a Carolo Lanoio Bononiam præmiſſus fuerat, ijs, qui negociū tractabant, ſignificaſſet, haud e re Cæſaris fore, urbem bello opportunā tradere Ferrariēſi Gallici nominis ſtudioſiſſimo, eccleſiamq́ Cæſari reddere infenſam, præſertim in tam diuerſis eligēdi Pontificis ſtudijs aut Cæſari, aut Gallo fauentis: neq́ deinceps (ſi paululum tolerarint) pecuniam defuturam Lanoio iam cum pedeſtribus, equeſtribusq́ copijs Neapoli in Inſubres proficiſcente, & cum eo etiam redeunte Ferdinando Daualo, qui ut ſuperiore anno ne Proſpero pareret, in Hiſpaniam abierat, ita in

præſen

præſentia ſub Lanoio uiceis Cęſaris geren te cum munere gubernandi peditatus mili tare nõ detractabat. Quare oratores a Pro ſpero Mutinam miſſi re infecta rediere. Dũ hæc geruntur, iam quotidie maior rerum omnium copia Mediolani ſuppetebat: Gal luſq; timere cœperat ne a Mantuano, & ab ĳs qui Papiæ erant, occupato ponte, quo Ticinum e regione Vigleueni coniunxe- rat, commeatus penuria laboraret: pro- pterea Petrum Baiardum, & Rentium Cer rum cum copĳs, quæ Moguntiæ erant, re- uocat, quorum diſceſſu a Briganteis colli- bus, totoq; ſuperiore agro tanta tritici & uini ſumma in urbem inuecta eſt, ut nulla amplius famis formido ſupereſſet, Iamq; de obſidione minime Ammiraldus cogita bat: neq; aliter occupandæ urbis ulla ſube rat ſpes, patefactis pręſertim inſidĳs, & pro ditione a Murgante Parmenſi primipilo in legione peditum Ioannis Medicis tentata. Nam cum is pontem ſublicium, qua extra aggeres urbis iter erat, occiſo cohortis cen turione ibi in ſtatione poſito occupare poſ liceretur, & Gallum inde introducere, & iam treis coniurationis conſcios, adiuto- reſq; haberet, Ioannem Ferrarienſem ex pe ditatu Stephani Columnæ, qui ſibi proxi- mus excubias agebat, dato iureiurando ſo

cium ad facinus peragendum requirit, præmium, quod ab hoſte accipiebat, cum eo cõmunicaturus. Sed Ferrarienſis fidei plenus, ut proditionis certior fieret, operam ſuam pollicetur, cumq; cognouiſſet quid ſe facere & qua hora uellet, extemplo Stephanum ducem ſuum adiit, remq; omnem patefecit. Quamobrem Ioannes Medices ſui militis crimen ægre ferens Murgantem ſtatim, cæteroſq; coniuratos comprehendit, diſquiſitioneq; per tormenta habita criminis reos agnoſcẽs lanceis transfigi a militibus iubet. Ammiraldus igitur quia iam hyems inſtaret, neq; belligerare eo tempore abſq; ſummo militum incommodo poterat, inducias duorum menſium a Proſpero petit: quas ut facilius impetraret, omnia cis Ticinum bello parta reddere pollicetur. Quod cum facere Proſper aliis ducibus inconſultis recuſaret, Gallus locum inter caſtra ſua & urbem deligit: ac obſignato fidei publicæ diplomate aliq̃s e Cæſarianis mitti req̃ſiuit, duos & ipſe pariter miſſurus pro induciis, iiſq; tractandis, quæ utriq; parti conducere uiderentur, miſſiq; propterea ſunt Fernandus Alarco, Hieronymus Moron⁹, et Paulus Victorius Florentinus. E Gallis uenere Galeacius Vicecomes, & Thomas Boierius exercitus quæſtor.

ſtor. Cumq; Moronum ambo reperiſſent, qui utriq; fuerat alias amicicia coniunctus, eaſdem inducias poſcunt, quas a Proſpero ante petierant: commemorantq; quantum hæc bella, quę iam triennio exacto initium habuere, Inſubres premant: quantum e re Mediolanēſi futurum ſit, ſi quoquo modo ab armis diſcedatur: ita Mediolanenſeis damnis, cædibus, rapinis, incendijsq;, quæ bella afferre ſolent, poſſe modum inuenire: atq; interea tempus multa allaturū, quibus pax aliqua inter Regem & Cæſarem, Mediolanenſeisq; cohærere poſſet. Contra Moronus, & qui cum eo erāt, ſeſe poſt reſtitutum in ditionem paternā Franciſcū Sfortiam nunq; bellum quæſiuiſſe, uerum Regem nimio propagandi imperij ardore iam bis, non modo Mediolanenſem ducatum, in quo nullum ad eum ius ſpectet, ſed Italiam totam turbare nixum fuiſſe, & propterea Italos principes communi cōſenſu commune damnum repellere. Iam non de reſtituendis cis Ticinum locis, ſed de recuperanda tota ditione agi. Inducias, quas petant, ſi rebus in Italia per uim occupatis cedant, Carolum Lanoium, qui a Cæſare & ſocijs miſſus in ciſalpinam Galliam prope diem uenturus ſit, non denegaturum: & iccirco ad eum proficiſcerentur, neq; enim

de inducijs, neq; de pace aut de rebus com ponendis illo inſcio ſeſe quicquā acturos. Atq; ita Gallis in caſtra, alijs in urbem rede untibus, Ammiraldus propter intempeſtiuam niuem, ne amplius ſub diuo exercitū contineret, ſtatuit in hyberna cōcedere, ſolutaq; Mediolani obſidione, Abbiatum ſe recipit, indeq; pedites a Narbonenſi prouincia, & Allobrogicis alpibus, quia nulli eſſent uſus, dimiſit, nouoq; Heluetiorum delectu aduentante primos, qui miſſionem poſtulabant, ſolutis ſtipendijs ad ſuos permiſit redire: & ne, interea dum Cæſariani Carolum Lanoium ſerius uenientem Mediolani nihil agentes expectant, ipſe quoq; fruſtra tempus tereret, Rentium Cerrum cum ſeptem millibus Italorum peditū Aronam oppidum munitiſſimū in finibus Verbani lacus proficiſci iubet, ubi Anchiſes Vicecomes Mediolanenſis cum militum præſidio pro Sfortia tam bello q̄ pace imperabat, tuncq; ad famam appropinquantis hoſtis habuerat ſupplementum mille & ducentorum peditum. Quamobrem licet poſtea per triginta dies nunquam ceſſans Rentius tormētis arcem oppido imminentem quaſſauerit, ſine qua oppidi receptio nihil Gallo profutura erat: ita, ut ferreæ pilæ ſex mille aduerſus mœnia excuſſæ fuerint,

90

rint, ac ſæpe inſtructis ordinibus irruptio tentata ſit,tamen tanta ſemper uirtus fuit intus propugnãtium, ut innumeris ſuorum cæſis, Rentius re infecta abire coactus ſit. Interim Carolus Lanoius Papiam applicuit,ibidemq; aliquot dies moram trahens euocato ad ſe Morono, poſtquã de rebus bellicis conſilium habuiſſet,Mediolanum uenire decreuit:quod antea diſtulerat, audire ſcilicet cupiens quem Proſperi ualetudo exitum eſſet habitura. Nam iam octauum menſem non ſine propinati ueneni,ſiue amatorij medicamenti ſuſpicione grauiter ægrotabat. Verum ubi mente iam prorſus alienata paucos dies eum uiuere poſſe cognouit,urbem ingreſſus præſtantiſſimũ belli ducẽ anteq; moreretur, uidere,eiuſq; funeri intereſſe uoluit, & uita functũ cum Marco Antonio Columna nepote in patriam ſepeliendum ex teſtamẽto deferri curauit. Poſthæc ne diutius bellũ traheretur, cum Veneto oratore cõſtituit, ut Venetus exercitus traiecto Abdua ſeſe Cæſareis copijs iungeret, ſaltẽ quo tempore ſex millia Germanorum peditum Mediolanum applicuerint: quos præſenti pecunia adduci mandauerat. Agit etiam cum oratore Clemẽtis VII.qui pauloante ſummo cum omnium Italorum gaudio electus fuerat Pon

tifex, ut equites Pontificij exercitui Cæſareo adiungantur: uigintiq; aureorum millibus ab eo acceptis per litteras, & nuncios cum Florentinis, Senenſibus, & Lucenſib. ſtatuit ut pecuniã ſecundũ fœdus ad ſe mittant: & ne belli diuturnitate nimis graue uideret oẽm conuentã pecuniam numerare, rem, quoquo modo poteſt, componit ad id perſoluẽdum, quod reliqui erogare nollent, Sfortiam ducẽ coacturus ita, ut ei præter portionẽ ex fœdere ſpectãtem, neceſſe fuerit ingentem pecuniæ ſummam exercitui Cæſareo erogare iandudum pro exacti temporis ſtipendio debitam antequam Mediolano, ubi iam quintum agebat menſem, egrederetur. Qua in re incredibile eſt quantum Mediolanẽſes ſemper ſeſe promptos exhibuerint, tum præcipua quadam Principis comitate, qua plurimun ad conciliandam hominum beneuolentiam poterat, tum uarijs artibus, & Moroni oratiõe perſæpe impulſi ita, ut bonorum depopulationes, exactiones pecuniæ, & uillarum incendia, quæ quotidie patiebantur, non tam grauia eſſent, quin ſpe uictoriç & Gallorum expulſionis lenirentur; præſertim cum priuatas omneis pecunias in ſuperiore bello collatas intra ſextum menſem e uectigalibus publicis Sfortia reſtituiſſet, idem

etiam

etiam pro ſuo in populos ſtudio & fide facturus, niſi reddendi facultas crebrioribus belli ſumptibus ablata fuiſſet: & cum iam transgreſſis cis Abduam Venetis, Germano〈que〉 peditatu aduentante cum exercitu egreſſus fuiſſet, innumera ciuium multitudo Principem ſuum cũ armis ſequuta eſt, & militiæ munera obire non recuſauit, donec Venetis ita ſuadentibus decretum fuit ut Mediolanum rediret: ne〈que〉 in tanta æmulatione Mediolanenſis imperij uarijs ipſe belli periculis ſe obijceret, Satis enim eſſe, ſi Moronus in caſtris uerſaretur, tum ut conſilijs ducum intereſſet, tum ut per eũ oppidanis multa, quæ in exercitu erant uſui, imperari poſſent. Gallus Cæſarianos copias educere, & Venetos cum eis cõiungi præter ſpem intelligens, & ſi perculſus erat clade apud Robechum nuper accepta, quo pauloante nocte intempeſta Lanoius, Daualus, & Ioãnes Medices cum ualida equitum peditum〈que〉 manu uenerant, ac plureis grauis armaturæ hoſtileis turmas nil tale metuenteis adorti partim ceciderant, partim equis, armis〈que〉 ſpoliatas, ac prope ſemi nudas aufugere coëgerant; tamen, ut tantã belli molem poſſet ſuſtinere, ſex millia Heluetiorum præter eos, quos ſecum habebat, quàm primum ad ſe deduci curat, ita, ut ex ea

natiōe duodecim milliũ peditũ numerum haberet: quibus ſecum iunctis (ſi ſors ita tuliſſet) prælium detrectare nolebat. Cæſariani aut, ēpoſtq̧ aliquot dies apud Binaſcũ, mox apud locum, qui Motta Vicecomitũ dicitur, moram traxiſſent, ut hoſtē Abbiato, ubi tutus eſſe uidebatur, extraherent, relictis præſidio Mediolani aduerſus exercitum Gallicum (ſi forte urbē adoriretur) peditum Italorũ quinq; millibus reliquas copias trans Ticinum adducunt, & ad Geminas columnas (Gambalotum uocant) primum caſtra locant. Ipſe autem Vrbinatum Dux, qui in exercitu Veneto imperabat, & Trumelli decreuerat caſtrametari (cùm Garlaſcum hoſtium præſidio munitum inter ſe, & Papiam urbem interiaceret ita, ut a commeatu, qui Papia in ſingulos dies iumentis, & plauſtris uehebatur, non ſolùm Veneti, ſed etiam Cæſariani paruo conatu poſſent excludi) ad expugnandũ oppidum q̄primum tendit. Cumq; muro rum partem admotis machinis humi ſtrauiſſet, iubet pedites equiteſq; adhibitis ſcalis in muros euadere. Iamq; ab ĳs, qui intus erant, Veneti repellebãtur, ipſeq; dux acrius inſtabat, & retrocedere ſuos non patiebatur: tandem nonnulli ex ductoribus Venetis, & magis ſtrenui milites per foſſas

mento

mento tenus aqua plenas tranſiliunt: tunc pariter omnes, qua mœnia magis obruta erant, & hoſtes reficiendis aggerib. intenti minus repellere poterant, acrius urgere & maiore ui irrumpere conãtur ita, ut undiq; fuga ab ijs, qui præſidio erãt, fieri cœpta ſit, oppidumq; direptum. Cæſi, captiq; eo die plus q̃ quadringẽti ex hoſtibus ſunt. Quæ uictoria maximum duci Vrbinati decus, Cæſarianis autem magnas commeatuum utilitates attulit. At Gallus ubi hoſteis trãs Ticinum profectos, Garlaſcoq; potitos intellexit, ne Vigleueno quoq;, et cęteris Laumellenſis agri locis excluderet, omni prorſus ſpe potiũdi Mediolani deiectus, relicto Abbiati mille peditum, equitumq; centum præſidio, traiectoq; Ticino Vigleueni caſtra locat: & quia cunctãdo tempus terere uidebatur, ſibiq;, quoties leuibus pręlijs cũ hoſte certamen euenerat, fortuna ſemper fuerat aduerſata, magnumq; equitum numerum amiſerat, biduo exercitũ in aciem deduxit pugnandi copiam hoſtibus faciẽs, qui, tametſi numero ac militum uirtute ſuperiores haberentur, tamen & Venetis ita ſuadẽtibus, & quia ex literis interceptis cognouerant pecunias hoſti deeſſe, minime uiſum fuit tentare ancipitem pugnæ fortunam, cum tutiorem euentum cunctan-

do ſperarent. Cæterum ne oīno nihil agerent, quoniā poſt Ticini traiectionē Galliū Abbiato dimouerant, ſimili conſilio Vigleueno quoq; tentant eijcere. Sartiranā itaq; profecti (quod oppidū eſt in citeriore Padi ripa) ubi quingenti pedites cum nonnullis equitibus præſidio poſiti erant, tormentis muros diruere aggrediuntur. Ammiraldus, ne ſuos ſineret paulatim deficere, Vigleuenum reliquit obſeſſis auxilium laturus. Verum antequā Mortarium ueniret, nunciatum eſt Vgonem Pepulum Bononienſem, & Ioannem Biragum, qui oppido & arci præerant, expugnato utroq; loco in Cæſarianorum manus captiuos perueniſſe, militeſq; omneis, qui intus erāt, ad internitionem cæſos. Quare, cum iam ſera eſſent auxilia, Ammiraldus Mortarij ſe cōtinuit. At Cæſariani huiuſmodi uictoria ſubnixi Vercellenſium animos per Hieronymum Pectium eorum ciuem tentant a Gallis diuertere. Quod illi haud difficile fuit Gibellinæ fāctiōis ſtudio, cuius primas parteis in ciuitate ſemper tenuerat, a ciuibus itaq; receptus eius opera commeatus, & alia quæq; neceſſaria inde ad Cæſaris exercitum indies deferebantur. Quod quidē tanti fuit momenti, ut Lanoius, cæteriq; duces ſperare iam auderent Gallis reditum in

patriam

patriã intercludere, & ꝓpterea ad pagum inter Vercellas & Nouariam (qui arcus Marianus dicitur) proficiſcuntur. Ammiraldo, qui Nouariæ cum exercitu erat, duo adhuc ſupererant, in quibus ſpem poneret ne a Cæſarianis intercluſus fame premeretur, prohibitis non modo commeatibus a Taurinis, unde iandudum exercitum aluerat, ſed etiam ad hoſtilem exercitum conuerſis: unum erat in Heluetijs, quorum decem millia ad ſe mitti per oratores petierat; atq; ijs expectabat ut quadringenti equites, qui e Gallia ueniebant, nuper adiungerentur: alterũ reſtabat in Rhetis, qui Chryſones dicuntur, qui ad numerum quinq; millium ſelectorum peditũ ſtipendio Gallico per Bergomatum agrum iter faciebãt: propoſitumq; erat per trãsabduanam orã ſeſe cum Federico Bozulo, qui cũ magna Italorum peditũ manu regio nomine Laudem urbem obtinebat, coniũgere: atq; ita hoſteis e Laumellenſi agro reuocare, niſi Mediolanum (quod minime credendum erat) in diſcrimen adducere mallẽt. Quod ſentiẽs Sfortia Ioannẽ Medicem cum quatuor millibus peditum, & ducentis equitibus, qui ipſius Sfortiæ ſtipendio militabãt, in Bergomatum fineis trans Abduam mittit, ubi aliæ, præter quas ſecum duxerat Vr

binatum dux, conuenerant Venetorum copiæ. Itaq; iuncti Venetis Sfortiani ſeſe interponūt, ne Chryſones ĳs, qui in urbe Laudæ erant, coniungi poſſent. Ipſe uero Ioannes Medices quotidie perleuis armaturæ equites gentem huiuſmodi prælĳs in aſſuetam infeſtabat: adeoq; eos perculſit, ut quicq; proficere diffiſi, poſtq; triduum ibidem morati ſunt, in patriam regrederentur: & paulopoſt pacem & amiciciam cum Franciſco Sfortia tranſmiſſis Mediolanum oratoribus petierint. Hoc igitur timore liberatus Sfortia, ne Gallis Nouariæ obſeſſis commeatus ex oppido Abbiato mitti poſſet, eo Medicen ſe cōferre cum copĳs iubet: expugnatoq; primum Ticini ponte, quem Gallus præſidio tenebat, ipſe in caſtra profectus tormentis oppidi mœnia a ſolis ortu ad meridiē quatit. Mox magno Mediolanēſis populi numero militaribus copĳs adiuncto pugnæ ſignū dat, tantoq; animorum ardori oppidū oppugnatum eſt, ut quāuis intus plusq; mille propugnatores ſumma ui ad defenſionem incumberent, tamen Mediolanenſes per aggeres, & foſſas aqua plenas muros tranſilirēt adeo, ut ſtatim captum & direptū oppidum fuerit: hoſtes tum cæſi, tum una cum oppidanis capti, prædaq; haud mediocris uictoribus

bus contigit, quæ cauſam poſtmodum magnæ attulit calamitatis. Nam cum ob diuturnam militum in oppido ſtationem ex nimio fœtore peſtis homines inuaſiſſet, præda plęroſq; milites infecit, & fere quiſq; qui aliquid inde exportauerat, peſte corripiebatur: atq; ita ea contagione paulopoſt tota urbs Mediolanenſis infecta eſt. Expugnato Abbiato Sfortia haud minima cum laude Mediolanum rediјt. At Cæſariani, q non longe a Nouaria caſtra habebant, indies artius Gallum obſidebãt: & adempta cis Ticinum commeatus, & auxiliј facultate Heluetiјs, qui iam Eporediæ ad numerũ quinq; millium conuenerant, uiam ſeſe cũ ijs qui Nouariæ erant, coniungendi intercludere conabantur. Sed Gallus militibus & præſertim Heluetiјs, quos ſecum habebat continua nouem menſium militia iandudum feſſis cupiebat bello finem imponere, & trans alpeis reuerti. Quare ſuis Nouaria eductis inſtructa acie ad oppidum Romanianum tendit. Cęſariani cum Venetis, qui in Vico Mariano erãt, cognita Gallorum profectione caſtra mouent. Lanoiusq;, penes quem cura erat gubernandi exercitus, confecto paſſuum ſex millium itinere ulterius nolebat progredi. Verum Carolus Borbonius, qui re in Bur-

gundia male geſta in Italiam uenerat; & ut ſuum in Cęſarem ſtudiũ & ſidem magis declararet, in exercitu & agendo & conſu lendo nunquã defuerat: tãtum eo die itine ris cõfici iubebat, ut in poſterum abeuntẽ hoſtem formidinis plenũ ad pugnam uel inuitum, poſſent cogere. Atq; in hac ducũ altercatione Ammiraldus nocte intempe/ ſta motis caſtris ſub diei crepuſculum iam aduentantibus ad ulteriorem Seſitę ripam Heluetijs, qui Eporedia uenerant deſyde/ rio potius ut ſuos in patriam reducerent, q̃ pro Gallis amplius pugnandi, ipſe uado cum exercitu fluuium trãſiuit. Et quamuis e Cæſarianis plusq; mille pedites non ſint inſequuti ſine uexillis, equitesq; fere totidẽ leuis armaturæ, tamen tantus terror hoſti iam perculſo iniectus eſt, ut nemo reſiſtere auderet: ſed prout quiſq; magis poterat, iter acceleraret. Capta ibidem ſunt tormen ta ſex bellica, & q̃plura ab hoſtibus relicta uexilla, a ſcloppetarijs cæſi ſunt Petrus Ba/ iardus, & Joannes Cabaneus equitum du ctores. Ipſe etiam Ammiraldus eodem teli genere adeo graue in brachio uulnus acce pit, ut lectica neceſſe fuerit eum in Galliam deferre: neq; amplius præ nimio uulneris dolore in exercitu potuerit obire munus imperatorium. Quare cæteri duces omni

alia

alia cura omiſſa incolumem in Galliam ex
ercitũ reducere conantur. Tormenta, quia
magnæ eſſent molis, & per uallem, cui Au
guſta Prætoria nomen dedit, qua ipſi profi
ciſcebantur, carris traducendis iter non
erat, in arce quadam nouem paſſuum milli
bus ab urbe Eporedia relinquũt. Marchio
etiam Rothelini unus e Galliæ proceribus
qui Seguſium uſqꝫ cis alpeis auxilium Am
miraldo laturus cum quadringentis equiti
bus iam uenerat, in Galliam reuertitur. At
Cæſariani duces præmiſſis tantum uelita-
bus, qui hoſtem abeuntem ſequerentur, &
per eos receptis tormentis, quæ Gallus cũ
grauioribus impedimentis reliquerat, ad
oppidum, quod Sancta Agatha nuncupa
tur, conueniunt: ibiqꝫ cum Legatus Vene-
tus rempublicam ſuam Cęſari, ac Mediola
nenſium Duci ſatisfeciſſe diceret iam pulſis
Italia Gallis, illud etiam Cæſarianis expo-
ſtulantibus denegare non potuit, ut anteqꝫ
exercitum dimitteret, Laudem ciuitatem a
Gallis occupatam liberaret, donec interea
Daualus cum Hiſpano peditatu reciperet
Alexandriam, quã e Gallorum manu Vi-
tellius Romanus Adurnorũ armis fruſtra
aliquot menſeis recuperarę tentauerat. Ibi
etiam in concilio Cæſarianorum ducũ re
citatæ ſunt literæ Caroli Cæſaris, Henriciqꝫ

Anglorum Regis: quorũ uterq; pulſo iam Italia Gallo expeditionem in Galliam procurabat. Ideoq; Carolo Borbonio decernuntur ſexdecim peditum millia, equites mille, tormenta bellica quatuordecim: ipſeque Lanoius eidem numerari iubet ducenta aureorum millia, quę Cæſar in Hiſpania mercatoribus Genuenſibus numerauerat, ut Genuæ certo tempore redderentur. Riccardus etiam Pacæus orator Anglicus magnam pecuniarum ſummam ad id bellum Regis ſui nomine pollicetur. Per id temp9 Moronus, ut Mediolani, quoties op9 eſſet, pecunia æquiore lance exigeretur: decreuit cenſum longa temporum intercapedine antea nunq; renouatum agere. Et quoniam urbs in ſex claſſeis, quas uulgo portas uocant, diſtributa eſt: ipſæq; claſſes in centum circiter uicinias diuiduntur, e quibus duo ciues ex prudẽtioribus rebus publicis ſemp præfecti ſunt: uocatis ipſis præfectis ad nouum cenſum agendum incumbit, æſtimatoq; fortunarum omnium precio actus eſt cenſus ſeſtertiũ quater millies, quæ ſumma eſt centies centenorum milliũ aureorum, quo uix conſtituto, peſtis, quæ poſt direptũ Abbiatum anno poſt cœptũ bellum quarto urbem inuaſerat, tantũ accepit incremẽti, ut Princeps in arcem Tritij,

Moronus

Moronus autē cum Senatu & reliquis magiſtratibus Moguntiam ſe recipere coacti ſint. Itaq; poſt modicum temporis contigit, ut neq; panis, neq; alia ad uictum neceſſaria Mediolani ſuppeterent, adeo, ut qui peſte infecti extra ciuitatem emiſſi fuerant (quorum maximus erat numerus) cum ad eos commeatus nec a ciuitate, nec aliunde ob peſtis timorem importaretur, ſeditione facta urbem ingreſſi ſint omnia tumultu, armisq; miſcentes, & niſi blanda quorundam ciuium oratione ſedati ad ipſorum tabernacula non longe ab urbe poſita reuerſi eſſent, præter uim, quā plurimis attuliſſent, miraculo potius adſcribi potuiſſet, q̄ diligentiæ, ſi quis a peſte incolumis euaſiſſet. Moroni igitur iuſſu poſtmodum uicini ad urbem in ſingulos dies commeatum afferebant, Princepsq; pauperum rationem habens ex publico ſumptum eis ſubminiſtrari iubebat. Sed quanquam neceſſaria ad uictum ex eo tempore non deeſſent, & plærique ſacco induti, nudisq; pedibus ſupplicationes per totam urbem Dijs facientes, ueniam irarum Coeleſtium, finemq; peſti expoſcerent: non tamen, niſi poſt quartum menſem uis morbi imminuta eſt. Quo tempore mortui ſunt e populo Mediolanenſi ſupra quin-

quaginta hominũ millia, præter eos, qui fo
ris innumerabiles occubuerunt. Dum pe
ſtis (uti diximus) in urbe deſæuiret, Vrbi-
natum dux cum exercitu Veneto Laudem
Pompeiam profectus Federicum Bozu-
lum affinitate, & fraterno amore ſibi iam
multos ante annos deuinctum per tubici-
nem ad colloquium euocat, docetq; nihil
amplius ſpei in Gallo eſſe, qui iam alpeis
ſine armis & impedimentis tranſgreſſus
erat, & iccirco ſatius eſſe ciuitatem redde-
re, cum nihil aliunde auxilij ſperaret, ꝙ
quid poſſet uis experiri. Quamobrem Fe
dericus, qui plane noſcebat ſe plus com-
modi Galliarum Regi afferre poſſe, ſi duo
millia ueteranorum peditum in Galliam
adduceret, qui Regi magno uſui futuri e-
rant, ꝙ ſi fruſtra ciuitatem ad nullum præ
ſentem uſum cuſtodiret, cum Vrbinate de
urbe reddenda pactum init, accepta pote
ſtate cum militibus in Galliam redeundi.
Per eoſdem etiam dies Buſſius, qui Alexan
driæ præerat, ſiue diffiſus urbem poſſe tu-
tari aduerſus ſtrenuum hoſtem & peritiſſi-
mum belli ducem, ſiue cæteris in Gallia
cisalpina amiſſis locis ſuperfluum exiſtima
uerit unam urbem Regi ſeruare, cum Fer
dinando Daualo de ea reſtituenda pariter
paciſcitur, ut cum armis, ac rebus ſuis in
Galliam

Galliam abire liceat. Atq; ita recepta Aleꝰxandria Buſſij milites cum Laudenſibus, qui per id tempus diſceſſerant, in Galliam peruenere: ex quibus poſtea plus utilitatis Rex nactus eſt in bello Maſſilienſi, quam ſi, non modo Laudem urbem, & Alexandriam, ſed & totam Mediolanenſem ditionē cuſtodiſſent: per eos enim effectum eſt, ut Maſſilia maritima ciuitas ualde bello opportuna contra Cæſaris exercitum defenderetur, donec Rex equitatum ſuum diuturno bello, non ſolum feſſum: ſed magna etiam ex parte amiſſum inſtauraret: & nouum ex Heluetijs, ipſaq; e Germania præmijs pellectum peditatum colligeret: quo fretus, poſt quartum menſem non ſolum

Cæſarianis ſe opponere: ſed ipſos etiam diſcedere coactos a Maſſiliꝰ oppugnatione magnis itinerib. antecedere, & in Italiā ipſe proficiſci auſus eſt.

GALEACII CAPELLÆ DE rebus geſtis pro reſtitutione Francisci II. Mediolanenſium Ducis Liber Quartus.

POSTQVAM
Carolus Borboni-
us diutius cum ex-
ercitu in Gallia ſte-
tiſſet, neq; quicquã
profeciſſet in oppu
gnatione Maſſiliæ,
redditus certior ne
que Cęſarem ab Hi
ſpania, aut a Flandria, neq; Regem Angli
cum a Northmanis in Galliam eo anno ar
ma laturum, ſero cognoſcens ſe nimis ar-
duam prouinciam ſumpſiſſe, ſtatuit in Itali
am regredi. Quare maiora tormenta, quia
carris, & uehiculis propter alpium difficul
tates iter nõ erat, nauibus impoſita Genuã
tranſmittit: minora autem in fruſta commi
nuta mulis uehenda imponit, ut ex eodem
metallo (ſi opus foret) cum in Inſubres ue-
niſſet, refici poſſent. At Rex ſex millibus
Heluetiorum peditum, totidemq; Germa
norum, ac decem millibus tum ex Italia,
tum e Gallia cõparatis, cataphractiſq; equi
tibus ad numerum duorum millium, ac to
tidem ſagittarijs equeſtribus comitatus, in

credi

credibili quodam recuperandæ Mediolanenſis ditionis deſiderio accenſus, nemini auſcultando, qui ipſum ab huiuſmodi expeditione deterreret, in Italiam quam maximis potuit itineribus contendit, iam non alium, quam ſe, ducē fore exercitui æquū ducens, aliis, quos delegiſſet, ter Italia pulſis: & quia ipſi itineri iam accincto Lodouica mater ſignificauerat conuenire eum ſe cupere, antequā Alpeis tranſiret (cum alioqui ſemper illi fuiſſet obſequētiſſimus) ueritus ne a ſuſcepta prouincia filium pio quodam affectu dehortaretur, colloquiū parentis reſpuit: & Cancellario Galliarū, nonnulliſq; a ſecretis, qui alias Regi comites eſſe etiā extra regnū proficiſcenti conſueuerant, mandauit ut cum matre ad gubernandam Galliam remanerent, donec ipſe bellū Mediolanenſe cōfeciſſet. Quod ut celerius fieret, ſtatuit Cæſarianos, qui ꝑ Alpeis litoreas magnis itineribus in Inſubres reuertebantur, & iam duorum dierū itinere anteibant, non amplius inſequi. Atque ita ipſe alpeis Cotias (recentiores montem Ienebræ uocant) tranſiens iuxta Salutianorum fineis ad occupandum Mediolani imperium feſtinauit conatus Cæſarianos præuenire. In hoc rerum turbine Carolus Lanoius, qui totam æſtatem Haſtæ

cõſumpſerat, iam bellũ proculdubio ori-
ri ſentiens literis Sfortiam Ducem ſolicitat
ut Mediolanum confeſtim redeat, quoniã
propter peſtem, quæ ſæuiſſime ea æſtate ci
uitatem afflixerat, nõ ſolum ipſe Princeps
ſeceſſerat: ſed uniuerſi fere ciues ex urbe di
ſceſſerant. Verum Sfortia, qui ex litteris re
gĳs ſæpenumero per id tempus interce-
ptis, & multorum relatu cognouerat quã
tis uiribus Gallus in Italiam reuerteretur:
quiꝗ; res Cæſarianorum Maſſilienſi expe
ditione male tentata perculſas uidebat, pa
rum præſidĳ in eis ad ſuſtinendum contra
potentiſſimum Regem bellum exiſtimans
in tanto rerum diſcrimine malebat Medio
lano abeſſe, quam abſqꝫ militum præſidio
accurrere ad urbem: quæ prima hoſti obĳ
ceretur: & propterea Piſleono, quo ſe ian
dudum contulerat, nõ abſcedere ſatius du
cens Moronum ad Lanoiũ mittit, ut una
quid agendum eſſet in bello, decernerent.
Interea cum nullis ordinibus Cęſariani tra
iectis alpibus in Italiam perueniſſent, La-
noius ne Mediolanenſi ditione ab hoſte
excluderetur, audiens Regem iam Augu-
ſtam Taurinorum cum parte copiarum
aduenisſe, Alexandriam cum militibus,
quos in Italia retinuerat, ſe recepit. Eodẽ
etiam tempore Daualus cum Carolo Bor
bonio

bonio Gallum adeo feſtinabat prçuenire, ut,quo die Rex cum prima acie Vercellas applicuit, ipſe Alba profectus uicum Iriæ oppidum iuxta Padum (quod quadragin ta milliariorum ſpatium eſt) peruenit. Itaq; cum poſtero die Cæſariani omnes, præter quam Germani, qui ſpatio tantũ aberant itineris unius diei, Papiã ueniſſent, cogni tũq; eſſet Sfortiã adhuc eſſe Piſleoni, & eo etiam Moronũ (quoniã nihil præſidij a po pulo Mediolanenſi ob hominum paucita tem habere potuiſſet) ſe contuliſſe, Ipſi La noius, Borbonius, & Daualus Sfortiam admonent ut confeſtim Papiam una cum Morono ſe conferat ad defenſionem rerũ Mediolanenſium quo res expoſtulauerit uenturus: ipſeq; Daualus literis manu ſua (ut efficaciores eſſent ad perſuadendum) conſcriptis commemorat ſe uiginti dies, totidemq; nocteis feſtinando Maſſilia eo uſq; iter feciſſe, ut rebus Cæſareis, & Sfor tianis ſuppetias ferret: & ne amitteret par ta toties contra Gallum gloria: orareq; ꝓ pterea ne in re tam neceſſaria ſibimet deeſ ſet, cum tot bellorum duces, ipſeq; ſemper uictor exercitus non ſolum opes: ſed ani mã etiam, ac ſanguinem ipſum offerret ꝓ rerum Mediolanenſium defenſione. Quo nuncio ueſpere accepto, cum ſub diei cre

puſculum Princeps diſcedens Papiam ue
niſſet cum aulicis, & magno ciuium ſuorũ
numero: qui undiq; urbe effluxerant ne
Gallum, contra quem ſępius arma ſumpſe
rant, Mediolani uiderent imperantem, of-
fendit duces, exercitumq; omnem Papia
diſceſſiſſe exceptis duntaxat Germanis pe
ditibus: qui pauloãte eo applicuerant. At
Sfortia, & Moronus nihil differendum ra
ti (& ſi de uia feſſi non ſolum homines: ſed
iumenta etiam eſſent) ſtatim Mediolanum
greſſum dirigunt: uixq; duo milliaria præ
tergreſſi erant, cum Ferdinandus Caſtrio-
ta, qui tormentis & machinis adducendis
præerat, præmiſſis aliquot ex equitibus ſu
is Sfortiam pene uenientem admonet ma
gnas Gallorum copias tam pedeſtreis, q̃
equeſtreis, poſtquam Cæſarianus exerci-
tus Binaſcum fuiſſet prætergreſſus, adue-
niſſe: noctéq; proxima maiorem partem
exercitus hoſtium cis flumẽ Ticinum eſſe
profectam: & propterea ſe occluſa uia cũ
tormentis Papiã reuerti. Atq; iccirco Sfor
tia regreſſus Lanoio, & cæteris Cæſaria-
nis ducibus, qui Mediolanum uenerant,
fruſtra expectatus maximam de ſe male co
gitandi occaſionem dedit. Nam, cum ne-
que uallum urbis refectum offendiſſent:
neq; farinã ad panem cõficiendum, aut li-
gnorum

gnorum copiam in ciuitate eſſe intellexiſſent, pœnituit eos cœpti conſilij, Principe præſertim, & Morono abſentibus: quorum ſtudio ſuperioribus in bellis totum populum habuerant obſequentiſſimum. Itaq; neſcire eo tempore unde foſſores ad reficiendos aggeres, & munienda mœnia, et inſtrumenta ad opus faciendum habere poſſent: & in tanta rerum difficultate, iam Gallis cis Ticinum caſtrametantibus, incertis rumoribus ferebatur Sfortiam, & Moronum cum Gallo conſentire contra Cæſarem: eaq; ratione in tanto belli motu Mediolano abfuiſſe. Quare omnibus exercitus Cæſarei ducibus mandatur ut in ſequentem diem copias inſtruant, quo decretum fuerit, profecturi. Gallus autem, q̃ omnem ſpem uictoriæ in celeritate poſuerat, inſtructis ordinib. Mediolano appropinquabat. Quod ſentientes Cæſariani cõfeſtim milites exire, & uia Laudenſi iter facere iubent: uixq; Daualus, qui in ultimis ad portam urbis remanſerat, ut inſtructo ordine, & ſine fugæ ſpecie progrederentur, porta Romana egreſſus erat, cum per Ticinenſem, & Vercellenſem Gallicus exercitus ingreſſus eſt: qui ſi eo die relicto Mediolano inſequebatur Cæſarianos, nemini dubium eſt quin eo ipſo die debellatum

ſuiſſet. Nullius enim erat operę hoſtem ab-
iectis magna ex parte armis amiſſiſq; equis
tam longo itinere fatigatum ad internetio-
nem cædere, uel turpiter abeuntem com-
pellere in pręceps. Sed nimia Regis (ut cre-
ditur) potiundi Mediolani cupiditas, in cu-
ius oppugnatione duobus ſuperioribus
bellis eius duces fruſtra tot menſeis incu-
buerant, ipſum hoc præuidere non permi-
ſit. Cæterum Rex ut ſemper fuit clementiſ-
ſim?, ita nihil hoſtile in ciuitate fieri uoluit,
quin paucos, præter eos, qui arcem obſeſ-
ſuri erant, ciuitatem introire paſſus, ipſe
ne eam quidem uoluit uidere, quoniam
niſi confecto bello muris ſe tenere haud de-
corum eſſe exiſtimabat. Interea cum amiſ-
ſę urbis nunciũ Sfortia accepiſſet, relictis
Papiæ quinq; Germanorum peditum mil-
libus, una cum Morono, & magna Medi-
olanenſium caterua ſecũdo Padi flumine,
Cremonam ire pergit exiſtimans id, quod
paulopoſt contigit, Regem cum exercitu
ad oppugnandam Papiam primum uen-
turum, ut eam ciuitatem, & tormenta belli-
ca, quæ omnia ibi Cæſariani habebant, in
poteſtatem redigeret. Quod Antonius Le-
ua, qui in urbe cum Germanis, & aliquot
Hiſpanis militib. remanſerat, ita fore haud
dubitans excubias, ſtationeſq; militum cir-

cum

cum mœnia diſponit, molas etiam truſati-
les quamplureis, quanta poteſt celeritate,
parari iubet, ne cis, tranſq; Ticinum a Gal
lo obſeſſus, omnibuſq; molis, quæ pluri-
mæ in fluuio erant, excluſus panis penu-
ria laboraret: deligit quoq; nonnullos Pa
pienſeis, qui triticum, uinum, & reliquum
commeatum in urbe deſcriberent: & quia
militibus ſtipendium unde daret, non ha-
bebat, ipſos a ciuibus ali uoluit ſumptib.
iuxta cuiuſq; facultates æqualiter diſtribu
tis. Atq; ut plurimis belli neceſſitatibus, q
bus pecunia opus erat, non deeſſet, ſacro,
profanoq; argento paſſim collecto mone
tam excuſſit: in qua ad poſterorum memo
riam ſignatū fuit. CÆSARIANI PA
PIÆ OBSESSI M. D. XXIIII. In
terea Lanoius relicto in urbe Laudæ præ-
ſidio in Cremonenſem agrum ſe contulit:
ſtatimq; Moronum, cuius induſtriam, &
prōptitudinem in ſuperiore bello cogno-
uerat, ad ſe per litteras euocauit: & cum il
lo congreſſus perſpexit antea ſe, & de Du
ce, & de ipſo Morono diuerſi conſilij ne-
fas iniuria ſuſpicatum eſſe, auditaq; ibi Re
gis ad oppugnandam Papiam profectio-
ne, coacto concilio, exquiſitiſq; ducū ſen-
tentijs, nonnulli Germanum peditatum
minus aptum exiſtimabant ad ferendam

obſidionem, nec ſine ſtipendio, quamuis alerentur, credebant militię onus laturos: & icc irco duo millia Italorum peditum, q Alexandrię ſubſiſterant, ea urbe, tanquam minus opportuna, derelicta, Papiam quo cari ſuadebant. Sed poſtremo uicit melior ſententia. ſero. ſ. pedites Alexandria uen turos: minuſq; eſſe conueniens eam ciuita tem deſerere: qua iter Genuam, & inde in Hiſpaniam eſſet, præſertim cum a Gallo iam cis Ticinum profecto minime timen dum foret, ut magnas uireis adduceret ad Alexandriam oppugnandam. Quare eo enixius operam eſſe dandam ne Papia eo tempore amitteretur: quę facile in fide con tineri poſſet. Illud etiam multo magis eſſe aduertendum, ſi Germani inde educantur ut ex alia natione imponatur præſidium, ipſos iuſtam iraſcendi cauſam habituros, quod eis minime duces confidere uideren tur: homineſq; ſuſpicioſos, & iracundos fortaſſe ciuitatem hoſti eſſe tradituros, & propterea, cum nulla, niſi in Germanis, ur bis defendendę ſpes reliqua eſſet, decernũt exercitum quamprimum inſtaurandum, augendumq; eſſe nouo Germano pedita tu: ad quem conducendum Lanoius cum pecunijs certos homines miſerat. Iniunctũ eſt inſuper Ferdinando Daualo ut adiun-

cto

cto ſecum Morono, cum Hiſpano pedita-
tu Laudem Pompeiam contineat, tanquã
urbem maxime opportunam ad bellum,
& ad inſtruendum exercitum propter flu-
uium Abduã urbis muros alluentem: ul-
tra quem omnia pacata erant: ne, ſi forte
Gallus eo diuertiſſet, non ſolum Papiæ ob
ſeſſis ſuccurrendi, ubi ſupplementum ex
Germania aduenerit, opportunitas amit-
teretur: ſed tota etiam tranſabduana ora,
& Cremonenſis ager in hoſtis poteſtatem
perueniret. Interim Rex admotis tormen-
tis Papię muros pluribus in locis quaſſare,
mox inſtructa acie, qua magis mœnia diru
ta erant, milites foſſas tranſire, & murum
aſcendere iubet. Sed Germanis, & alijs, q
intus erant, repugnantibus non ſine mul-
torum cæde Gallicus exercitus repellitur.
Itaq; uim fruſtra expertus Ticinum fluuiũ
qui in duo ſcinditur cornua, alteroq; tan-
tum ciuitatem alluit, aggeribus in alueo fa
ctis tentat diuertere. Sed ubi iam immen-
ſos in opere feciſſet ſumptus, tantæ de cœ
lo deciderunt pluuiæ, ut nimia aquarum
ui tota moles corrueret. Quamobrem ob
ſeſſi Cæſariani ab ea parte, qua fluuius prę
terlabitur, foſſa præalta, & uallo murum,
qui tenuis admodum erat, confeſtim repa
rant ita, ut ſi hoſtis (quod deinde euenit)

iterum fluuiũ diuertiſſet,poſſent nõ minus ab ea parte, quam ab aliјs aduerſus exercitum Gallicum ſeſe tueri. Verum Rex,qui totis uiribus, totoq; animo erat intentus non ſolum Cæſarianos ditione Mediolanenſi:ſed etiam regno Neapolitano expellere,cum Clemente VII. Pont. agit per Albertum Carporum principem oratorem ſuum, & Io. Matthæum Gibertum ipſius Pont. Datarium,qui ad ſe in caſtra uenerat ut ſecũ in gratiam redeat obliteratis odiјs, quæ Leonis X. tempore exorta erant: eorumq; hortatu Ioannem Scotum Albanię ducem cum decẽ millibus peditum, & ſexcentis equitibus, ac cum Rentio Cerro, & plurimis ex Vrſina familia, quę Gallicæ factioni ſemper ſtuduit, ad inuadendum regnum Neapolitanum mittit:ſimulque dat operam ut magna ſulphurei pulueris, & ferrearum pilarum ſumma in tormentorũ uſus ab Alphonſo Eſtenſi Ferrarienſium duce mutuo accepta per milites, qui Padũ cum Albaniæ duce tranſierant,ad ſe adduceretur,præſertim quia Lanoius, & Daualus cognita Gallorum trans Padum profectione, relicto in urbe Laudæ modico pręſidio ad impediendum hoſtium conatum cum omni exercitus robore Padum tranſibant. Cum enim Regem huiuſmodi rerũ

appara

103

apparatu plurimũ egere audiuiſſent, exiſtimabant ob id ſolum Gallicas copias Padum tranſiſſe: nec ueriſimile putabant Mediolanenſi imperfecta expeditione Gallos Neapolitanam (quod uarijs iam rumoribus ferebatur) tentaturos. Itaq; cum Monticellum Cæſariani applicuiſſent oppidũ trans Padum Placentiã uerſus quinq; millibus paſſuum a Cremona ſitum, Fidentiolam ſeſe poſtero die conferre decreuerant, niſi per leuis armaturæ equites, quidam Regis cubicularius, & alter amanuenſis Albaniç ducis captiui in caſtra fuiſſent adducti: ex quibus cognouere Gallos, qui trans Padum profecti erant, a Rege admonitos fuiſſe ut omni ſtudio conarẽtur hoſtem a Padi ripa abducere: ut cum procul abeſſet, ipſe poſſet armatis aliquot nauibus (cum breui itinere Papia Cremonam ſecundũ fluuij curſum tendatur) pontem occupare, quem Cæſariani paulo ſupra Cremonam inſtruxerant. Atq; ita hoſtibus Pado excluſis totam ipſe nemine repugnante ditionem Mediolanenſem facilius occuparet. Quod haud difficile factu perſpicientes Cæſariani Monticelli ſeſe continent, p̃ſertim q; Regi, & eius copijs ſe minus pares ſperabant cum rebus cçteris, tum pecunia: quæ ſegniter a Cçſare ſubminiſtrabat:

& Romanus Pontifex, & Florẽtina Reſp. ut in ſuperioribus bellis conſueuerant, nõ ſolum non iuuabant: ſed iam aperte fauebant Gallo: & nuncijs, ac literis Pontifex horrabat ut Lanoius relicta ciſalpina Gallia cum exercitu in Neapolitanum regnũ reuerteretur pollicitus Regem mutato cõſilio ab expeditione Neapolis temperaturum. Neq; ſolum Pontificiæ, & Florentinę pecunię Lanoio deerant: ſed ab ipſa etiam Neapoli, & a Duce Mediolani, cui fere ſola Cremona relinquebat, ne minimã q dem partem eius, quæ fuiſſet uſui in tanto bello, percipere poterat ita, ut neceſſe fore proſpiceret ſtipendij defectu nõ modo exercitum augeri non poſſe: ſed breui diſſolutum iri. Non parũ etiam angebat q Veneti Cæſari ſuperiore anno fœdere coniũcti ex pacto debitas auxiliareis copias mittere detrectabant: neq; oratores, qui Cæſaris, Franciſciq; Sfortiæ nomine crebro Venetias, & ad Vrbini ducem propterea mittebantur, quicquã proficiebant. Id .ſ. effecerat timor potentiſſimi Regis: aduerſus quem pugnando maius in ſe odium nolebant concitare, & maxime etiam illos mouebat ſuſpicio non ab re concepta: ne, ſi forte Cæſariani aduerſus Gallum uictores extitiſſent, eiecto Sfortia Mediolanenſe imperi-

perium ipſi occuparent: quod ualde eos angebat. Verebantur enim ne potentioris uicinitas aliquando ipſorum Reipub. offi cere poſſet. Quare Carolus Lanoius, eiuſ que conſiliarij conditionibus opera Pontificis a Rege acceptis, relictis Inſubribus cum exercitu in Neapolitanum regnum reuerti optimum eſſe exiſtimabant. Idq; procul dubio feciſſent, niſi Daualus, qui & rei militaris ſciētia, & magnanimitate primas parteis in exercitu obtinebat, ac etiam Hieronymus Moronus ſummam turpitudinē eſſe prædicaſſent additis nuper ſex millibus Germanorum peditum, totidemq; paulopoſt in auxiliū uenturis, de diſceſſu tum differere, cum de pugna cogitandum eſſet; affirmantes, niſi fruſtra tempus teratur, exercitum Cæſari addictiſſimum, & tā longo ſtipendio ditatum poſſe aliquot ad huc dies exigua pecunia contineri, modo Germanis nuper adductis non deſit unde ſeſe alere poſſint: nec pro uirili Sfortiā Ducem impræſens (ut antea ſemper fecit) defuturum: cuius exemplo debere Lanoium non modo Neapoli quam maximam poſſit, pecuniam cogere: ſed priuata etiam uaſa aurea, & argentea ipſum, & reliquos duces pro ſuſtinendo bello cōferre. Quę ſententia cū uiciſſet, omnes cis

Padum regreſſi Laudem Pompeiam proficiſcuntur: materiamq́ omnẽ tormentariam ad Regem deferri permittunt. Atq́ ut contra exercitũ hoſtilem (ſi Neapolim peteret) non deeſſet præſidium, Lanoius Honoratum Caietanum unum e primoribus, qui apud ſe eſſent, Neapolim mittit: ac per proceres, & principes regni Neapolitani equites, peditesq́ deligi mandat ad uim repellendam. Ipſe interea Daualus qui maiore ſpe bellum moliebatur, animoque iam conceperat cũ ipſo Rege belli fortunam (ubi Germani omnes aduenisſent) experiri: ne quid ſibi a tergo relinqueret, cum omnibus fere copijs pergit ad Caſſiani arcem ſupra Abduam recipiendam: quam Galli primis belli diebus occupauerant: admotisq́ tormentis, ubi nullum propugnatores auxilium mitti ſenſerunt, uitã tantum incolumem paciſcentes relictis armis, impedimentisq́ omnibus ex pacto ad ſuos reuertuntur: magnusq́ tũ Gallos, qui Mediolani erant, inuaſit timor, ne ad urbẽ occupandam Cæſariani pergerent: quod quidem iccirco ſemper diſſuaſerat Moronus, ne Hiſpanus miles occaſionẽ nactus non ante ciuitate (ſi ea potiri contigiſſet) uellet excedere, quam ſtipendium iamdiu debitũ acciperet. Quare præſidio

arci

105

arci in deditionem acceptæ impoſito, ad ciuitatem Laudem omnes reuerſi ſunt: ibique ex literis Antonij Leuæ cognouerūt Germanos Papiæ obſeſſos pecuniam efflagitare, minitariq; ciuitatem hoſti tradere, niſi ſtipendium penderetur, Daualus igit. & Moronus, quibus uictoriæ nanciſcendæ maior cura inerat, cum neq; præſentē haberent pecuniam, neq; fieri poſſet ut eo tempore, etiam ſi affuiſſet, Papiam deportaretur, uafrefacto Germanos quietos reddere ſtatuunt. Duos itaq; homines deligunt fide, & induſtria præditos: qui cum equis uino onuſtis conferant ſeſe in caſtra regia: triaq; millia aureorum in uaſe uinario occludunt. Quamobrem, ubi Papiæ erant propiora hoſtis caſtra, tabernaculū ponunt, tanquam uinum uendituri. Interea literis ignotis caracteribus ſcriptis Antonius Leua in urbe de tota re edocetur: q extemplo ab ea parte, qua ſignum datum erat, complureis milites ad leue prælium emittit: dumq; acriter in caſtris ad arma cō clamatur, tabernaculaq; & tentoria tolluntur ob hoſtium timorem, alter ex ijs, qui deferendæ in urbem pecuniæ prouinciā ſumpſerat, fracto uaſe uinario, & arrepta pecunia inter tumultum elapſus Papiam ingreditur: & ad Antoniū Leuā adductus

ſignificat ſe pecuniã portaſſe, non ut Germanis omnibus ſatisfieri poſſet: ſed ut ducum, qui foris exercitum gubernabant, ſatisfaciendi ſtudium perſpicerent: ſimulq; intelligerent quanto cum diſcrimine illud, quicquid erat pecuniæ, attuliſſent: Daualique, ac cæterorum ducum nomine obſecrat, ne in tam diuturno bello, quod tanto ſumptu ſuſtinetur, amittendæ pecuniæ auctores eſſe uelit. Germanus miles, qui nuncium dicere, ac Daualum uera ſcribere cognoſcebat, ſeditionem non modo cõpreſſit iam excitatam: ſed uſq; ad belli exitum a petendo etiam ſtipendio abſtinuit. Per eoſdem etiam dies præfectus Germanorũ Papię moritur ex acuta febre, uel (ut multi exiſtimauere) incerto ueneno, cum haud mediocris eſſet ſuſpicio illum cũ Rege ad prodendam ciuitatem conſentire: & ne tumultus inter milites excitaretur, ſi aut in iudicium uocatus fuiſſet, aut uiolenter trucidaretur, tutius conſilium nonnulli captũ fuiſſe affirmarunt illũ de medio ea uia tollere. Interea cum e Germania ſex inſuper peditum millia Laudem Pompeiam aduenirent, & perſæpe ipſum Lanoium Neapolim reuerti uolentem Daualus tandem cõſilium mutare coëgiſſet, Moronuſq; Cremona tantũ pecunię attuliſſet, quantũ ſatis

eſſet

eſſet ad equitatū hybernis mouendum, & aduerſus hoſtem deducendum, quantum que ad prouidendum ſufficeret ut operarij, tormentorum apparatus, funeis, & ferramenta cū reliquis belli inſtrumentis non deeſſent, ipſe Daualus, cui a Carolo Lanoio cura belli gerendi propter magnā rerū omnium difficultatem relinquebatur, ut miro ardore flagrabat immortalē ſibi gloriam comparandi, ita omnia ad bellum neceſſaria Morono ſtrenuam operam eidem præſtante præparat: duceſq;, & cohortiū centuriones hortatur ad proſequendum bellum et neceſſarium, & glorioſum: cumque omneis ferme bene animatos agnouiſſet, conuocatis Hiſpanis peditibus, a q bus ſummopere colebatur, & in quorum promptitudine, & militandi peritia maximam uictoriæ repoſuerat ſpem, ſuggeſtū aſcendens, ut facile ab omnibus audiri poſſet, in hanc ſententiam orationem habuit. Niſi uos hactenus commilitones agnouiſſem quæcunq; bellorum diſcrimina gloriæ ueſtræ, & Cæſarei nominis amplificationi poſt habuiſſe, profecto abſq; ſtipendio aduerſus hoſtem educere poſſe non confiderem. Sed cum animaduerto eoſdem uos eſſe, qui proximis annis Gallum Mediolano non modo fortiter expuliſtis: ſed etiā

cum magna copiarum multitudine reuerſum acie profligaſtis, & tandem Italia coēgiſtis turpiter abſcedere, ſpei plenus timorem omnem abijcio: certamq; uictoriam ueſtra uirtute fretus mihi polliceri poſſe uideor. Quin Regē ipſum, qui nunc adſit, non maiores uireis ad bellum afferre: ſed, ſi uictus fuerit, plus prædę allaturum exiſtimo: atq; illum in Italiam hoc tempore deſcendiſſe uериſimile eſt, quia ſuis iam ter inde pulſis nihil ultra confidat: tantoq; facilius eum uinci poſſe arbitror, quanto nimio animi ardore uno, eodēq; tempore & Papiam urbem munitiſſimā fruſtra treis menſeis oppugnet: & exercitus partem ad tentandum regnum Neapolitanū mittat, quaſi copias noſtras ad hunc diem ſemper inuictas contemnat, quia penuria rei nummariæ paululum laboremus. Quod quidem uos minime mouere debet, qui tot annos Cæſaris auſpicijs militaſtis: & licet aliquando ſera: tamen debita ſemper ſtipendia retuliſtis, quæ neq; hoc tempore amittetis, cū pauloante literis certior redditus ſim in Hiſpaniam ingentem auri ſummam mercatoribus Genuenſibus numeratam eſſe, ut paulopoſt Genuę in ueſtrum uſum reddatur. Quod ſi de amittendo ſtipendio nonnulli fortaſſe timent: nihil huiuſmodi,

niſi

niſi hoſte uictore metuendũ eſt, quoniam uobis uictoribus ab omnibus Italię, & Galliæ locis pecunia minime defutura eſt: uictoriamq; e manibus noſtris uix elabi poſſe arbitror, ſi in aciem deſcendere, & paucos dies ſtipendiorum ſolutionem expectare uolueritis tot hoſtibus deuictis, tot ciuitatibus, & oppidis expugnatis aliquando ditati. Iam hoſtis non amplius duorũ dierum itinere abeſt: breui poſſumus (modo ipſi non detrectaueritis) manũ cum eo conſerere: cui & numero, & fortitudine præſtamus. Nec uereor ut Rex obſtinato quodam animo nunquam ſe Papia abſceſſurum, niſi ea recepta, prædicat: quinetiã uiribus inferior, ne obſeſſis opem ferri patiatur, ad pugnam deſcenſurus ſit. Quod, ſi forte prę̨ter multorum opinionem non præſtiterit: tamen æquum eſt eos, qui Papiæ incluſi ſunt, & pro ſalute reliqui exercitus ſeſe iam tertium menſem obſideri patiuntur, liberare: maxime etiam glorioſum eſt cogere potentiſſimum Regem ad relinquendã iamdiu cœptam obſidionem. Cæterum tantum mihi deſiderium cum ipſo dimicandi quotidie ſuggeritur, ut (ſi ſors pugnam obtulerit) ſperem illum nullo modo manus noſtras euaſurum: gloriamq;, & nomen Cæſaris, ac ueſtrum adeo au-

ctum iri, ut, non modo toti Italię, & Galliæ formidandum ſit: ſed leges etiam imponere debeat. Audita Dauali hortatione cum non ſolum Duces: ſed milites etiā ſeſe alacreis exhibuiſſent ad pugnā, offerrentq́, quoties iuſſiſſet, contra hoſtem exire, Germanum peditatum etiam admonet ut, parte ſtipendij accepta, quo cibaria in caſtris emere poſſent, reliquum expectare ne grauentur, quod ubi antea ab Hiſpanis promiſſum fuiſſe audiuerunt, pariter ſeſe idē facturos pollicentur. Reliquum igitur erat id etiā equitibus perſuadere: qui iam multo ante ſtipendium non acceperant: & difficiliores ad id faciendū uidebantur. Quare ad diuerſa orę transabduanę, & Cremonenſis ditionis loca, ubi hyberna agebant, Daualus profectus eis perſuaſit ut parte ſtipendij accepta & ipſi militare non recuſarent. Atq; ita rebus cum exercitu conſtitutis Cæſariani hyeme nondum exacta Meli gnanum primum profecti ſunt, ut Mediolano ad decem millia paſſuum propinqui experirentur an Galli metu urbem eſſent deſerturi. Sed poſtquam cognitum eſt nulla ſigna timoris edere, mutato conſilio ad expugnandum oppidum Sancti Angeli reuertuntur: q̄d ferme mediū eſt inter Laudem urbem, & Papiam; neq; id ab re. Nā

niſi

niſi eo expugnato a ciuitate Laudæ, ubi q̃ commeatum adducebant, frequentes con ueniebant quotidie, nulla ferme cibaria ad exercitum deferri potuiſſent. Erant autem in oppido pedites Itali octingenti cum du centis equitibus ſub Pyrrho Gonzaga: & pauloante Rex hoſtium aduentum ti mens Iacobum Cabaneum magiſtrũ equi tum, & Federicum ipſius Pyrrhi fratrem eo miſerat, ut perſpicerent an oppidũ ad uerſus hoſtem ſatis munitum eſſet, & qua les militũ animi uiderentur, amboq́ Regi retulerant omnia diligenter prouiſa eſſe. Sed Daualus diſpoſitis tormentis, ut pri mum mœnia luſtrauit, ad Moronum, qui pedibus ægrotus in urbe Laudæ ſubſtite rat, ſcripſit ſe in poſterum diem tormento rum ui oppidum quaſſaturum, oppugna turum, atq́ expugnaturũ: reſq́ literas cõ ꝓbauit. Proſtratis enim aliquot ſpeculis, e quib. ꝓpugnatores tela, et ſcloppos emit tebant, omnes, qui præſidio intus erant, re licta murorum defenſione intra arcem ſeſe recipiunt. Tunc Daualus cum paucis mi litibus foſſam (aqua enim licet profunda eſſet, carebat) ingreſſus ab Hiſpano Centu rione, qui lapidũ fragmenta manibus ap prehendens pileum rubrum lancea paulũ ſupra muri altitudinem eleuari iubet, dein

apprehenſum puerū toto capite ſupra murum extollit:cumq; nemo in eum eiacularetur, oppidi defenſores aufugiſſe exiſtimans Hiſpanus ſaltu in murum euadit; Hunc ſtatim inſequutus eſt ipſe Daualus. Quamobrem admirati milites non ſolum ducis prudentiam;ſed etiam magnanimitatem,per muros introire in oppidum pergunt, donec per ingreſſos recluſa porta aditus omnibus patefactus eſt. Nec maiorem defenſionē qui in arcem confugerant, fecere. Quin ſtatim omnes ſeſe Daualo dediderunt:quos equis tantum,armiſq; demptis, exceptis eorum ducibus incolumeis cum ueſtimentis abire permiſit, ea conditione ut trans Abduam ſeſe reciperent: nec niſi poſt exactum menſem, contra Cęſaris exercitum rurſus militarent. Quo effectū eſt ut eo die, præter adeptam gloriā, haud mediocrem etiam beneuolentiam hoſtiū Daualus ſibi conciliarit. Igitur Rex expugnatione Sancti Angeli audita, cum Cæſarianos aduerſum ſe quamprimum profecturos minime dubitaret,ne (quod initio nullo modo facere ſtatuerat)ab obſidione Papienſi recedere cogeretur,omneis copias,præter paucas, quæ trans Ticinum ad continendos in fide populorum animos intra oppida hyemabant,in unum contra

hit;

hit:&, ut obſeſſis auxilium ferri prohibe-ret,in ualle,quam Vernaula riuus perfluit exercitum collocat ab ea parte,qua Cæſa-riani uenturi erant. Atq;,ut tutior contra hoſtem foret, iamdudum Ioannem Medi-cem cum tribus peditum millibus,& trecẽtis equitibus conduxerat Sfortię infenſum ꝙ ab eo,cuius ſtipendĳs hactenus militaue rat, Gallo iam acriter bellum gerente non accerſiretur. Multos etiam alios ductores Italici generis ſolicitat,et præſertim Guido nem Rangonium Mutinenſem magni no minis uirum,& Franciſcum eius fratrem, ac pręcipue Io.Ludouicum Palauicinum, qui,& ſi in Gallum ob ſupplicium Manfre di fratris aliquãdiu male animatus fuiſſet: tamen,ut contra Saluiatorum familiam,et Ioannem Medicem, quorum potentiam ob Pontificis affinitatem formidoloſam habebat, præſidium ſibi pararet,poſtq̃ pe cuniarũ inopia a Franciſco Sfortia, & Cæ ſarianis militum præfecturam habere non potuit,quinquaginta equitum ductorem, & peditum tribunum ſe Regi requirenti obtulit. Euocati etiam a Rege ſunt duo mil lia peditum Italorum Maſſilia nuper Sao-nam profecti,ubi ſuperiore ęſtate pro eius urbis defenſione ſub Rentio Cerro milita uerant. Sed dum prope flumen Vrbæ in a

grum Alexandrinũ perueniſſent, Gaſpar Maynus Mediolanenſis, qui ab initio belli cum mille & ſeptengentis peditibus Alexandriæ tutandæ præfectus fuerat, cũ parua militũ manu urbe egreſſus illos de uia feſſos, nihilq; tale cogitanteis offendit: atq; animoſe facto impetu eos, poſtq; paululũ ſubſtitiſſent, fugat: fugienteiſq; inſequitur uſq; ad oppidũ Caſtelladum: Cumq; una ingreſſus eſſet, paucis eorum cæſis cæteri ſeſe dedidere. At Maynus armis, equiſq; hoſtibus tantũmodo demptis omneis incolumeis, præter duos centuriones, dimiſit: & non paruam inde retulit laudem, captis præſertim in ea pugna decem & ſeptẽ uexillis. Per id etiam tempus cum in caſtris Regiis militarent peditum Chryſonũ circiter ſex millia, Io. Iacobus Medices Mediolanenſis, qui arcis Muſſi iuxta Larium lacũ præfecturam gerebat, uafre facto illos a Galli auxilio ita reuocare aggreſſus eſt. Clauena Rhetorum oppidum eſt non longe a lacus ſummo, ubi arx ſupra collẽ erat a domibus, quę in oppido frequẽtes ſunt, haud mediocri interuallo ſeiũcta: qua, dũ præfectus nihil tale ſuſpicatus forte egreſſus eſſet, a Medicis militibus, qui nõ longe ab arce inter quaſdam rupeis collocati erãt in inſidiis, comprehenditur: accerſitaq; ad por-

portam prꝺfecti uxor timens coniugi, quē milites ſtrictis gladijs occidere minitabantur, niſi ſtatim arcē traderet, illos intromittit. Atq; ita Medices accepto a ſuis peracti facinoris ſigno cum trecentis peditibus, quos propinquos iam adduxerat, per arcem ingreſſus oppidum in poteſtatem redigit: ac confeſtim tumultu in locis uicinis excitato non ſolum Chryſones, qui domi erant, in armis fuerunt: ſed eos etiam, qui cum Rege apud Papiam militabant, per literas reuocarunt, & cum non profeciſſent literę, bonorum proſcriptionē minati omneis in patriam reuerti quamprimum iuſſere: quod quidem Regi plurimum obfuit. Nam cum hoſtes ad teli iactum propinqui eſſent, diſceſſus ſex millium peditum, præter attenuationem exercitus, cæterorū etiam fregit animos. Iamq; uincendi totā ſpem duabus tantum in rebus Rex poſuerat, unam ſcilicet in hoſtium rei pecuniarię inopia, quæ tanta erat, ut Germanis peditibus ſingulis ſex diebus dimidiū numi aurei daretur, quo uix panē emere poſſent: et Hiſpani pedites tranſacto tempore, quo abſq; ſtipendio in caſtris permanere Daualo polliciti fuerant, iniuſſu ducum paſſim prædam quęrentes abirent: neq; in caſtris, niſi magna cū difficultate, reuocarent: ita

ut ad eos cõtinendos neceſſe fuerit tantam tritici, & uini ſummam ſingulis eorum cohortibus dare, quantum ſeſe abſq; carne, aut alio obſonij genere alere poſſent, q̊d nequaquam tamen fieri potuiſſet, niſi Moronus euentura multo ante proſpiciens caſtellum caſtris propinquũ, in quod magna uini, & frugum copia ex proximis uillis conuecta fuerat, ne a militibus diriperetur, magna diligentia ſeruari curaſſet. Altera ſupererat ſpes in ijs copijs, quas iam delegerat Palauicinus: cui Rex mandauerat ut Cremonam modico Sfortianorum præſidio munitam occupare conaretur: et quam maxime poſſet, commeatum, qui inde ad hoſtium caſtra deferebatur, impediret. Quamobrem ille confeſtim cis Padum cum peditũ duobus millibus, & quadringentis equitibus profectus Caſale maius ingreditur: & quia nulla mœnia cingebãt, carris, uaſis uinarijs, cratibus, aggeribuſque, ut commodius poteſt, oppidum firmat: mox equeſtri procella uiatores, & colonos uillarum deterrere, & populari cœpit. Quapropter Sfortia, qui Cremonæ ſubſtiterat, magnis anxius curis ægre a ciuibus, qui iam multa tributa contulerant, tantum æris exigit, quantum ſatis eſſet ad pedites mille quadringentos cõtinendos:

quos

quos cũ paucis equitibus ſub Rodulpho Varano Camerinenſi militantibus, & cũ leuis armaturæ turma ad corporis ſui cuſtodiam antea delecta, Alexandro Bentiuolo Bononienſi parere iubet: qui uel hoſte numero inferior, quamprimum Caſale maius contendit. Palauicinus igitur, & ſi propediem Franciſcum Rangonium Mutinenſem cum peditum, & equitum manu uenturum ad ſe non ignoraret: tamen parum ſibi a Sfortianis impręſentia timendũ ratus, cum copijs ad pugnã egreſſus equites Bentiuoli primum in fugam uertit: ſed ubi Sfortiani omnes aduenerunt, reſque cominus geri cœpta eſt, et Bentiuoli, & militum eius fortitudine pauliſper, qui cum Palauicino erant, pedem retroferunt, donec ipſe enix⁹ ſuis animos addere in Sfortianos impetu facto equo excuſſus uiuus in hoſtium uenit poteſtatem. Atq; ita fuga undiq; exoritur: & Sfortiani hoſteis inſequuti una oppidum ingrediuntur. Capti permulti ex hoſtibus fuere, plures tamen diuerſa in loca abierant, neq; ullo poſtea in loco ſedem firmarunt. Magnam laudẽ huius pugnæ ſucceſſu Bentiuolus retulit: tantumq; præſidij rebus Cæſaris, & Sfortianis attuliſſe uiſus eſt, ut bene de toto bello ſperare cœptum ſit: ipſiq; Sfortia, & Cæſa-

riani duces magna lætitia ex tã fœlici euentu affecti ſunt. Imprimiſq; Daualus nihil cogitabat, niſi quomodo cum Rege abſq; loci incommodo congredi poſſet, ſperans quemadmodum & ipſe, & reliqui, qui Cæſari fauebant, in leuibus prælijs ſemper ſuperiores extiterant, ita etiam, ſi tota acie decertaret, uictoriã penes ſe fore: eiuſq; erat ſtudium per diem plureis horas in equo eſſe, & caſtra hoſtium circumquaq; luſtrare, ut quo in loco Heluetij, in quo Itali pedites ſtationem agerent, ubi equitatus moraretur, ubi tormenta eſſent hoſtilia non minus ipſe, quam hoſtis ſciret: foſſas etiam agrorum, uias, exitus, ingreſſuſq; omneis uiarum propinquos optime callebat. Noctu uero ſæpe ad arma hoſtem excitabat: & modo a fronte, modo a latere urgens aliquãdo integras cohorteis cæcidit. Quo effectum erat ut formidabilis Cæſarianus exercitus Gallo iam eſſet, optimeq; conſulere uidebatur Albertus Carpēſis, qui Roma Pontificis nomine certos nuncios ad Regem mittebat, ut omnino decertandi occaſionem uitaret: exercitumq; ita communiret, ut neceſſitate adductus cogi non poſſet ad pugnam. Breui enim fore ut exercitus hoſtilis pecuniæ defectu diſſolueretur. At Rex, & ſi uera Carpentem ſuadere

cogno

cognoſceret, & magno ſuo incommodo pauloante Ioannes Medices idem belli ſcientiſſimus, atq; audaciſſimus in uelitari pugna ſcloppo iuxta pedis talum uulneratus fuiſſet ita, ut præ effracti oſſis dolore Placentiam naue feceſſiſſet: tamen magno ſibi dedecori fore exiſtimans, ſi Papienſem obſidionem ob timorem intermitteret, minime eos audiebat, qui inde diſcedere conſulebant. Cæterum Daualus, qui exercitum ſuum eo uidebat adductum, ut (niſi celerem reportaret uictoriam) paulopoſt diſcedendi neceſſitatem eſſet habiturus, euocatis in caſtra militibus, qui aberant, ac rebus omnibus ad pugnam paratis, ex omnium ducum ſententia media nocte caſtra mouit: equitumq; duas, peditum autem quatuor acies inſtruxit: quarum primam ex duobus millibus Germanorum totidemq; Hiſpanis admixtis Italis conſtituit: ſecundam ex ſolo Hiſpano peditatu: tertiam, & quartam ex Germano: cumq; Rex exercitum omnem inter caſtra Cæſariana, & Papiam haberet, a fronte, a tergo, & a ſiniſtro latere præaltis foſſis, & uallo caſtra munierat: a dextro autem muro Barci Papienſis ſe tutum eſſe credebat, præſertim quoniam intra palatium Mirabellum nuncupatum, ubi antiquitus Duces Me-

diolaneſes, cum uenationi darent operam habitare ſoliti erant, nonnullas equitum turmas, & peditum cohorteis diſpoſuiſſet. Sed Daualus inſtructo exercitu per fabros lapidarios, militum etiam auxilio ſexaginta muri paſſus tanto ſilentio proſtrauit, ut ſtrepitus ab hoſte nuſquam fuerit auditus. Itaq; cum Barcum ingreſſus eſſet, prima peditum acies, cui Alphonſus Daualus Vaſti Ammonis princeps præerat, Mirabellum: reliquum uero exercitus ad Regia caſtra contendit: quo factum eſt, ut confeſtim ad arma in exercitu Gallico cõclamaretur. At Rex cuius caſtra ſuperioribus noctibus aliquot in locis ab Hiſpanis infeſtata fuerant, ſuſpicatus Cæſarianos Mirabellum proficiſci, propterea quod intra Barcum hoſteis ueniſſe pleriq; renunciarent, ſuis ſtatim opem ferre decreuit. Iuſſis igitur militibus arma capere, caſtrorum relicta munitione Cæſarianis æquo loco pugnandi fecit poteſtatem: & cum primum agmen Hiſpanorum obuiam habuiſſet, a ſcloppetariis, quibus plurimum ea gens ualet, Gallorum primi multa cæde, & ſanguine coguntur retrocedere, donec Heluetij pedites, equitatuſque a latere urgens Hiſpanos repellunt, ſed ſubſequuti Germani in cuneatam frontem aciem

porri-

porrigentes Heluetios poſt magnam illatam cædem profligant. Tum Rex magno equitum cataphractorum numero ſtipatus pugnam ingreſſus dum ſuos a fuga cõpeſcere enititur,equo grauiter icto effuſus a quinq; Cæſarianis militibus capitur:ſtatimq; Lanoius, qui caſu eo aduenerat,corporis proceritatem, & armorum pulchritudinem miratus ipſum iam ſe, qui eſſet, palam ferentem in poteſtatem recipit. Eodem etiam tempore Alphonſus Daualus cum prima acie equites Gallicos,qui Mirabelli ſubſtiterant,ſternit: & Antonius Leua cum Germano peditatu Papia egreſſus Gallos a tergo cædebat, donec fuga undiq; cœpta nemo amplius e tanto exercitu reſiſtere auderet. Sed omnes, quibus primus impetus uitam non ademerat, ſe dedunt: ita ut præter poſtremam equitum aciem ; cui Carolus dux Alanconij Regis ſororius præerat, & qui ſtatim conſerta manu cum tota acie prælio ſe ſubtraxerat ; pauci ex alijs,qui ſuperfuere, Cæſarianorum manus euaſerint. Cecidere in ea pugna tum ferro, tum fugientes Ticino ſubmerſi ex Gallorum exercitu ſupra octo hominum millia : eque primoribus totius Galliæ circiter uiginti : inter quos fuerunt Gulielmus Gonſierius Ammiraldus, Leſ

cunus, & Iacobus Cabanneus magiſtri equitum (Galli Mareſcallos uocant) Ludouicus Tremellius Burgundiæ præfectus, Galeacius Sanſeuerinus ab armis, equiſque ipſius Regis, magnus Scutifer nuncupatus, & alij quamplures. Rex ipſe captus cum reliquis fere exercitus ducibus. Ex Cæſarianis uix ſeptingenti deſiderati ſunt: nemoq; e ducibus, præterquam Fernandus Caſtriota in acie occiſus fuit: tantumque prædæ totus exercitus, & præcipue Hiſpani tum e caſtrorum direptione, tum e captiuis congeſſerunt, ut præter ſummã laudem, & gloriam ſibi comparatam potentiſſimo Rege capto, & deletis eius copijs, ac recuperato Mediolanenſi imperio, nulli unquam in Italia milites ditiores effecti ſint.

GALEACII CAPELLÆ DE rebus geſtis pro reſtitutione Franciſci II. Mediolanenſium Ducis Liber Quintus.

PROFLIGATO ad Ticinum Gallorũ exercitu, captoq; eorum Rege, duo potiſſimũ impedimentũ attulerunt, quominus Carolus Lanoius uictricia ſigna inferret in Galliam: quæ tanta accepta clade omni prorſus præſidio caruiſſet. Vnum, ꝙ ſine pecunia non poterat nouum bellũ parari. Alterum, ꝙ niſi explorato Cæſaris animo tam arduam prouinciam aggredi haud æquum ducebat. Accedebat præterea ꝙ Regis captiuitate maximas controuerſias, quę inter duos Chriſtianorum potẽtiſſimos principes uarijs de cauſis obortæ alias fuerant, ſedari tum poſſe ſperabat. Quare Cæſarem quamprimum de uictoria certiorem facit. Quo autem id celerius fieret, Regem ad ſcribendum literas ad matrem hortatus eſt, quibus rogabat ut nuncij in Hiſpaniam proficiſcentes, & inde eti

am redituri tuto iter p Gallias agere poſſent: fore enim ut id ſibi magnopere proficeret apud Carolum Lanoium: cuius auctoritate, & gratia ſperabat a Cæſare libertatem adipiſci. Quod non ſolum poſcenti ultro conceſſit mater: ſed nuncio etiam properanti alias ipſa dedit literas, quibus Cæſarem obſecrabat, ut humanę conditionis eſſet memor. Fieri enim poſſe, ut manſuetudinis, & clementiæ aliquando gratia referretur. Atq; id illi haud difficile fuit exorare. Nam Cæſar, ut in Italia debellatum, & Regem captiuum eſſe intellexit, animũ ad pacẽ extemplo adiecit: neq; ob tam inſignẽ uictoriam ullum lætitię edidit ſignũ: ſed tantum ſupplicationibus gratias egit Dijs immortalibus, qui ſibi rerum in Italia componendarum tam facilem uiam aperuiſſent: ſimulq; Lanoio per literas mandat ut Regem ipſum & loquendo, & conſulẽdo ad idipſum hortaretur. Interea Lanoius accepta a Franciſco Sfortia Piſſeonenſi arce Regem cuſtodiendum eo adducit: poſtmodũ Papiam reuerſus, cum magnum ſibi onus incumberet tot ſtipendiorum militibus perſoluendorum, magnam exercitus partem in Placentinum, & Parmenſem, ac etiam Regienſem agrũ ire præcipit, ea ratione Clementem Pont. & Al-

phon

phonſum Ferrarienſium ducem adductu rus, ut pecuniam in exercitus uſum eroga rent. Venetos etiam hortatur præſtare qd impenſæ amplius in bellum factum erat pro militibus, quos in auxilium mittere te nebantur, cum ipſe in augendo Cæſaria no exercitu eam rationem habuerit, ut nu merum eorum expleret, qui ab eis mitti ex fœdere debuiſſent. Atq; tantus iam erat in Italia Cæſarianorum metus, ut paucis die bus Clemens Pont. uigintiquinq; aureo rum millia, & Alphonſus Eſtenſis quin quaginta numerarint: Veneti etiam auri ſi gnati octingenta pondo polliciti ſint, ne hoſtium loco haberentur. Sed dum Lano ius ſpe conſequendę maioris ſummæ mo ras nectit, immutatam Venetorum offen dit uoluntatem. Nam niſi renouato fœde re, & fide ab ipſo Cæſare data, Lanoio cre dere haud ſatis tutũ exiſtimabant. Per eoſ dem etiam dies pecuniæ, quæ iandudum in Hiſpania a Cæſarę mercatoribus Genu enſibus numeratæ fuerant, quæſtoribus in Italia redduntur. Quod uero reliqui in ſtipendia exercitus debebatur, id omne Sforciæ Duci neceſſe fuit perſoluere: ut tot milites, qui nõ modo oppida, & uillas paſ ſim uaſtabant: ſed intra urbem populaturi omnia uenire minabantur, a ceruicibus

populorũ deijceret. Atq; ita in Haſtenſem & Salutianũ agrum, ac in Taurinos exonerata huiuſmodi procella Mediolanenſes ingenti periculo liberati uidebantur; niſi idem Lanoius, qui ſuperiore bello a Cæſare Mediolanenſis Ducatus diploma Sfortiæ conceſſum penes ſe habere palam dixerat, quo Italos principes certiores redderet ab ipſo Cęſare totius Italiæ regnũ non affectari, ipſius iuſſu duodecies centena aureorum millia poſtulaſſet, ut Sfortia iuſtis Ducatus titulis inſigniretur. Neq; propterea ditionem Mediolanenſem a Cęſare uendi aiebat: qui maiorem tam in ea defendenda, q̃ in adipiſcenda impenſam feciſſet: Cæterum, cum id grauius onus, q̃ quod ferri poſſet, uideretur, haud imprudenter reſponſum fuit Sfortiam propediẽ legatos ad Cæſarem miſſurum: ut quo ſtatu res Inſubrum eſſent, certior redderetur: neq; uereri quin multa de Lanoij petitione detraheret. Atq; ita in aliud tẽpus re huiuſmodi dilata, Lanoius Piſleonum receſſit, ubi Franciſcus Galliarum Rex magna cura in arce cuſtodiebatur: cumq; crebris cum eo colloquijs multa de Cæſaris benignitate quotidie polliceretur, magnã ſpem Regi iniecit, fore ut ſi cum Cæſare congredi poſſet, in libertatem reſtitueretur. Et ꝓpterea

pterea Lanoium obſecrabat ut in Hiſpaniam potius, quam Neapolim, quo ſibi ꝑficiſcendum eſſe antea audiuerat, adduceretur. Neq; ad id minus intentus erat Lanoius: quippe qui & magna præmia, & haud minorem gloriam ſibi ſperaret comparare, ſi ipſius opera inter duos adeo potenteis, eoſdemq; infenſiſſimos Reges beneuolentia conciliaretur. Quamobrem Regi perſuadet ut iter in Hiſpaniam a Gallis tutum reddat. Proptereaq; Anna, quē Memoranſim ab oppido eiuſdem nominis uocāt, unus e purpuratis Regijs ad Lodouicam matrem, cui ſtatim audita Regis captiuitate regni procurationē Galliæ omnis demandauerat, ire pergit: eiuſq; iuſſu deductis e portu Maſſilienſi ſex triremib⁹ Lanoium cum Rege profectum ad portū Delphini uiginti paſſuum millibus orientem uerſus a Genua offendit. Cumq; in illum uſq; diem ſemper dixiſſet ſe Regē Neapolim adducturum, tunc conuerſo ad occidentem itinere cum decem & ſeptem triremibus in Hiſpaniam ire properat. Accepto nuncio Lanoium cum Rege in Hiſpaniam ad Cæſarem proficiſci, reconciliationem inter eos tractari nemo amplius dubitauit. Quare in animos Italorum principū ſtatim irrepſit opinio Italiæ totius domi-

natum a Cęſare affectari: Regiſq; Galliarũ reſtitutione ingentem quæri pecuniæ ſummam: atq; ita Cæſari facile fore, qui regnũ Neapolitanum poſſideret, & in Inſubrib. uictorem haberet exercitum, alias Italiæ urbeis, & loca in poteſtatem redigere: ab alĳs pecuniam extorquere: quæ placerent diripere: militum hoſpitia arbitratu ſuo in oppidis, & ciuitatibus diſtribuere. Quo metu perculſi Clemens Pont. & Veneta Reſpublica crebris literis, & legationibus hinc inde miſſis cõſiliũ inire cœperunt, qua potiſſimum uia huiuſmodi coniunctionem impedirent: nihilq; magis conducere uiſum eſt, quam Lodouicam Regis matrem Italiæ uiribus in ſpem filĳ liberandi inducere. Sed ad id peragendũ cenſebant oportere Galliam Italiæ eſſe pacatam. Fore enim ut Cæſar rebus ſuis metueret, ſi inter ſe conſentienteis tot principes perſpiceret: quorum auxilio potius, q̃ proprĳs uiribus, ſuperiora confeciſſet bella. Exiſtimabantq; Sfortiam Mediolani Ducem, ut ditionem ſuam onere Cæſarianorum militũ liberaret, in eandem ſententiã uenturum, præſertim cum iandudum a Cæſare inſignia, & iuſti Ducatus tituli non niſi duriſſimis conditionibus, promitterentur. Atq; ut huiuſmodi cõiunctione facilior Italię fo

ret defenſio, per Hieronymum Moronũ tentant Ferdinandum Daualũ a Cæſaris obſequio diuertere: magnaq; propterea pollicentur præmia. Primum ſcilicet totius Italicæ militiæ ducatum, Neapolitaniq; regni ſceptrum: quod, non modo cõmuni principum ſumptu adipiſci: ſed etiam tutari (ſi opus fuerit) pollicentur. Quod cũ non reſpuere Daualus uideretur, modo ſine dedecore, & proditionis ſpecie facere liceret, iuris ciuilis, & pontificij auctoritate demonſtrare conantur Neapolitanum ciuem (ꝙ ius eius ditionis ad Romanam Ecclesiam ſpectet) non poſſe ſolũ a quocunq; alio abſq; ignominię, aut defectionis nota, ut Ro. Eccleſię adhæreat, deſciſcere: uerũ etiam ad parendum pontificijs mandatis obligari: atq; ita cum in ipſorum ſententiam tranſijſſe illum exiſtimaſſent, Sigiſmundum Alberti Carpenſium principis a ſecretis deligunt: quem in Galliam mittant ad fœdus cum Italis principibus tractandum. Verum, ſeu ꝙ in itinere interceptus eo non peruenerit, ſeu ꝙ Rex in Hiſpaniã traiectus maluerit pace, quam bello de libertate ſua cum Cæſare agi, Galli non, ut antea, Italici fœderis cupidi uidebantur. Quinimo, ut filio captiuo Lodouica mater morem gereret, Margaritam filiam ex

morte Caroli Alanconij Ducis pauloante uiduam in Hiſpaniam una cum legatis mittere non recuſauit. Quod quidem popoſcerat Rex, ut Cæſari gratificaretur: qui iam animo agitabat Heliodoram ſororem ſuam, quam Carolo Borbonio ſuperius pollicitam retulimus, Franciſco Regi, ipſius autem Regis ſororem Borbonio in matrimonium tradere: atq; ita illum in Ducatum, quo ob ſequutas ipſius parteis fuerat expulſus, reſtituere. Cum ergo Legati in Hiſpaniam applicuiſſent, inducias primū ſex menſiū fecerunt: quibus Carolo Borbonio iter tutum ex Italia ad Hiſpaniam pateret. Mox, cum ad conditiones pro Regis reſtitutione allatas deuentum eſſet, Cæſarq; totius Italiæ ditioni, necnon prouocationibus Belgicæ inferioris, quæ ad Senatum Parrhiſienſem pertinebant, ac imprimis Burgundiæ renunciari a Gallo uellet, legati inter cætera mandatum habere ſignificant, ne quid ullis conditionibus tranſalpini regni imminui paterentur. Cumq; aliter Cęſaris animus ad pacem haud inclinaretur, una cum Regis ſorore, quæ Caroli Borbonij nuptias confeſtim aſpernata fuerat, in Galliam re infecta rediere. Quamobrem Rex, qui ex Hiſpania abeundi non paruam ſpem in ea legatione poſuerat, animo con

mo cõſternatus in aduerſam ualetudinem incidit: & niſi Cæſar ęgrotum uiſitaſſet, bonoq; iuſſiſſet eſſe animo, in magno uerſabatur uitæ diſcrimine. Sed Cæſaris comitas, renouataq; ex illius oratione libertatis ſpes breui hominem ad priſtinam reduxit incolumitatem; idq; maxime, ut ſperaret, præſtabant nuncij, qui ſæpe ad illum ueniebant: clamq; ſignificabant quotidie Cæſarem a ſuis in Italia moneri, ut pacem Gallicam honeſtis conditionibus non aſpernaretur: neq; ſineret Gallos Italis iungi: periculum enim imminere ne diſſoluto exercitu, qui rei pecuniariæ inopia diutius contineri non poterat, non modo eius auctoritas in Italia: ſed regnum etiam Neapolitanum in diſcrimen adduceretur. Atq; ita ſe ro coactum iri quomodocunq; pacem a Gallo accipere: quam impręſentia maiore commodo dare poſſet. Quę cum ueri ſimilitudinem habere uiderentur, ualdeq; Caroli Imperatoris animum mouerent, illud etiam magis mouit, q Ferdinandus Dauałus quæcunq; in Italia aduerſus Cæſarem acta eſſent, per certum nuncium patefecit; nec de ſe male amplius permiſit ſuſpicari. Nam antea & Antonij Leuæ, & Ferdinãdi Marini exercitus quæſtoris literæ multa a principibus Italiæ haud e re Cæſaris tra-

ctari ſignificauerant: nec poterant pleriq; non admirari, q Daualus, cui totius exercitus demandata erat cura, in tanto negocio nihil ſcriberet. Incertum autem eſt an ad id impulſus fuerit, ſiue q Frãciſco Sfortia in grauiorem ualetudinem, & in ſummum uitæ diſcrimen præter ſpem redacto maluerit ipſe (ſi illi mori contigiſſet) præeſſe Inſubribus, q̃ cum maiore periculo maiorẽ dignitatem quærere: ſiue q eo animo ſimulauerit ſe Cæſari iratum, ſuamq; aduerſus illum operã petentibus non negauerit, ut aduerſariorum conſilia intelligeret, atq; ita eorum conatus facilius poſſet infringere. Patefacta igitur principum Italorum coniuratione Cęſar ſtatim Daualo reſcripſit, ut quoquomodo ei melius uideretur, prouideret ne quid res ſuæ detrimenti acciperent. Itaq; Daualus reuocato ex Taurinis exercitu, ubi per æſtatem ſtatiua habuerat, Mediolanum uerſus præter omnium ſpem uenit: & cum primum Nouariam applicuit, per litteras Hieronymũ Moronum ad ſe euocat: qui (ut erat callido ingenio, & in indagandis hominum conſilijs perſpicax) nonnullis rumoribus edoctus ei parum fidebat. Sed cum Daualus nihil non fuiſſet pollicitus, ut ad ſe ueni re nõ recuſaret, Moronus ſperans uirũ famæ,

mæ, & honoris cupidiſſimum nunquam adductum iri, ut contra datam fidem quicquam mali, in ſe præſertim amiciſſimum, moliretur, Nouariam uenit: multaq; cum illo collocutus, dum diſceſſum parat, Antonio Leua ita iubente a militibus comprehenditur: quo nuncio conſternatus Franciſcus Sfortia Iacobum Philippum Saccũ ad Daualum mittit, ut ſuam erga Carolũ Cæſarem uoluntatem, & obſeruantiã declararet. Sed quoniã Moronus uel ea potiſſimum ratione coniectus erat in carcerem ne hominis ingenium, quod ipſi multoties alias uſui fuerat, impræſentia officeret, iiſdem artibus, quibus Moronũ ad ſe traxerat, benigne, & comiter allocutus oratorem illum ad hortandum principem pellexit, ut ciuitates, & munitiora loca Cæſaris nomine ſibi cuſtodienda traderet. Fore enim ut cognito eius animo, atq; erga Cæſaream maieſtatem promptitudine, & fide ſedatis ſuſpicionibus, quæ non temere de Pontifice, & Venetis indies ſuboriebant, protinus reſtituerẽtur: gratiorq; Princeps efficeretur Cæſari. Quæ quidem, & ſi grauiora eſſent, q̃ ut tam facile deberent concedi: tamen, ut declararet imperiũ, quod a Cæſare acceptum habere ſemper prę ſe tulerat, paratum ad eius utilitates reddere, &

ne tantam in ſe Cæſarianorum uim con citaret, cum omnia ab Italiæ principibus adhuc imparata eſſent, præter Mediolanẽſem, Cremonenſemq; arceis, quas ad corporis ſui tam male ex longa ægrotatione confecti cuſtodiam reſeruauit, reliqua totius ditionis loca, ac ciuitates Daualo conceſſit: confidereq; haud minus innocentia & benignitate Cæſaris, q̃ Dauali pollicitationibus uidebatur: qui ſe nil præterea innouaturum non ſemel affirmauerat. Sed principem ſtatim fefellit opinio. Nam Daualus cumprimum munita loca præſidio firmauit, cum ualida Germanorum, & Hiſpanorum peditum manu, ac nonnullis equitibus ad urbem greſſum dirigit: nemi neq; aduerſante, diſtributis intra priuatas domos militibus, extemplo ſibi poſtulat arcem dedi. Res profecto haud æqua, ut iã non modo id agi uideretur, quo rebus Cęſareis conſultum eſſet: ſed ut Princeps cauſa indicta non modo Ducatu: ſed etiam libertate ſpoliaret. Sero itaq; Sfortia agnoſcens ſe nimiam Dauali uerbis fidem adhibuiſſe, paſſus eſt ſe potius obſidione cingi, q̃ Daualo, aut Cæſarianis amplius confidere. Interea Carolus Cęſar, qui ob ea, quę Mediolani agitabantur, plane cognoſcebat ut magis, & magis a ſe principum Italo

rum

tum animi quotidie alienarētur, ſatius du-
xit conditiones a Rege captiuo oblatas nõ
aſpernari, q̃ anſam relinquere ut Lodoui
ca eius mater Clemẽti Pont. atq; Italię prin
cipibus iungeretur, præſertim cum poſt in
fectam cum legatis in Hiſpania pacem fœ-
dus cum Henrico Angliæ Rege renouatũ
eſſet: atq; ad id incitabat, ꝙ Rex libertatis
deſiderio Burgundię cedere pollicebatur:
dicebatq; ſe effecturum ut tota Gallia, poſt
quam in regnum eſſet profectus, conſen-
ſum præbere haud abnueret: qua ſpe du-
ctus Imperator pleriſq; eius cõſiliarijs, ma
xime Carolo Lanoio, & Henrico Nauſo-
nis comite ita ſuadentibus, fœdus ijs con-
ditionibus cum Rege icit, ut rebus Italiæ
omnino cederet: Senatum Parrhiſienſem
a Flandriæ prouocationibus abdicaret:
Burgundiam reſtitueret: utq; ipſi ad ſumẽ
dam imperij coronam in Italiam uenturo
peditum ſex millia, equites cataphractos
ſexcentos cum totidem ſagittarijs penſo
in ſemeſtre ſtipendio in auxiliũ præberet:
proq; ijs obſeruandis, & donec libertate
adepta ꝓmiſſa denuo ſibi rata fore iuraret
filios duos natu maiores daret obſides: ut
que pax firmior, & fœdus arctius iungere
tur, Heliodoram eius ſororem uiduam in
matrimonium acciperet; ex qua ſi filios

contingeret naſci, Burgūdiæ dominatum eis reddere Cæſar pollicebatr. Atq; in hūc modum inita pace minus iam rebus Italiæ ſibi timendum exiſtimans, Pontifici haud auſcultabat quotidie pro reſtitutiõe Franciſci Sfortiæ oranti: neq; culpam transferebat in Daualum, quem ille omnium aduerſus Cæſarem actorum reum arguebat, cū patefactis ab eo aduerſariorum conſilijs de fide ipſius dubitare minime æquum uideretur. Itaq; cum nulla a Cæſare refulgeret ſpes Sfortiæ liberandi, ſtatim Pontifex, & Veneti animum ad Regem Galliarum conciliandū adiecerunt: quem eo animo fœdus cum Cæſare exiſtimabant percuſſiſſe, ut cum ad ſuos redijſſet, cauſam quæreret non ſeruandę pacis. Propterea ad eum in Gallias mittunt gratulatum pro recuperata libertate, & ad ſuos optatiſſimo reditu mandataq; legatis præbent fœderis percutiendi: quod poſtmodū initum eſt his conditionibus: ut Gallus omni ditione Italiæ, excepta duntaxat Haſtenſi ciuitate, cedat: quotannis autem per Franciſcū Sfortiam ei pendantur quinquaginta aureorū millia: ipſumq; non ſolum Mediolanenſe imperium poſſidere patiatur: ſed etiam una cum Pontifice, & Venetis teneatur communi ſumptu in paternum imperium reſtitue

ſtituere. Quod uero ad Neapolitanum re-
gnum attineret, eligendum eſſe Regem, q̃
ſeptuaginta aureorum millia in ſingulos
annos Regi perſolueret: huiuſcemodiq;
tributis eum contentum eſſe debere: exer-
citum quoq; per Pontificem, & Venetos
parari tanto equitatu, peditatuq; tum Itali-
co, tum ex Heluetijs, ut Cęſarianis eſſet nu-
mero ſuperior: ſuſtentandoſq; ſtipendio-
rum ſumptus, donec penitus exercitus Cę
ſarianus Italia pelleret. Quo percuſſo fœ-
dere Pontifex, ut belli gerendi iuſtam ha-
bere cauſam demonſtraret, ad Cęſarem in
hæc ferme uerba literas dedit. Non opus
eſſe arbitramur longo ſermone ad demon
ſtrandum quo ſtudio, quibuſue curis a no
ſtri Pontificatus initio tum pacem commu
nem totius Chriſtiani nominis, tum priua
tim tuam nobiſcum coniunctionem ꝓcu-
rauerimus. Sunt enim omnia acta, cogita
taq; noſtra tibi æque nota, ac nobis. Illud
uero ſilentio præterire non poſſumus, ni-
hil nos unquam prętermiſiſſe, quod uel ad
boni paſtoris erga uniuerſum gregem of-
ficium, uel priuatim ad fidelis amici animũ
erga te pertineret: cuius tamen uoluntatis,
atq; amoris erga te noſtri eum ſumus exi-
tum conſequuti, ut repulſi a beneuolentia,
& cõiunctione tua ſemper fuerimus. Quo

circa ad ea conſilia, a quibus & natura, & uoluntate omni tempore abhorruimus, neceſſario ſumus compulſi: licet ſerius, q̃ & rerũ indignitas, & honoris noſtri, publicique commodi ratio poſtulabat. Iam enim patiẽtia noſtra ad negligentiã Rerumpub. conuertebatur, niſi tandem arma caperemus: quæ & iuſticiæ, & Italiæ libertati, & nobis ipſis præſidio eſſent. Etenim (ut cauſas breuiter attingamus, quibus adacti ſumus ita facere) meminiſſe potes antequam ad Pontificiam dignitatem aſſumeremur, nos ſummopere tibi addictos fuiſſe: et quo rerum tuarum is exitus eſſet, quẽ tute optabas, neque laboribus, neque periculis, aut impenſis nos peperciſſe: & poſtq̃ ad Pontificatus honorẽ uocati fuimus, tuique hoſtes magnas in Italia copias habebant, & ſi ꝓ dignitate abſtinendũ nobis ab armis operæprecium fuiſſet: tamen ne te, tuaque negocia impedita relinqueremus, non ſolum Florentinorum auxilia: ſed etiam Rõ. Eccleſiæ copias in tuis ſubſidijs, & caſtris uerſari permiſimus: nec pecunias ceſſauimus tuis ſuppeditare, donec depulſum illud periculum fuerit. Q, ſi idem poſtea inſequenti bello, quod ad Ticinum confectum eſt, non præſtitimus, id non uoluntati noſtræ erga te imminutę: ſed põtificatꝰ dignitati, quæ

quæ communis in nobis patris perſonam expoſcit, potius attribuendum eſt, præſertim cum tu ipſe uidere potueris, quę nobis eſſet cura rerum tuarum. Nam ſi ſocietatē hoſtium tuorū ſequi uoluiſſemus, magna nobis præmia non ſolū proponebantur: ſed iam parata erant: & tui tam facilem uictoriā nunquam nacti fuiſſent: ob quam, cum ſublata omnis contentio uideretur, cum tuis ducibus fœdus iniuimus: & quo ali, ac ſuſtineri exercitus tuus poſſet, plus quam mediocrem auri ſummam dedimus ea conditione, ut a finibus noſtris exercitus abduceretur: reſtitueretur\q; pecunia, ſi tu fœderi cum illis inito nō conſentires. Quod quanquam minime apud te ratum fuerit, nihilominus neq; aurum recuperauimus, & contra fidem datam in Romanę Eccleſię locis diutiꝰ exercitꝰ tui bona pars uerſata nullum crudelitatis, nullum auaritiæ, aut immanitatis genus in noſtros prætermiſit. Quamobrem cum ita a te, et a tuis accepti eſſemus, ut nulla meritorum noſtrorum ratio haberetur, nemini mirum eſſe debet, ſi quæ in tui detrimentum a Ferdinando Piſcario occulta conſilia haberi cœperant, cum ad nos delata eſſent, non penitus aſpernati ſumus. Cæterū cum tui Mediolanenſe imperium occupaſſent, cir

cumuallareq; perrexiſſent Franciſcū Sfortiam a te toties declaratum Mediolani Ducem, tantam indignitatem (ut uerum fateamur) ægre quidem tulimus: & cunctis ꝑ pe Chriſtianis principibus auxilium conferentibus, pro communi Italiæ periculo non neglexímus arma capere: ita tamen ut legatum tuum, qui pro componendis (uti aiebat) rebus uenerat ad nos, interea audiremus: & relapſi in priſtinam conciliandæ amicitiæ ſpem, & perpetuitatem, & beneuolentiæ noſtræ fructum tibi polliceremur, modo per te Mediolanenſium Duci (etiā ſi quo pacto erraſſet) clementia impartiretur: ſine qua res Italiæ eo tempore ſecuritatem habere non poterant. Sed tu plus iniquis tuorum, q̄ par erat, conſilijs fidei adhibens pro clementia iuſticiæ rigorem obtuliſti: quæ tamen neſcio quo modo iuſticia appellari poſſit, cum iudicium, atq; ſententiam pœna anteceſſerit, & Princeps tui hactenus ſemper obſeruātiſſimus indicta cauſa iam ſeptimum menſem acerrimam tuorum obſidionem patiatur. Quibus tot, & tantis cauſis de te diffidere, & q̄dammodo deſperare coacti ſumus: noſtrā que amicitiam, quam tu toties repudiaſti, multis, & magnis principibus adiungere: quorum optimum in Chriſtianam Remp. ani

 124

animum ſi eſſemus aſpernati, non paſtoris & communis patris laudem, ſed ſuperbi, & inſolentis nomen acquiſiuiſſemus. Habes rationem actorum, & conſiliorum noſtrorum: quæ iccirco a nobis ſummatim explicata eſt, ut non ſolum coram Deo (is enim inſpector eſt cordis) ſed etiam coram hominibus teſtatam optimam uoluntatē noſtram relinquamus. Dum hæc fierent, Franciſcus Sfortia in arce Mediolani incluſus diutius obſidionem tolerare non poterat. Quamobrem Antonius Leua, Alphōſusq; Daualus, qui mortuo Ferdinādo Daualo rerum Mediolanenſium adminiſtrationem ſuſceperant, quæcunq; onera, uel intolerabilia urbi imponere in animum induxērt potius q̃ Principi obſeſſo opem ferri patiantur: imprimiſq; ciues, qui iurare in uerba Cæſaris recuſabant, niſi ſibi cautum eſſet Cæſareum dominatum haud iniquum fore, modo æqua pollicendo, modo metu ne deteriora cōtingerent, iuſiurādum facere cōpellunt. Poſtremo, cum diuturna ſtipendij inopia, imminentiſq; belli metu opus eſſet pecunia, a plurimis, q̄ mercatura, aut opificio diuitias comparauerāt non paruam efflagitant auri ſummam: pignoribuſq; ablatis, & carcere detrectāteis ad erogandum pecuniam cogunt. Qua-

re ſenatus, populuſq; Mediolanenſis conuentu inter ſeſe habito omnes uno ore coram legatis Cæſaris queruntur nõ modo uillas, oppidaq; diuturno militum ſumptu quotidie exhauriri: agroſq; colonis paſſim diſcedentibus incultos remanere: ſed etiam in urbem ipſam, & ciueis manus inijci, priuataſq; pecunias contra toties promiſſam fidem extorqueri: a quibus cũ temperari poſthac efflagitarent, omniaq; ſeſe facturos Cæſariani pollicerentur, hoc animo Mediolanenſes diſceſſere, ut ſi cuipiam poſtmodum pro eroganda pecunia uis inferretur, uicinorum implorata ope arceretur iniuria: & ut huiuſmodi decreto Deus Opt. faueret, ſupplicationes a ſummo Virginis matris templo ad diui Ambroſij tutelaris ædem triduum decernunt. Sed nihilominus Cæſariani, quibus cordi magis erat habere pecuniam, q̃ pollicita obſeruare, miſſis ſatellitibus in priuatam fabri cuiuſpiam domum, cui nudius tertius aureos quingentos numerare imperatum fuerat, totam urbem tumultu concitarunt. Dominus enim domus, cum ſibi per uim aufferrentur pignora, correptis repente armis, auxilioq; uicinorũ implorato, abire coëgit ſatellites: qui cum paulopoſt Antonij Leuæ iuſſu, ad quem factum retulerant,

rant,

rant, aliis adiunctis rediiſſent, portaſq; domus occluſas perfringere conarentur, a uicinis pariter omnibus ad arma conclamatum eſt. Itaq; paulopoſt tumultus totã urbem peruadit: neq; quicquam tamẽ ultra eo die tentatum eſt, q̃ ut uis arceretur. Perterritus ſubito tumultu Antonius Leua e curia per minus frequentem urbis partem ad loca arci ꝓximiora, ubi tria millia Germanorum peditum ad arcis obſidionem collocata erant, ſe contulit: collectaq; peditum manu, & Gaſpare Mayno non paruę auctoritatis inter ciueis comitatus, qua populi armati turba denſior erat, ire pergit: hortaturq; ut depoſitis armis digrediañt: neq; huiuſmodi tumultibus minime profuturis omnia miſceant. Idem etiã alia ex parte faciebat Daualus, qui eo ęquiore animo audiebatur, quo minus populo erat inuiſus. Itaq;, cum diei ferme dimidium totam urbem perequitaſſent, ea conditione populus ab armis diſceſſit, ut Cæſar, eiuſq; legati uectigalibus contenti priuatæ parcerent pecunię: neq; ullum prętereaa militem, q̃ quos ab initio ad arcis obſidionem poſuerant, in urbem adducerent. Sed cũ poſtero die nonnullos ex Hiſpanis ducibus aduentanteis uidiſſent, crebriſq; nunciis admonerentur integras cohorteis peditũ,

equeſtreiſq; turmas properare ad urbem, præmiſſis aliquot ad Alphonſum Dauaium,& Leuam patritijs,qui reſumendorũ armorum cauſam in ipſos impingerent, magno adeo tumultu totam urbem concitarunt, ut de linquenda urbe Cæſariani deliberauerint. Cæterum cum magnum populi numerum ad curiam diripiendam, ubi rerum criminalium præfectus cum peditum manu diuerſabatur, accurriſſe cognouiſſent,reuocatis animis uias trabibus tabuliſq;,quo melius fieri poterat, obuallare pergunt; & ab arcis cuſtodia ad populum ſe conuertunt. Quo factum eſt ut in ipſa arce obſeſſi erumpendi occaſionem diu tentatã nacti ſint. Nam Princeps multorum pollicitationibus fretus,qui magna ſeſe facturos iactauerant, emiſſa militum manu ſtatim munitiones hoſtium occupat. Sed ubi qui opem, aut commeatum ferat, conſpicit neminem, abiecta auxilij ſpe iam clamorem, & ſtrepitum in urbe paulatim ſedari audiens ſuos intra arcem recipit. Interea multi pugnæ inſueti,multi etiam ob direptam curiam præda onuſti abire, & ſigna pro libito deſerere adeo, ut quibus tuendę patrię maior cura erat,animus deficeret; nec ſpernendæ a Cæſarianis oblatæ conditiones uidebantur; qui

præ

præter Germanos ad obſidionem arcis iã pridem poſitos, cæteros milites non modo ex urbe: ſed ex agro Mediolanenſium amouere promittebant. Itaq;, cum a ſolis occaſu ad ortum incerto euentu pugnatũ eſſet, utrinque ab armis diſceſſum eſt: aliquot q; poſtea diebus quieta urbs uidebatur; licet pleriq; id Cæſarianos potius, qa e re ſua eſſet, eo tempore ab armis ceſſaſſe, quam ex animo promiſiſſe exiſtimarent, pręſertim cum multi ex militibus non modo ſeſe in Mediolanenſeis male animatos palam iactarent: ſed breui aſſererent uindictam ſumpturos. Neq; ſecus erat putandum, cum a Pontifice, a Venetis, ab Heluetijs, a Gallia imminente bello neceſſe Cæſarianis eſſet nihil intentatum relinquere, quo tot hoſtiũ impetum ſuſtinerent. Principium igitur a nonnullorum ciuium relegatione factũ eſt: qui maiorem antea gratiam Cæſarianorum promeruerant, cum in ſuperiorib⁹ bellis ad arma toties aduerſus Gallos ſumenda alacreis ſeſe exhibuiſſent. Hos enim Cæſariani ob Sfortiani nominis ſtudium habebant cæteris ſuſpectiores; & tumultus pauloante in urbe concitati culpam in illos transferebant. Quod ubi populo renunciatum eſt, indignatus occaſionem quæri, qua ducibus ſuis (ſi fa-

&o denuo opus eſſe contingeret) priuaretur, ad amouendam eorum ſuſpicionem uades dare promittit. Sed dum nonnulli ex ijs, qui pro uadibus nomina profitebãtur, minus probarentur a Cæſarianis, populuſq; nolle quenquam e ciuibus relegari etiam atq; etiam contenderet, & in ciuitate nõ deeſſent ſeditioſi, qui omnia cuperẽt tumultu miſceri, primo de legatis, & Cæſarianorũ ducibus palam obloqui, mox arreptis armis (ſi quempiam militũ, maxime ex Hiſpanica natione, nacti eſſent) trucidare, ſpoliatumq; necare: & quamuis id primatibus, & ijs præcipue, quib⁹ ciuitatis ſalus erat carior, diſpliceret, ac centuriones cũ aliquot armatis per urbis portas diſpoſiti eſſent ad ꝓpulſandas populi aduerſus Cæſarianos iniurias, tamen tantus facinoroſos furor inuaſerat: totq; milites præſertim Hiſpani, qui propius urbem Ducum ſuorum iuſſu ſe cõtulerant: in horas nihil tale metuentes adueniebant: ut ipſi Centuriones ad huiuſmodi amentiam cõpeſcendam nõ ſufficerent. Hanc occaſionẽ nacti Antonius Leua et Alphonſus Daualus tũ ut militibus prędæ auidis morem gererẽt, tum etiã ut parere docerent Mediolanenſem populũ, denunciarunt protinus ſeſe nulla ampli⁹ ꝓmiſſorũ fide erga ciuitatẽ teneri.

neri. Atq; iccirco ea parte, qua ſtationem ſuorum poſuerant, uallo, & tormentis per noctē munita, collecto militū agmine impulſo alia ex parte egreſſi primū occiſo quidam ex infima plebe, q caput honoris cauſa detegere (ut moris eſt) corā ipſis aſpernabatur: mox trib⁹ alijs, quos in uia obuios habuerant, trucidatis initium pugnæ præbuerunt: igneq; ex turri accenſo ſignū cæteris accedendi ad urbem dedere. Cōmouit uniuerſos ciueis tam inopinata cædes: quę ipſis Alphonſo Daualo, & Leua non modo præſentibus: uerum etiam iubentibus hoſtiliter erat ædita: nec quiſq; tam pacato animo in ciuitate fuit, qui non uel cū omniū fortunarum, & uitę periculo, arma capeſcenda cenſeret. Sed nullus eo tēpore Cæſarianos timor inuadebat, quippe q ſupra mille armatos, præter eos, qui arcē antea obſidebant, pauloante clam introduxerant: occupauerātq; pleraq; loca urbis eminentiora, unde a ſcloppetarijs crebris ictibus Mediolanenſes interficiebant. Quare multi e ciuibus abiecta omni uictoriæ ſpe, præmiſſo tubicine deligunt oratores: q benigna oratione Cæſarianorum ducū iram lenire ſtudeant. Sed cum in eo duces perſiſterent ut ſuſpecti emitterent, a populo in contione acclamatū eſt minime æquū eſſe,

cum totus exercitus hoſtiliter ad urbem ap
propinquaret, ut inde exirēt, qui præſidio
forēt ciuitati. Atq; ita redintegrata pugna
miſerabilis erat tā inclytæ urbis caſus. Ger
mani eñi in propinquas domos ignē inie
cerant, ne Mediolanenſes e tectis, & ſpecu
lis ſuos interficere poſſent: ipſiq; e turricu-
lis, & feneſtris, quas militibus munierant,
paſſim ꝓſternebant ciueis: nec quiſq; in eo
prælio uiuus capiebat: ſed ubiq; uulnera, cę
des, incendia apparebāt. Redacta in tanto
diſcrimine ciuitate, cum Leua, & Alphon
ſus Daualus perſpicerent (ſi reliquæ Hiſpa
norum peditum cohortes in ipſo pugnan
di ardore intromitterentur) non ſolum ur
bem direptioni obiectum iri: ſed eundem
cædibus fore finem, qui et militū foret ſatie
tati, duces nondū ingreſſos admonent, ne
abſq; ipſorū iuſſu ciuitatem introeant: au-
dienteſq; populū de pugna feſſum eſſe, &
non ſolum eos, quos antea exire iuſſerant:
ſed maiorē etiam numerū migrare uelle,
ab armis hinc inde ceſſatū eſt, cū a ſolis oc
caſu ad nonam diei horam utrinq; armati
ſtetiſſent, maximoq; ciues uidebātur ſo
luti periculo, niſi paulopoſt cogno
uiſſent diem illum tot malorū,
quę poſtea ſecuta ſunt, fu
iſſe initium.

Galeacij

GALEACII CAPELLÆ DE rebus geſtis pro reſtitutione Franciſci II. Mediolanenſium Ducis Liber Sextus.

POSTQVAM ex ei⁹ diei pugna innotuit quantū Veterani milites inconditæ multitudini prȩſtarent, mœſtitia, & dolor, qualis in capta urbe eſſe ſolet, in omnium animo et uultu apparebat. At Cæſariani uoti cōpotes urbem ingreſſi obſeptas uias recludi, ſibiq; a ciuibus non militarem uictum: ſed opipare, ac perquā eleganter parari imperant: deſignatiſq; p totam urbem hoſpitijs militū arbitrio coguntur ciues, præter epulas, etiam ueſteis, & indumenta præbere: quibus ſumptib⁹, & interdum etiam contumelijs, & uerberibus uexati multi quotidie uel relicta ſupellectile, uxore, & liberis tot impendentium periculorum metu abibant: neq; bonorū publicatione, aut ædium ruina, quas milites a fundamentis in odium fugientiū demoliebantur, retineri poterant. Interea

Pontifex, & Veneta Reſp. undiq; coactis militibus duces ſuos in Inſubres maturare imperabant, ut iuxta fœdus cum Francorum Rege pauloante initum, Cæſarianum bellum aggrederentur: Franciſcoq; Sfortiæ iandudũ obſeſſo opem ferrent. Quod cum Alphonſus Daualus, Antoniusq; Leua proſpicerent, neq; eſſet dubium quin Veneti Laudem ciuitatem eſſent tẽtaturi, ut ibi ſedem ad omnia belli exequenda negocia conſtituerent: propterea treis Hiſpanorum peditum cohorteis præſidio urbis collocauerant: qui cum Mediolanum a ſuis direptum iri exiſtimarent, nullo iuſſu retineri potuerunt, quin ſtatim ad urbem aduolarent relicto in ciuitate Laudæ ſub Fabricio Maramaldo Italorum peditũ ſeptingentorum præſidio. Cæterum ij Duce ſuo ita permittente in ciueis nullum prætermittebant inſolentię genus: adeo ut pleriq; de fuga potius abiecta rei familiaris cura cogitarent, q̃ diutius in huiuſmodi ſeruitute uiuere, niſi Lodouicus Viſtarinus patritius, qui cum Cæſarianis militabat, adiecto ad liberandã patriã animo, clam pactis cum Franciſco Vrbini duce, ac Petro Piſaurio legato Veneto conditionibus, iuuenes aliquot delegiſſet: quorum operam in tradẽda Venetis urbe ſtrenuã ſperabat fore. Ita

que

que admonito Vrbinate ut q̃ ſecretius fie
ri poſſet, noctu cum parte copiarum ad ur
bem appropinquaret, ipſe in aliquot uici-
nis domibus ſuis diſpoſitis, aſſumptiſq; tã
tum ſecum duobus comitibus ad turricu
lam quandam, ubi ſex tantum pedites ex-
cubias agebant, pergit animaduerſurus in
eos, niſi uigilanteis offendiſſet, ſubſequu-
tiſq; paulopoſt ijs, qui facinus aggredi pa-
rabant, tanta celeritate omneis comprehẽ
ſos necauit, ut ſtrepitus nuſquam ſit exau-
ditus. Patrata huiuſmodi cæde Viſtarinus
per uallum demiſſus ad urgendum Vene
torum aduentũ properat antequam Mara
maldus, aut alius quiſpiã facinus reſciret:
adeoq; fauit fortuna, ut Veneti prius traie
cto Abdua foſſas, & munitiões urbis tran
ſirent, q̃ hoſteis aduenisse quiſq; intellige-
ret. Cęterum re tandem cognita Maramal
dus collectis ſuis omnibus in arcem ſe reci
pit: quam deſerere turpe exiſtimabat, niſi
prius ab Alphonſo Daualo, & Leua ad-
moneretur quid ſibi in tanto rerum diſcri
mine agendum eſſet. Sed cum magni mo-
menti Cæſarianis huiuſce urbis amiſſio ui
deretur, extemplo Hiſpani omnes Medio
lani in armis fuerunt: & ad tria millia pedi
tum ciuitate egreſſi cum Alphonſo Daua
lo, & Ioanne Vrbina tribuno ante horam

diei quintam per arcem urbem ingreſſi ad iunctis Maramaldi peditibus uſq; ad forũ perueniunt. Iam Franciſcus Vrbinatum Dux cum magna exercitus Veneti parte introierat: uicoſq; omneis, ac domos plurimas, quæ ad eam portam, qua ipſe intrauerat, reſpiciebant, præſidio munierat ea de cauſa, ut ſi maior ingruiſſet hoſtium uis, iter ſibi liberũ ad diſceſſum pateret. Quare haud ſegniter ab Hiſpanis, qui urbem recuperare conabantur, dimicatum eſt: & non ſemel tentatum, ſi qua poſſent Venetos præſidio deijcere. Sed cum illi acriter repugnarent, & cominus gladijs, atq; haſtis, eminus etiã ſcloppis certaretur, Hiſpani, qui potius Laudem urbem amittere, q̃ Mediolanum in diſcrimen adducere uolebant, & ad protrahendum ibidem bellũ nihil parauerant, reductis ſecum peditibꝰ Italis, qui cum Viſtarino haud conſenſerant, relicta etiam arce Mediolanum reuertuntur: ſtatimq; Germanos mille & quingentos Papiam ire iubent, ne ea quoq; ciuitate amiſſa omnis abeundi uia (ſi quid durius incideret) præcluderetur. Equites etiam tam grauis, q̃ leuis armaturæ Mediolanum reducunt, uel ut tutiores contra hoſteis eſſent, uel ut maiore ſumptu Mediolanenſeis grauarent: quibus adeo erant

infen

inſenſi, ut nonnunquam ciueis, & matronas, ac etiam pueros domi uinctos aſſeruarent, tanquam ſumptuũ obſides: reliquamque familiam mancipiorũ loco haberent: uidereq; erat tabernas paſſim occluſas, Deorum templa nullis ornamentis referta, q̃ cum omni lautiore ſupellectile, & mercimonijs paſſim in caueis, & terræ uiſcerib9 abſcondebantur: quanquam id fruſtra a multis fiebat. Nam & ſeruos, & ancillas, in quibus maior erat ſuſpicio, milites cogebant ubi ciuium bona abſcõderentur, manifeſtare: & ipſi tanquam canes ſagaces armorum, quæ ad ſe iuſſerant conferri, perquirendorum prætextũ habebant, ut omneis domus latebras rimarentur: et ſi quid piam, quod placeret, aderat (nam quiſque fortunarum hoſpitis ſui arbitrium ſibi uẽdicauerat) protinus auferebatur: ipſiq; Antonius Leua, & Daualus, ac Carolus etiã Borbonius, qui nuper ex Hiſpania a Cæſare Inſubribus præfectus redierat, adeo milites debacchari permittebãt, ut uniuerſi ciues ſuppliciter peterẽt relictis facultatibus abire quo uellent, ſibi licere, ut ſaltem a militum iniuria corpora libera eſſent. At Borbonius meliora illos ſperare hortatus deumq; optimum teſtem inuocans primis tormẽtorum hoſtiliũ ictibus caput ſu-

um deuouebat, niſi numerato aureorum triginta millium tributo, quibus menſtruum ſtipendium militibus dare poſſet, extemplo tam graui onere liberaret urbem. Quod mortis genus creditũ eſt illi poſtea Romæ ob periurium contigiſſe: fruſtra enim intra paucos dies a Mediolanenſib⁹ pecunia exacta eſt: & nihilominus Hiſpani in uexandis ciuibus adeo perſeuerarũt, ut reperti ſint qui tot erumnarum tædio ſibimet laqueo mortem conſciuerint: quiq; e ſublimi nonnunquam præcipites ſeſe dederint. Verum apud pleroſq; plus quam Borbonij pollicita, ſpes Laudenſis uictoriæ poterat. Nam cum ciuitatẽ illam tam ſegniter a Cæſarianis in hoſtium poteſtatem relictam fuiſſe audiuiſſent, fieri poſſe non putabant, ut quinq; millia Hiſpanorũ cum tribus Germanorum peditum millibus paucoq; equitatu, præſertim deficiente ſtipendio, & nulla annonę aceruata quãtitate tam uaſtum urbis ſpacium diutius tueri poſſent aduerſus omnis ferme Italiæ uireis. Atq; id prima belli præ ſe tulerunt initia. Nam cumprimum Hiſpani Laude ceſſerunt, Pontificij, qui ad numerum octo millium peditum cum ualido equitatu in agrum Placentinum pauloante peruenerant, confecto ratibus ponte Padum tranſi

 ere;

ere:& Venetis adiūcti Mediolano appro pinquabant: miſerant etiam antea Octaui anum Sfortiam epiſcopum Aretinum ad Heluetios: qui Franciſci Galliarum regis fauore quatuordecim peditum millia con ſcripſerat: & per Rethos, & Bergomates deſcendens liberum iter ad exercitum Ita licum habebat. Sed cum ſerius, quam tem pus expoſtulabat, proficiſcerētur, Sfortia ni in arce Mediolanenſi obſeſſi ad id ino piæ redigebantur, ut præter panem, qui ex farina furfuribus admixta conficieba tur, quo pluribus impartiri poſſet, nihil haberent. Quare delectu inter eos facto circiter ducentos homines tertia noctis ui gilia ex arce emittunt: qui per hoſtium mu nitiones egreſſi, qua negligentius excubi as fieri antea animaduerterant, per uim ar repta uia Melignanum peruenere: ibiq; re perto Franciſco Guicciardino Pontificis legato una cum Veneti exercitus impera tore, ac pleriſq; alijs ducibus, obſeſſorum inopiam ſignificant: aſſeruntq; (ſi diutius auxilium ferri protrahatur) arcis deditio nem breui ſequuturam: uel (quod peius futurum eſſet) omneis in hoſtium poteſta tem uenturos. Quamobrem Itali duces iuſ ſis Sfortianis bono animo eſſe, magis ut hoſtium animos tentarent, quam ut ſex de

cim peditum millibus nuper collectis ſperarent Cæſarianos ueteranos milites Mediolano expellere, ad portam, quæ Romana dicitur, greſſum dirigunt. Cumq; Ioannes Medices, qui primam aciem ducebat, tormẽtis turrim quandam obruere aggrederetur, ut patefacto per eam aditu facilior eſſet irrumpẽdi uia, ad id loci omne Cæſarianorũ robur protinus accurrit: & non tantum ciuitatem tueri: ſed etiam egredi audent, & manũ cum hoſte cõſerere. Poſtquam autem leuibus aliquot prælijs hinc inde uſq; ad horam diei nonam pugnatũ eſſet, Itali qui intra paucos dies Heluetios uenturos haud ignorabant, quibus adiunctis minime dubium erat quin ſuperiores euaderent, reductis machinis, quæ uſq; ad hoſtium munimenta actæ erant, Melignanum regreſſi ſunt non ſine magno Cæſarianorum fauore: qui cedente hoſte nihil ſibi ulterius ab eo timendum exiſtimabant. At Mediolanẽſeis ingens oppreſſerat mœror, cum audirent exercitum Italicum, in quibus priſtinæ libertatis pauloante effulſerat ſpes, retroceſſiſſe, neq; in hominum animos cadere poterat id hoſtium metu, ſed potius haud ſincera erga Ducem Sfortiam uoluntate factum fuiſſe credebant. Hoc ſucceſſu elati Cæſariani cum omnes

prius

prius intra urbis interiora mœnia hoſpitia delegiſſent, aggeres circa ſuburbia alias cõſtructos reficere properant: & quotquot tam e populo, quam e patritijs nacti erant, ligonibus, & batillis in euacuandis foſſis cogebant inſumere operam adeo, ut huiuſce contumeliæ uerecundia aliquot dies nemo ex optimatibus in publicum prodiret. Sed uarijs in locis occluſi aduentantibus Heluetijs meliorem fortunam præſtolabantur. Non enim uerisimile uidebatur Franciſcum Francorum regem, qui toties omni aduerſante Italia res Inſubrum ſolus in diſcrimen adduxiſſet: & qui impræſentia Heluetios in Galliam ciſalpinam tranſmittebat, nunc adiunctis Italicis uiribus imparem tam paruo hoſtium exercitui fore. Quare Sfortiani redintegrata ſpe, licet uix pauciſſimorum dierum cibus, & is quidẽ exiguus, ac peſſimus ſupereſſet: tamen de deditione nullum faciebant uerbum haud dubium auxilium expectantes. Sed dum tardius exercitus Italicus Melignano diſcedens cum iumentis compluribus, & uehiculis commeatu onuſtis progreditur, & ſuperiorem uiam, qua ad arcem itur, duobus paſſuum millibus ab urbe capeſſit ut uenienteis Heluetios ſibi adiungat, ſine q̃bus in pugnę diſcrimen iterum nolebat ſe

conferre, Sfortiani obſeſſi iam non famē: ſed mortem ipſam in faucibus habentes extrema neceſſitate adducti Iacobum Philippum Saccum ad Carolum Borboniū, & cæteros Cæſarianos duces emittunt: q postquam multa de eorum aduerſus Sfortiam odio conqueſtus fuiſſet, quod innocentiſſimum principem, & Cæſarei nominis ac amplitudinis ſemper ſtudioſiſſimū, æmulorum calumnijs circumuentum tandiu obſeſſum tenerent, tandem pollicetur arcem reddere, ſi non iniquæ interea conditiones fiant, donec Cæſar re intellecta iuſticiæ melius poſſit conſulere: quod quidē haud aſpernati ſunt Cęſariani; omni enim ſe prorſus hoſtium timore liberos exiſtimabant, ſi arce potirentur; & propterea nihil Sfortiæ non dare promittunt. Illud tantum difficultatis inerat, ꝙ Borbonius cū Mediolanenſi Cremonenſem etiā arcem reddi poſtulabat: cōtendebatq; id & a Duce, qui innocentiæ confideret, minime recuſari, & ab ſe maxime expeti debere, ut rebus Cæſareis, aduerſus quas omnis Italia cum Gallis, & Heluetijs armaretur, conſultum eſſet: qua de re cum antea Sfortiani dubitaſſent, Sacco in mandatis dederant, ut ſi aliter fieri non poſſet, pro Principis, et ſuorum ſalute, ac libertate omnia pollicetur,

retur. Sed dum orator ex uultu, & ſermo-
ne hoſtium recuperandæ arcis deſideriũ
agnoſcit, cautius agens ad ſuos rediturus
gradum uertit, tanquam de Cremonenſi
arce nihil pacturus. Itaq; flexis Cæſariano
rum animis conuentum fuit: ut Sfortiæ cũ
ſuis omnibus, ac tota eorum ſupellectile
abire liceret. Comumq; ciuitas, quam Cæ
ſariani præſidio tenebant, eidem promitti
tur cum non modicis redditibus, donec a
Cęſare ſuper imperio Mediolanenſi, & cri
minibus, quæ in Principem impingebãt,
iudicatũ eſſet: traditusq; propterea eſt Cæ
ſarianis expoſcentibus Io. Angelus Ritius
uir a ſecretis ipſius Sfortiæ, ut ab eo omni-
um actorum, & conſiliorum, quæ Medio
lani agitata fuiſſe ferebantur aduerſus Cæ
ſarem, ratio intelligeretur. Sed ille eximia
fide, & prudentia præditus adeo utranq;
cauſam & Ducis, & ſuam æquam eſſe oſtẽ
dit, ut intra paucos dies dimiſſus non ſine
adepta ipſius etiã hoſtis beneuolentia abie
rit. Firmatis huiuſmodi deditionis conditi
onibus Franciſcus Sfortia quamuis Hiſpa
norum promiſſis non ſatis fideret, & mini
me ſe putaret incolumem, donec in Cęſari
anorum poteſtate eſſet: tamen diſſimulato
metu relictis in ciuitate impedimentis, quę
paulo poſt ipſius diſceſſum magna ex parte

ab Hiſpanis direpta fuerunt(iumentorum em̄ & uehiculorum uſus non ſuppetebat) in caſtra Italica uiam capeſſit. Cęterum magna etiã iniecta eſt ſuſpicio, cum ipſi honoris gratia Antonius Leua ſe comitem uſq; ad uallum urbis adiunxiſſet: uerebatur em̄ ne mala potius quapiam ex cauſa, q̃ ex officio id potiſſimũ ab eo factũ eſſet. Quod etiam pleriq; patritij Mediolanẽſes, qui obſidionem una tulerant, ueriti arma induti gradum faciebant, ut ſi princeps cõprehenderetur, ipſis cum militibus (quibus, ut parceretur, mos induct⁹ erat) abire liceret. Igit̃ poſtq̃ in caſtra Italica, præter ſpem, incolumes peruenerunt, Sforcia, qui omnem tot malorum culpam non Cæſari, ſed eius miniſtris attribuebat, ſtatuit omnino uel inuitis amicis omnibus, qui multa de Cæſaris iniuria aduerſus ipſum loquebantur, Comum ſe transferre; ibiq; manere q̂adæmulorum calumniæ innoteſcerent, niſi Sforcinus, qui cum militum præſidio ad recipiẽdam ciuitatem præmiſſus fuerat, renunciaſſet Hiſpanos, qui intus erant, egredi nolle, etiam ſi Princeps intromitteretur; quoniam conuentum fuiſſet ut Comum redderetur, neq; pactũ ut Hiſpani inde abſcederent. Itaq; cognito Cæſarianorum animo Franciſcus Sfortia in caſtra redijt: et cũ

hacte

134

hactenus contra Cęſarianos nulla in re cõſenſiſſet, tunc Italicum fœdus cum cæteris principibus inijt: & bellum aduerſus illos tanq̃ cõmuneis hoſteis pro uirili ſuſcepit. Per eos dies Sigiſmundus Malateſta unus e ducibus, qui pro Cæſarianis Laudæ erat & poſtq̃ ciuitas in Venetorum poteſtatẽ peruenit, cum Alphõſo Daualo regreſſus Mediolani militabat, tubicinem cũ literis ad Viſtarinum mittit: quibus illum ad ſingulare certamen prouocabat eo q̃ contra iuſiurandum, & militare decus ciuitatem ipſius fidei creditam hoſti tradidiſſet: polliceturq̃ armorũ iudicio, quæ mentiri haud ſolere pleriq̃ opinantur, in eo perfidiã demonſtrare. At Viſtarinus neq̃ ſe cõtra iuſiurandum, neq̃ contra militię decus feciſſe dicebat, qui pro libertate patriæ id facinus aggreſſus eſſet: imo ſibi plus, q̃ mediocre pręmium deberi, q̃ de ſęuiſſimorum hoſtium manu ciueis ſuos uindicaſſet. Itaq̃ ſtatuto die cum armis equeſtribus equo ſublimi uectus, gladioq̃ & claua ferrea cinctus in certamen deſcendit: pariterq̃ Sigiſmundus magna Hiſpanorũ caterua comitatus in caſtra Italica, ubi pugnæ locus electus erat, proficiſcitur: & paribus armis indutꝰ agilitate corporis, qua plurimum fidebat, Viſtarinũ primo circuire, & modo a dex-

tra, modo a ſiniſtra, uulnus ſi qua poſſet inferre: necq; tamen, prçter equum, quem duobus affecit uulneribus, hoſtem lędere potuit. Sed ille, qui & corpore proceriore, et uiribus plus poterat, poſtq; Malateſtā tot gyris fatigatum incautius ictum fruſtra tuliſſe aſpexit, enſe aggreſſus eum in dextra uulnerat adeo, ut præ dolore gladius e manu excideret. Quare acrius iam uulneratū, & ſui defendendi impotem inſequutus totam duelli aream coëgit non ſemel retrocedentem circuire, donec occidente iam ſole (cum quatuor horas pugnaſſent) Viſtarino palma certaminis adiudicata eſt non ſine manifeſto toti⁹ belli omine, ꝙ abſq; cruenta militum cęde diu ꝑtrahi deberet. Interea cum iam inclinante æſtate, præter unā Laudem Pompeiam, nullū fuiſſet receptū oppidum, & Mediolani oppugnatio uideretur durior (quoniam Cęſariani non modo fortiter intus urbē defendebant: ſed foris etiam quotidie leuibus prælijs pugnabant audacter) dimiſſis ad obſidionem Heluetijs una cum Pontificis copijs,, omniq; fere equitatu Malateſtæ Ballioni Peruſino impigro Duci cum octo millibus peditū Cremonæ expugnatio deſtinatur: ubi mille Germani pedites cum quingentis Hiſpanis, & equitibus ducentis præſidio poſiti

erant,

erant. Verum poſtq; aliquot dies Malate-
ſta circunſediſſet urbem, & tentato infelici
ter per arcem, quam Sfortiani tenebant, in
greſſu ſupra mille homines amiſiſſet, ne
res amplius fruſtra tentaretur, Franciſcum
Vrbinatem Veneti exercius imperatorē
cum omnibus Venetorum copijs eo ten-
dere oportuit. Is igitur patefacto uſq; ad
munitiones aditu, quibus Cæſariani urbē
ab arce ſecluſerant, fortiores milites clam
traducebat, qui ſcutis obtecti una cū ſclop
petarijs uallum aſcendebant: atq; ita emi-
nus uulnerati pleriq; concidebant propu
gnatores. Tormenta etiā ex arcis turribus
crebra emittebant adeo, ut ex ijs, qui hoſti
bus obuiā ꝓdirent, pauci redirent incolu
mes. Tot itaq; Cæſariani difficultatib. preſ
ſi ciuitatē dedere paciſcuntur, niſi intra de
cem dies auxilium a ſuis feratur. Conuen
tum etiā eſt ut Germani trans alpeis in pa-
triam redeant. Hiſpanis autem niſi poſt an
num in Mediolanenſi ditione militare ne li
ceat. Interea Romæ Clemens Pont. ob di
uturnum in Inſubribus bellum difficulta-
te preſſus pecuniaria cū Veſpaſiano Pro
ſperi filio totius Columnēſis familiæ nomi
ne paciſcitur de iniurijs ultro citroq; remit
tendis ſatius utriq; parti exiſtimans euen-
tum totius belli expectare, q̄ nouo militiū

delectu, & ſumptib. domi fatigari: huiuſmodiq́; fœdere dimiſſis tribus peditũ millibus, qui Romę iandudum ſtipendia meruerant, tutus fuiſſet, niſi Vgo Hiſpanus, qui ſuperioribus menſibus a Cæſare fruſtra miſſus Romam uenerat pro rebus Italiæ componendis, nactus occaſionem Pontificis opprimendi Pompeiũ Cardinalem, & Aſcanium Columnēſeis impuliſſet (q̃a nullam ipſi fidem dediſſent) tumultuarijs collectis militibus Romam inuadere: fore em̃ ut Clemēs nullo munitus præſidio uel in palatio uiuus cõprehenderetur, uel ſaltem a bello aduerſus Cæſarem diſcederet. Itaq; delectu armatorum duorum milliũ clam facto Romę prius nunciatum eſt Cardinalem Columnam cum magnis copijs apud diui Ioannis Lateranenſis eſſe, quam quiſq; tale quidpiam ſuſpicaretur: & iccirco cum fruſtra Pontifex præſidium in tempore conaretur parare, hoſteis iam appropinquare audiens uia occulta cum pleriſque, qui uel in põtificio palatio habitabãt, uel officij, aut metus cauſa eo conuenerãt, intra molem Adriani (que nunc arx ſancti Angeli dicitur) ſe recipit: ſeroq; admonit⁹ non modo carneis, et alia eſculenta: ſed annonam, et uinũ tot hominibus intra paucos dies defuturũ, maluit pauxillũ de ſuo

iure

iure decedere, q̃ ad deditionem fame co-
gi: & propterea miſſis oratorib. ab Hiſpa
no, qui hæc iactabat feciſſe non tam ad Põ
tificem offendendum, q̃ ut eum in parteis
Cæſaris accedere cogeret, conditiones ac
cipit: ut ſeruatis quatuor menſium cũ Cæ-
ſare inducijs copias quas in agro Mediola
nenſi habebat, cis Padum reduceret: atq;
datis ob eam cauſam obſidibus Columnẽ
ſes eo libentius diſceſſere, q; etſi haud igno
rarent arcem nõ diuturno tempore ad de-
ditionem ob nimiam obſeſſorum multitu
dinem potuiſſe cogi: tamen haud exiſtima
bant Pontificem tam uecordem fuiſſe, ut
eo ſe recepiſſet, ubi quatuor dies ſe conti-
nere nequiuiſſet: & ipſi pauci ac ſine pecu
nia, & commeatu depopulati omnẽ Ponti
ficiam ſupellectilem abire incolumes ſati-
us ducebant, q̃ expectare donec milites
deligerentur: atq; ita turpiter inde cogeren
tur abſcedere. Dum hæc fierent, Franciſc⁹
Galliarum Rex ex fœdere cum Pontifice,
& Venetis inito Vaſconum quatuor mil-
lia, & quadringẽtos equites cataphractos,
totidemq; uelites duce Michaele Antonio
Salutianorũ principe in Italiam deſtinat: q
Italico exercitui adiunctus communibus
auſpicijs bellum aduerſus Cæſarianos ge-
rat: & forte per id tempus iter faciens in

ora trāſpadana aliquot oppida receperat, cum ei renunciatum eſt ob pontificis copiás, quæ eius iuſſu diſceſſum parabāt, & Veneti exercitus abſentiā, cuius magna pars apud Cremonam urbis deditionem expectabat, Cæſarianos non modo Mediolani non obſideri: ſed populari omnē undiq; agrum: & magnos commeatus indies in urbem cōportare. Quare ſpreta tranſpadanæ regionis cura traiectis copijs Hiſpanos cohercere ab agrorum, & uillarum incurſionibus pergit: uerum hæc ſero prouidebantur. Nam ſeu ꝙ antea exercitus italicus parum curauerat caſtella urbi propinqua redigere in poteſtatem, & impoſitis pſidijs prohibere ne quicq̃ in urbem comportaretur: ſeu quod ea eſt ſoli ubertas, atque urbis amplitudo, ut non niſi longo tēpore res ad exitum deduci poſſit, Hiſpani per æſtatem omnia ad tolerandam diu obſidionem (ſi ita opus fuiſſet) congeſſerant: & ciuium ſumptu prope incredibili indies lautius epulabantur. Illud etiam Cæſarianis addebat animos, ut non modo pares Italis, ſed etiam ſuperiores euaderēt, ꝙ Georgius Frondeſpergus, qui duob. ſuperioribus bellis in Italia pro Cæſare cū magna laude militauerat, a Gaſpare filio, qui Mediolani Germanis imperabat, et ab Alphō

ſo Da

ſo Daualo, Antonioq; Leua magnis pol-licitationibus accitus ꝓpriis pecuniis quatuordecim peditum millia delegerat, penſoq; in ſingulos homines ultra ducum, & centurionum ſtipendia aureo nummo, ꝑ Tridentinos ſaltus iter in Italiam tentabat arripere: quo nuncio conſternati Italorum animi, ne obſidionem penitus intermittere cogerentur, cœnobium ab urbe duobus paſſuum millibus munire properant: ubi tria peditum millia cum quingentis equitibus tuto hyemare poſſent. Moguntiam etiam firmari iubent præſidio, ut pluribus a locis uiatores deterrere poſſent, q̃minus ad urbem commeatus cõportaret. Verum hoc rerum apparatu, cum innotuiſſet Germanos Frondeſpergo duce cum tormentis, & ualida equitum manu a Ferdinando Pannoniæ Rege tradita alpeis fruſtra repugnante Venetorum præſidio trãſiſſe, abiecta huiuſce muniminis cura Mediolanenſem obſidionẽ penitus intermittunt: ipſiq; Vrbinas et Ioannes Medices cũ equitibus, & expeditiore peditatu proficiſcunt aduerſus Germanos: qui iam Piſcheriam iuxta lacum Benacum applicuerant, ac pleraq; Venetorꝫ oppida & loca immunita partim annona & cibariis, partim pecunia mulctabant. Quocirca Veneti, ut ſu

orum animos cōfirmarent, prohiberentq́ (ſi qua poſſent) ne hoſtibus ulla re auxiliũ ferretur, quotidie in armis erant: Germanoſq́ iter facienteis infeſtabant adeo, ut leuibus prę̨lijs eorum multi quotidie deſiderarentur. Verum ubi Germani in Mantuanos iter direxerũt, Vrbinas, & Medices, ut proficiſcenteis quieſcere haud ſinerent, cum ualida equitum, & peditum manu a latere, & a tergo hoſteis adoriuntur. Ipſeq́ Medices, ut pote audacior, & leuibus magis aſſuetus p̄lijs antegreſſus ſcloppo crus grauiter ſaucius pugna ſtatim coactus eſt excedere: & Mantuam delatus non ſine magna totius Italię̨ iactura intra decimum diem uitam finiuit. Interea Mediolani ſoluta penitus obſidione Hiſpani ſtipēdia multorum menſiũ efflagitare: palãq́ minari, niſi quamprimum pendantur, ſeſe omnia turbaturos: & ut res militũ animos cōprobaret, tabernas, & domos diripere: ciueis, quos obuiam habuiſſent, ſpoliare, & captiuos facere cœperunt: adeo ut ad huiuſmodi tumultum accurrentes ipſi Borbonius, Alphonſus, & Leua ꝓmiſſo quinq́ menſium ſtipendio ſeditionem uix ſedare potuerint: utq́ pollicita ſeruãdi facultas ſuppeteret, non modo per noctem pleroſq́ e ciuibus, & mercatoribus, quos ditiores exiſtimabant,

ſtimabant, cõprehenderunt, & carceri incluſos quammaximam pecuniæ potuerũt ſummam exſoluere coëgerunt: ſed argentum etiam, & aurũ ex ipſis Deorum templis abſtulere. Itaq; numerata in ſingulas cohorteis ſtipendiorũ parte Papiam modo hos, modo illos (quamuis id eſſet difficillimũ: atq; haud ſcio an quicq; toto hoc in bello difficilius fuerit) tranſmittebant. Eo em̃ animo Cæſariani omnes, & præcipue Hiſpani Mediolanũ uenerant, ut nunquam niſi pecunia, & præda onuſti inde abſcederent. Verũ ubi id omnino impoſſibile fore cognouerũt, pręſertim tanto militum ſumptu pleriſq; ad egeſtatem redactis fortunas ciuium ex urbe diſcedentiũ multi inuaſerant: multiq; ut ciues eijcerentur, coloni tantum, & fœminæ retinerentur ꝓpriæ utilitatis cauſa ſuadebãt. Sed ob Germanorum Frondeſpergo duce aduentũ, qui apud Caſalemaiꝰ ope Mantuani Principis traiecto Pado Fidentiolam agri Placentini oppidum ſeſe contulerant, ſententia immutata eſt, cũ Mediolanenſis ditio, ꝑſertim diuturno bello uaſtata amiſſa etiam Cremona, & Laude Pompeia tanto militum numero haud ſufficere uideret. Quãobrem alias ſedeis quærere, alibiq; tantam exonerari procellam decretum eſt. Adie-

ctus eſt igit animus ad Pontificis urbeis: in quem, tanq̃ priſtinæ amicitiæ deſertorem, male animati erant. Placentiaq; primum eorum ſenſiſſet impetum, niſi Salutiano & Venetis perſuaſum fuiſſet e re Italiæ fore Clementē, quod & ſecum fœdere iunctus, & Põtifex eſſet, ab iniuria tutari, pręſertim quoniam polliceretur poſt tranſactos quatuor mẽſeis bellũ inſtaurare. Atq; ita tranſmiſſo in urbē ualido præſidio, mœnibuſq; uallo, & foſſa communitis Borbonio, qui cum Hiſpano peditatu, & equitibus, adductis machinis eo uenerat, tanq̃ equo ferociter exultanti frenũ iniectum eſt: adeo ut uim experiri noluerit, Italicum ſcilicet exercitum ueritus, qui nõ longius, q̃ ſex paſſuum millibus caſtrametatus, licet pugna abſtinere decreuiſſet: tamen quotidie Cæſarianos leuibus infeſtabat prælijs, equitatuq; commeatũ hoſtium prohibebat: q̃ effectum eſt: ut Cęſarianis ſumma pecuniæ inopia laborantibus, cum per uillas, & oppida ad parandum uictum uagari non liceret, nouo conſilio fœliciorem fortunã quærere ſatius uiſum ſit.

Galeacij

GALEACII CAPELLÆ DE rebus geſtis pro reſtitutione Franciſci II. Mediolanenſium Ducis Liber Septimus.

IAM NIHIL Cæſariani in oppugnanda Placẽtia proficere ſperabant: & neceſſe erat exercitũ, cui ſtipendiũ nõ ſuppetebat, ſpe prædæ continere: Quare ex omnium ducum ſententia Borbonius aduerſus Florentinos, & Pontificem cum tanto exercitu ſtatuit iter dirigere. Antonium autem Leuam cum quatuor Germanorum, totidemq; Hiſpanorũ cohortibus Mediolanum remittit: ubi tria millia Germanorum peditum uictum ſibi a Mediolanenſibus parari imperauerant: & iam decretum erat ut in quatuor urbis claſſibus alerentur iuxta ciuium cenſum: uel in ſingulos ſexta pars aurei nummi indies numeraretur: utq; onus facilius tolerari poſſet, uiciniarum præfecti non ſolũ diuites: ſed etiam eos, qui labore quõtidiano uitã agebant, ꝓ uirili coẽgerant ad ſum

ptum faciendũ. Cęterũ adeo multi ex urbe abierãt, ut iuxta cenſum mille aureorũ uni cuiq; eſſet alendus unus militum: neq; tamen reliquæ duæ claſſes immunes erant. Sed Italis peditibus ad numerum circiter duorũ millium ſub Lodouico Barbiano militantibus, & ijs, qui cum Antonio Leua regreſſi erant, ſtipendium pendere cogebantur. Igitur ſenatus conſulto cautum erat ut omnes, qui triennio proximo urbe abſceſſerant, quamprimum reuerterẽtur: & militum onera tam impręſens, q̃ in futurum ſuſtinerent. Senatus autem, qui a Leua immunitatem hoſpitiorum impetrauerat, litibus, quę propterea oriebantur, ſemper intentus nihil magis curabat, q̃ nullã militibus excitandi tumultus occaſionem relinquere: & iccirco præconis uoce fugientes ſub capitis pœna euocabantur, eorũque bona nulla abſentiæ excuſatione donabantur militibus. Dum hæc Mediolani agerentur, iam Franciſcus Sfortia e Cremonæ, & Laudæ uectigalibus, ac tributis ad tria millia peditum in armis habebat: et non modo duas ciuitateis, oramq; tranſabduanam militum ſuorum muniuerat præſidio: ſed in agrum quoq; Mediolanenſem illos progredi iubebat. Forteq; eo tempore euenerat, ut Sfortiani repentino impetu Mogun

Moguntiam occuparent. Quamobrem, ſi impune id ferret, dedecori ſibi fore Antonius Leua exiſtimans cum ſeptem armatorum millibus ad oppidum properat. At Sfortiani, qui omnia imparata, nullamq; auxilij ſpem habebant, propterea q̄ exercitus Italicus paucis Venetorum exceptis, qui trans Abduā ſtatiua habebant, Borbonium Italiæ inferiora loca petentem ſequebatur, oppidum diripiendum Cæſarianis relinquunt. Eiectis Moguntia Sfortianis una tantū melioris fortunę ſupererat ſpes: quod Borbonium, qui ne oppidum quidem, quo ſe reciperet, habebat, ſine pecunia, ſine commeatu cum exercitu tam magno aliquo in præceps iturum exiſtimabant: neq; in animum cadere poterat uni⁹ Alphonſi Eſtenſis opibus, qui tum ſolus contra priſtinum inſtitutum ob odium in Clementem Pont. Cæſarianorum partib. fauebat, tantam gentiū colluuiem diu poſſe ſuſtentari. Cæterum pleroſq; fefellit opinio. Nam poſtq̄ in Florentinorum ditionem peruenere, atq; occupandæ urbis, cuius opibus tot milites ditari ſperauerant, facultas nō dabatur, ſpretis inducijs a Carolo Lanoio cū Pontifice nuper pactis Borbonius maximis itineribus Romam contēdit: ubi Pōtifex dimiſſis magna ex parte

militib⁹ ſub Lanoij fide ſe tutum exiſtimabat. Itaq; aditu per uim occupato, cũ ipſe Borbonius murum aſcendens ſcloppo ictus ſtatim mortuus concidiſſet, Cæſariani milites non modo hoſtiliter urbem diripuerunt: ſed ipſum etiam Pontificem, qui in Adriani molem confugerat, ad deditionem coactum captiuum tenuerunt. Neq; dies ille, quo alma urbs prædæ fuit, quo ipſe diuorũ reliquiæ altaribus erutæ ſunt, quo tot uirgines intra caſtos parietes occluſæ libidinem coactæ fuerunt militum explere, quo non modo in homines: ſed ipſa etiam in marmora, & antiquas Romanorum ſtatuas ſæuitũ eſt, finem dedit malorum. Nam milites diſtributis in tota urbe per domos pauloante direptas hoſpitijs, Cardinaleis, Antiſtites, principum oratores, ciueiſq;, & mercatores, ac omnem populum Romanum, quibus pauloante innumerabili pecunia redemptis nihilomnino ſupererat, ad alendum tantum exercitum coëgere: ipſiq; per ludibrium ſacerdotalibus ueſtibus induti urbem perequitabant: &, tanq̃ ibi eorum perpetuum foret domicilium, quęcunq; ad uoluptatem, & delitias quærebant: neq; exercitum Italicum, qui uicinorum populorũ in ſe ſtudium, & fidem continebat, neq; Francorum

Regem

Regem timentes: qui alium exercitum pa-
rabat duce Lautrecho ad comprimendas
in Italia Cęſarianorum uireis, & præſertim
ad reſtituendam Pontifici libertatem: cui
expeditioni ſumptuũ portionem rex An-
glicus impartiebatur: & male animatus in
Cæſarem cũ ob alias cauſas, tum ob non
reſtitutam iandudum mutuo creditam pe
cuniam, nihil magis cupere uidebatur, q̃
eius potentiam cõpeſcere. Sed anteq̃ Gal
lus alpeis tranſiret, Veneti auctis copijs, ad
iunctiſq; tribus Sfortianorũ peditum milli
bus aduerſus Cæſarianos, qui Mediolani
æſtiua agebant, proficiſcuntur. At Leua
ne, cum præcipuum Italici exercitus abeſ-
ſet robur collectos pauloante milites, eoſ-
demq; paucos formidare uideretur, cum
Germanis peditib. Hiſpaniſq; ferme octin
gentis, totidemq; Italis, ac nõ magna equi
tum manu urbe egreſſus occurrit hoſtib.
ſtatimq; illos coëgit iam caſtra intra Meli-
gnanum collocanteis potius retrocedere,
q̃ committere ut oppidi immuniti cauſa
pugnę locus eſſe poſſet. Per id tempus Io.
Iacobus Medices, quem ſupra arcis Muſſi
præfectum eſſe retulimus, aucto nomine,
& uiribus ob Clauenæ ſtrenuum facinus
non modo a Franciſco Sfortia, & Venetis
maiora ſtipendia merebatur: ſed ipſi etiam

Francorum regi dignus uiſus eſt,quem cũ magna peditum manu in Ducatum Mediolanenſem præmitteret, Et propterea, dũ Heluetios Gallico ſtipendio apud Lariũ lacum expectat, cum paucis armatis arcẽ inter Leucum, & Comum Monguttiũ dictam per dolum occupat: quam Alexander Bentiuolus nihil huiuſmodi metuens inhabitabat tanq̃ domũ propriam. Quãobrem Antonius Leua ſtatim recuperandæ arci Lodouicum Barbianum præficit: qui tentata infeliciter oppugnatione, ac cæſis ferme e ſuis centũ, re infecta Moguntiam abijt. Liberato itaq; ſuorum præſidio Medices collectis circiter peditum tribus millibus in agrũ Mediolanenſem deſcendit. At Leua, qui Melignani caſtrametabatur, ſiue q̃ milites cõmeatum omnem emere cogerentur, & alieno ſumptu uiuere aſſueti ſtipendium, quod a Mediolanenſibus pendebatur, donec extra urbem permanerent, in ſumma annonæ penuria non ſufficiebat, ſiue quod urbi tam propinquo duobus a lateribus hoſte metueret, ſublatis tabernaculis in urbẽ redijt, Certiorq; factus Medicem cœpiſſe locũ caſtris immunitũ (Caratum uocant) quatuordecim paſſuũ millibus ab urbe, ipſe prima uigilia cũ omnibus copijs egreſſus ſub ſolis ortum ho-

ſteis

142

ſteis nihil tale opinanteis adoritur. Quare territi noui milites domibus, in quibus diuerſabantur, exeuntes in planitie propinqua ſæpibus circundata aciem inſtruunt: uelites cum ſcloppetarijs ad leue prelium nõ omneis hoſtiũ copias uenisſe rati: ſed opinione fruſtrati, cum loco decliui, & clauſo tanquam carcere ſepti eſſent, abſque ſui defendẽdi facultate pleriq; aut cæſi ſunt, aut capti in hoſtium uenerunt poteſtatem: nonnulli tamen, cum Io. Iacobum ducem arrepto equo fugam quæſiſſe intelligerent, diuerſa in loca, quo timor, & occaſio ſuadebant, abiere. Adepta huiuſmodi uictoria Antonius Leua cum ſuis incredibili gaudio Mediolanum regreſſus eſt: ubi tantummodo armatos ducentos reliquerat minime Venetos timens, qui decem tantum paſſuum millibus aberant. Cum ijs itaq;, qui belli finem cupiebant, parum ſpei in Venetis ſupereſſet, reliquum erat auxiliũ a Gallis pſtolari: qui ſuperatis alpibus duce Lautrecho Haſtam applicuerãt; expectataq; Heluetiorum legione in unum cogebant copias: & forte per id tempus Ludouicus Lodronij comes cum ualida Germanorũ manu Boſchi (oppidum eſt in agro Alexandrino) pecuniam ad ſumptus militum, qui Alexandriæ erant, perferendos exigebat:

cum Lautrechus iuſſis equitibus cum parte Heluetiorum ad oppidum properare, Germanis uiam ad ſuos Alexandriam redeundi prçcluſit: ſubſequuto poſtmodū toto exercitu, et admotis machinis aliquot in locis pergit quaſſare mœnia. Sed intus ꝓpugnantiū multitudo plureis dies Gallum detinuit: tandem expugnato oppido, hoſtiliterq́ꝫ direptis, & incenſis domibus oppidani, qui fugam non arripuerant, coacti ſunt pecunia libertatē redimere. Germani autem, qui primo impetu mortē euaſerant, Gallicum ſtipendium ſequuti Lautrecho adhçſere. Dum hæc agerentur, Andreas Doria Genuenſis, Gallicç claſſis prçfectus ſolutis e Maſſilienſi portu decem & ſeptem triremibus oram Lyguſticam infeſtabat: & uſq́ꝫ ad Genuç portum progrediens non modo Genuenſium impediebat mercimonia: ſed etiam nonnullas naueis onerarias, quæ maximam uim frumenti deuehebant, intercipere conatus intra portum Delphini obſederat ita, ut inde exire non auderēt: eodemq́ꝫ tempore Cçſar Fulgoſus, qui ob aduerſam factionem Adurnis Genuæ imperantibus exul Venetis militabat, & pauloante cum auxiliaribus Venetorum copíjs ad Lautrechum uenerat, Galli iuſſu terreſtri itinere aduerſus Genuenſeis

enſeis proficiſcitur, Atq; ut ciuitas, quam ſumma uict⁹ penuria laborare haud ignorabat, celerius ad deditionem cogeretur, qua ſibi iter erat, pecora, atq; armenta abigere: oppida, & uillas, quæ ob locorum aſperitatem paucæ ſunt, depopulari: neq; ullum edulij genus intra urbem importari ſinere, Quibus rebus permoti Genuenſes, cum omnem ciuitatis tuendæ ſpem in illis nauibus poſitam eſſe perſpicerent, eductis armatis ſex triremibus auxilium ferre, ſi qua poſſent, tentare: adeoq; Genuenſib. fauit fortuna, ut ſubito uentorum turbine compulſus hoſtis Saonam ſe recipere coactus ſit: Philippinuſq; Doria Andreæ ex fratre nepos in Genuenſium manus inciderit. Atq; hoc ſecũdo rerum ſucceſſu Genuenſes non ſolum aduerſus Fulgoſum intus ſeſe tuentur: ſed etiam exire urbe audent, & hoſtem pugna laceſſere: quem in fugam uerſum cũ incautius ſequentes prætergreſſi eſſent, ipſe ad urbem alio itinere ire perrexit: & Gabrielem Martinengum militum Genuenſium ducem fruſtra ſuos reuocantem comprehendit. Itaq; Genuenſes cum ſuos excluſos uiderent, & iandudum laborarent re frumẽtaria, Fulgoſum, & milites Venetos, qui cum eo erant, intro admiſerunt, Sed Lautrechus paulo-

poſt ſequutus præfectũ Regio nomine cũ
præſidio urbi impoſuit:& recepta paucos
poſt dies per deditionẽ arce, in quã Adur-
nus cum Cæſarianis ſe receperat, & ciuita
tem, & omnem oram Lyguſticam ditione
tenuit. Interea exercitus direpto Boſcho
Germanos Alexandrię incluſos infeſtare,
& ne commeatus amplius introferretur,
prohibere, donec Lautrecho reuerſo mœ
nia circunſederi, & oppoſitis machinis ꝑ
ſtrari cœpta ſunt: & primo quidem aggreſ
ſu maxime declinauerunt Cæſarianorum
animi ob militũ amiſſionem, qui Boſchum
profecti inde redire non potuerant. Verũ
cum paulopoſt Albericus Barbianus cũ
armatis quingentis per colleis Alexandrię
proximos in urbẽ intraſſet, difficilior op-
pugnatio reddebatur. Nam ſtrata machi-
nis murorum parte uallum magna celeri-
tate intus reficiebatur; & ſine ingẽti cæde
Galli ingreſſum per uim tentare non pote
rant, prę ſertim anteq̃ Veneti tormenta nõ
pauca cum puluere ſulphureo miſiſſent: q
bus poſtea diuerſis in locis mœnia adeo
quaſſabantur, ut Baptiſta Lodronius diuti
us urbem tueri poſſe diffiſus deditionem
facere coactus ſit his conditionibus, ut ſibi
cum Germanis, atq; impedimentis omni-
bus in patriam, Barbiano autem in Tauri
nos

nos abire liceret: modo per ſemeſtre contra Galliarum Regem, atq; eius ſocios arma non inferret. Recepta itaq; urbe quingentos ferme e ſuis Lautrechus delegerat, quos Alexandriæ præſidio imponeret, niſi Franciſcus Gauatius Sfortiæ legatus implorata Anglici, & Veneti oratoris fide cõqueſtus fuiſſet iã in ipſo belli initio fœdus non ſeruari: & propterea Lautrechus, cũ ſe id ob Genuenſium uicinitatem, & commodum militum, qui adhuc e Gallia uenturi eſſent ad reſtituendam Italiæ libertatẽ tentaſſe diceret, quando ipſis aliter uideretur, ut Sfortianum urbi imponeretur præſidiũ permiſit. Per hos dies Antonius Leua, qui debellatis Medicis copŋs Mediolanum ſe contulerat, exercitumq; continebat in ſuburbŋs, neq; ciueis alia re, præter q̃ ſtipendio militum grauabat, queri pecuniam ſerius a ciuitate ſubminiſtrari: neq; ad tantos ſumptus ſufficere. Quocirca Mediolanenſes, qui hæc ad maius imponendum onus tendere non ignorabant, polliceri ſupra uireis ſeſe facturos, quo ſtipendium militibus non deficeret, modo extra priuatas domos continerentur, & parceretur urbi tandiu ſuperiore ãno ab Hiſpano exercitu uexatæ. Sed nihil proficiebãt querelæ ciuium: moſq; gerebatur militib.

ut epularum, & lucri cauſa aduerſus tam ualidas hoſtium uireis urbem & ſeſe tueri uellent. Introducto itaq; exercitu diſtributi iuxta ciuium cenſum milites fuerunt: q & ſi numero non multi admodum erant: tamen, quia in una quaq; cohorte pleriſq; duplex, aut triplex ſtipendium pendebat, multo plureis pecuniæ diſtributiones ad ſumptus quotidie conferre oportebat: & multis, qui urbem deſeruerant, multis etiã egeſtate compulſis portiones ſuas non cõferentibus, reliqui ad illorum ſumptus cogebantur. Cum autem Antonius Leua, alioqui in rebus etiam duris intrepidus, iã capta Genua, & Alexãdria, ac tanta ui hoſtium adueniente, tam modico exercitu, præſertim ſine pecunia, ſine cuiuſq; auxilij ſpe, adeo magnã urbẽ tutari poſſe diffideret, dicitur animo agitaſſe Papiam ſe recipere. Cæterum quia certior factus eſt eam urbem commeatu carere, ſententiam ea fiducia mutaſſe, q uiro in re militari magni nominis, etiam ſi hoſti cedere oporteret, nunq; honeſtæ conditiones defuturæ eſſent. Atq; ita miſſo Papiã Lodouico Barbiano, cum ipſe antea quamplurimis edictis ciueis urbe abſcedere, ꝓhibuiſſet, tunc, modo iuxta cenſum pecuniam duorum menſium numerarent, uolenteis abire permiſit:

miſit: diplomataq; obſignabat abeuntib9, ut apud hoſteis etiam morari liceret. Id autem pleriſq; euitandorum tot imminentiū periculorum cauſa haud diſplicebat: & niſi rei pecuniariæ obſtitiſſet inopia, pauci oblata huiuſmodi opportunitate in urbe remanſiſſent. Dum hæc Mediolani aguntur, Galli pactis inducijs cum Ioanne Ceruilione Hiſpano, qui Caſellas oppidum intranſpadanis munitiſſimū tenebat, ne abeunte iam æſtate nimiam in oppugnatione moram traherent, in agrum Mediolanenſem proficiſcuntur: & cum haud longius, q̄ octo paſſuum millia ab urbe caſtra locaſſent, ex eo loco præter omnium ſpem Papiam ire perrexerunt: incertum ſiue id factum ſit, quia Franciſci Sfortiæ reſtitutionem ęgre ferrēt, ſiue quia occaſionē Papiæ expugnandæ prætermittere noluerint: Remiſſis em̄ a Barbiano Mediolanum paulo ante militibus circiter quadringentis, quo Lautrechus traiecto Ticino profecturus uidebatur, Papia erat expugnatu haud difficilis, Sfortianis præſertim, & Venetis adiūctis: qui tantam adduxerant tormentorum, & pulueris ſulphurei copiam, ut quatuor diebus, quibus acriter urbs oppugnata eſt, magna murorū pars ſolo æquata ſit; neq; ullo modo qui intus erant, ad

uallum obducendum ſufficerent. Quam obrē Papienſes ſupplices Barbianū obſe crant, ſi ſibi, ſi militibus nollet parcere, par ceret tot matronis, & uirginibus, quas ir-rumpente hoſte iam rapi, iam per uim ſtu prari uidere uidebantur. Sed cum nihil eo tempore profeciſſent preces, tandem ſero Barbianus admonitus militibus, & ciuib. qui una propugnationi aderāt, iam nimio labore feſſis, tubicinē ad Lautrechū ꝓ de-denda urbe mittit. Sed, dum Gallus ipſe, qui profectus erat in Venetorum caſtra, ꝑ quiritur, milites acie iam ſtructa maximo impetu, qua murorum ruinæ aditum da-bant, urbem ingrediuntur. Quod ubi con ſpexit Barbianus, recluſa porta confeſtim in hoſtium caſtra ultro pergit: deductuſq; ad Lautrechum captiuus Genuā mittit. Interea Galli ob acceptam ſuperioribus annis apud Papiam cladem urbi infenſi poſt cædem primo ingreſſu editam, ac di-reptas non ſolū priuatas domos: ſed mo-nachorum etiam cœnobia, & diuorū tem pla, nullum captiuis ciuibus efficiēdis mo dum facere: ſed pleroſq; ter, & quater ad ſeſe redimendum pecunia cogere: poſtre-mo Vaſcones, qui pręter cæteros erant im maniſſimi, ignem in ciuium domos infer-re, & totam urbē miſcere incēdio, niſi ipſe Laure

Lautrechus tandem poſt octauum diem militum furorē in immeritam urbem ulterius debacchari prohibuiſſet. Recepta in hunc modū Papia Lautrechus quam primum cum Innocentio Cardinale legato Bononienſi, qui ad ipſum pauloante pro liberando Pontifice uenerat, agere cœpit de profectione aduerſus Cæſarianos: qui Romam occupabāt. Quod cum diu ſecreto contineri nō potuiſſet, Franciſcus Sfortia magno optimatum cœtu, qui ad ſe Mediolano confluxerant, comitatus ad Lautrechum anteq̃ Papia diſcederet, uenit, tū ut ſuam in Regem demonſtraret obſeruantiam, & ſtudium: tum etiam ut ipſi Lautrecho qui huiuſmodi honores ambire uidebatur, perſuaderet ſatius eſſe Inſubrum prius expeditionem perficere, q̃ relictis propinquis hoſtibus longinquos ſectari: & haud quidem minus uere, q̃ ex animo, q̃ a e re ſua eſſet, admonebat: idēq̃ ſentire Lautrechus profitebatur. Sed duorum, Galliarum ſcilicet atq̃ Angliæ regum quorum communi ſumptu continebatur exercit⁹; pi æcepta obſtare: qui ſe in Italiam potiſſimum miſerint pro recuperāda Pontificis libertate: quo perfecto haud difficile fore Antonium Leuam Mediolano expellere: interea ipſum Sfortiam cū Venetis poſſe

urbem obſidere: & breui compellere ad
deditionem, ſi præſidijs impoſitis oppida
& caſtella muniãtur: arceanturq́ per equi
tatum uiatores, qui commeatum ad urbẽ
comportare conſueuerunt. Atq; ubi hæc
parum ſufficiant, ſe in Inſubres Deo Opt.
fauente, pro cuius eccleſia militet, uictorẽ
paulopoſt rediturum: & ſi quid radicum
hoſtilium adhuc ſupererit, extirpaturum.
Cæterum quanq́ hæc Sfortia in bonam
partem acciperet: tamen non eum latebat,
ꝙ multi procerto afferebant Regem iccir-
co nolle impræſentia ipſum in Ducatum
ſuum remitti, ꝙ uereretur, cum primum
ipſe Sfortia eſſet reſtitutus, eum in parteis
Cæſaris tranſiturũ: uel potius quia in ipſi
us arbitrio haud fuiſſet reſtituto Principe
Mediolanum reddere, ſi pro filiorum recu
peratione ſibi paciſci contigiſſet de traden
do Cæſari Mediolanenſi Ducatu. Habito
huiuſmodi colloquio Sfortia poſtero die
Laudem Pompeiã reuertitur. At Lautre-
chus paucos dies Papiæ moratus, dimiſſis
Heluetijs, qui Romanam expeditionem ſe
qui noluerunt, cum Germanis, qui Gallia
frequentes Regis iuſſu ad ſe ueniebãt, Pla-
centiã conceſſit. Ibiq; per oratores Alphõ
ſum Eſtenſem Ferrarienſiũ ducem, ac Fe-
dericum Principem Mantuanorum q̊ tuti

ores

ores eſſent partes Regis, fœdere iungit. Interea Antonius Leua, cum Galli diſceſſiſſent, parum Sfortianos, & Venetos timẽs qui ad gerendum bellum cis Padum ſoli remanſerant, cum quatuor armatorũ millibus, & magna tormentorum ui Abbiatũ circunſedit: & multis ictibus mœnia quatiens Sfortianos, qui oppidum præſidio tenebant, unius diei ſpatio coẽgit ad deditionem: & iam naueis ad traijciendum Ticinum parabat idem aduerſus Vigleuenũ, Mortariumq́, ac reliqua Laumellenſium, & Nouarienſiũ oppida facturus, niſi Lautrechus Petrum Nauarienſem peditatus Regij præfectum cum ualida Vaſconum manu remiſiſſet: atq; ita paucis dieb⁹ receptum Abbiatum Sfortiani maiore militũ præſidio, & conuecto undiq; commeatu muniuerunt. Quo effectũ eſt, ut quamuis Vaſcones Placentiam ad Lautrechum redierint: tamen Leua ſpe potiundi Laumellenſis agri fruſtratus Mediolani plureis dies ſe cõtinuerit. Sed poſtq; relictis Inſubribus Lautrechus in Flaminiam peruenit, Italos, & Hiſpanos Milites emiſit, ut uict⁹ penuriam, quæ diuturno bello omnia Mediolanenſis imperij loca inuaſerat, aliqua ex parte leuaret: aditumq́, qua poſſet, patefaceret ijs, qui lucri cauſa annonam, &

cæterum commeatum in urbem compor tabant: ſimulq; ut regionem, & oppida, q̃ minore conatu expugnari poterant, reci- peret: hoſtiſq; ſentiret ſibi animos, & uireis haud deficere. Redacto itaq; in poteſtatem toto ſuperiore Mediolanenſi agro (quem Seprium incolæ uocant) Philippus Torni ellus, qui Italis erat præfectus, collectis na- uibus cum mille ferme, & ducentis pediti bus Ticinum tranſgreditur: atq; urbẽ No uariam per arcem, quam Galli expugna- re noluerant, ingreſſus Sfortianos ad nũ- merum quadringentorum inde abire coẽ git: pars itaq; Aronam ad Federicum Bor romeum, reliqui cum Accurſino Lauden ſi profecti ſunt Mortarium: atq; ibi ſeſe tan quam frontẽ pro defenſione Laumellen- ſis, & Papienſis agri aduerſus Torniellũ, & Cæſarianos oppoſuerunt, donec tranſ miſſo ualidiore præſidio Torniello facul tas adempta eſt ulterius euagandi: ſed tan tummodo leuibus prælijs quotidie inuicẽ certantes totam hyemẽ conſumpſerunt: neq; facinus ullum memorabilius edebat, q̃q; oppida, & loca omnia immunita paſ ſim diripiebantur: & non modo deprehẽ ſi uiatores (adeo res in formam latrocinij uenerat) ſed etiã intra proprias domos op pidani captiui fiebant; neq; hæc tantũ ede

bantur

bantur a latronibus, quorum numerus tū ob hominum egeſtatem, tum ob intermiſſas pleraſq; bellorum diuturnitate mercenarias arteis, haud erat exiguus: ſed ipſi etiam milites nullum prætermittebant latrocinij genus: &, ſi quem nacti erant, ex quo aliquid corradi poſſet, inauditis prius cruciatibus laceratum cogebant aurum excutere. Per id tempus Io. Iacobus Medices, q communi Italorum principum ſtipendio militabat, ne omnino nihil ageret, Leucū, tanq; oppidum ſibi opportuniſſimum, in extremo lacus Larij cum ſexcentis peditibus circūſedit: neq; poterant Hiſpani Como auxilium obſeſſis mittere ob multitudinem nauium, quas ipſe Medices iampridem Comenſibus eripuerat. Quare Antonius Leua, ne per ignauiam oppidū amitteretur, decreuit, quando claſſe nō poſſet, terra auxilium ferre. Eductis igitur Mediolano omnibus copijs ipſe cum Germanis ad quintumdecimum ab urbe lapidem caſtra locat. Hiſpanos aūt, atq; Italos pedites, quorum numerum receptis Nouarienſibus per hyemem auxerat, expugnata Olginati arce in ripa Abduæ poſita, quā Medices antea occupauerat, trans Abduam ire iubet, ut terreſtri itinere Leucum ingredi poſſent. Philippoq; Torniello auxilij g

uim obſeſſis ferēdi cura demandat. Nam Medices antea explorato Cæſarianorum aduentu, & cum Venetis, & cum Sfortia egerat uti ad ſe auxiliares armatorum copiæ mitterentur: & acceptis a Venetis aliquot tormentis bellicis omneis aditus, qui ob locorum & montium aſperitatem difficiles erant, uallo, foſſiſq; obſtipauerat; uimque hoſtium huiuſmodi auxilio haud magno conatu repellere ſperabat: & ne tanta ſpe fruſtraretur, ipſe, quo periculū maius imminebat, adeſſe: ſuos ad ſtrenue pugnādum hortari, ut præteritam ignominiam præſenti uirtute reſarciant: arma, ac inſtrumenta ad inſtaurandos aggeres aduerſus uenturos hoſteis parare: operarios militibus iubere adſiſtere: Venetos præterea in locis aſperiorib⁹ præſidio ponere: ut quāto locorū natura tutiores eſſent, tanto longius abeſſent a periculo: uerum id fruſtra prouiſum eſt. Nam Cæſariani occupato ex aduerſo latere monte, qui Leuco imminet, tentato infeliciter pluribus in locis aditu, tandem qua Venetorum cohortes prę ſidio poſitæ erant irrumpunt. Quod ſentiens Medices ſuſpicatus quamprimum id, quod antea uarijs rumoribus ad ſe delatū fuerat, Sfortiam ęgre laturū ſi Leuco ipſum potiri contigiſſet, tormenta protinus, quæ

a Ve

à Venetis acceperat, nauibus impoſita abducit: ipſe quoque cum ſuis naueis aſcendẽs quas in ripa ad omnem caſum paratas habebat, Torniello, & Cæſarianis facultatẽ reliquit oppidi muniendi: ſtatimque agitare animo cœpit (quando hac uia Leuci potiundi facultas ſecus ceſſerat) alia rem aggredi. Nam Hieronymus Moronus, quem ſupra a Ferdinãdo Daualo carceri incluſum fuiſſe retulimus, poſt tranſactum annum ingenti auri ſumma a Carolo Borbonio liberatus, & una cũ eo Romã profectus iam apud Philibertum Auraicę Principem, qui poſt occiſum Borbonium exercitus pręfecturam ſuſceperat, magnam ſibi uendicauerat auctoritatem: neque quicquam ſine eius conſilio a Cæſarianis Romæ agebatur. Is igitur ſiue quod Medici bene eſſe cuperet, ſiue quod in parteis Cæſaris maiore, quam antea ſtudio tranſijſſet, Antonio Leuę literas mitti a Philiberto perſuaſit: quibus monebatur ne Medicis amicitiam aſpernaretur: quod magno ei aliquando uſui eſſe poſſet: ſimulque ipſe ad Medicem in eandem ſcripſerat ſententiam, & ut hominem, quem rerum propagandarum cupidiſſimum agnoſcebat, magis alliceret, ſe Leuco, & eius iurib. quod a Sfortianis, a Franciſco Galliarum Rege, & ab ipſo Ferdinãdo Daualo Cæſa

ris nomine dono habuerat, ceſſurum ob
tulit, modò parteis Cæſaris iuuaret; necꝫ
conditiones adeo optatas Medices reſpue
rat: ſed animi ſui conſilia minus declarans,
quid ferret rerum euentus expectabat. Ve
rum, poſtq̃ Veneti, qui præſidio ad Leuci
oppugnationem uenerant, Cęſarianis (uti
retulimus) ceſſere, dolum ſubeſſe ratus ac-
cipit cõditiones a Morono oblatas: et Leu
co potitus magnas Cæſarianis, præſertim
in uendenda Mediolanẽſibus annona uti
litates attulit. Interea Carolus imperator,
qui iam certior erat ſummis Gallorum ui-
ribus, omniumcꝫ fere Italorum principũ
conſenſu Lautrechum in Italiam deſcen-
diſſe, ne per ignauiam ſui opprimerentur,
Henricum iuniorem Prunſuincæ ciuitatis
in Germania inferiori ducem in Italiã mit
tit: & quamuis Veneti tranſitum eius im-
pedire conati ſint, Franciſcũcꝫ propterea
Vrbinatum ducem accerſiuerint, qui toto
ſuperiore anno in Vmbria cum Salutia-
no principe mãſerat aduerſus Cęſarianos,
qui Romæ erant: tamen tantis uiribus, tan
tocꝫ belli apparatu Germanus ſtipat⁹ erat,
ut tutius cõſilium ſequuti Veneti ciuitates,
& oppida munitiora præſidio firmare, q̃
extra milites continere maluerint. Quare
German⁹ miles nemine obſtãte alpeis trãſ

greſſus

greſſus alia oppida depopulari: alia incen dere: ab aliis pecuniam extorquere. Coloni præterea undiq; fugere: pecus intra ciuitates, ne præda hoſtibus eſſet, abigere. Dũ hæc agerentur, iam Mediolanenſium calamitates eo proceſſerant, ut miſeranda opulentiſſimæ olim urbis eſſet facies. Nam uix quatuor annorũ redditus ſuffecerant ad ſumptum hyemis unius tolerandum: & pleriq; ad extremam inopiam compulſi nihil habebant non modo quod impartirentur militibus: ſed nec quo ſeſe alerent. Siquis aũt ex iis, qui huiuſmodi ſumptus pferre non poſſet, militum, & præſertim Germanorũ incurrebat manus cathenis uinctus, tanq̃ capitis reus eſſet, carnifici cuſtodiendus dabatur, donec pecuniam recuperaret: & reperti ſunt qui pro mortuis in tam atroci carcere, cum uiuos redimere non poſſent, coacti ſunt aurum maiore cura perquirere, ne cadauera ſepultura carerent: & tamen in tanta ciuitatis calamitate non deerant qui, uel magiſtratuum, & priuati lucri cauſa, uel in odium Sfortiani nominis reliquis ſuaderent ſatius eſſe pecuniam, quamuis magno fœnore, perquirere, ut prǽſentibus malis exitus expectari poſſet, q̃ in alienas terras proficiſci, uictumq; ab ignotis quǽrere, prǽſertim tot impen-

dentibus in itinere latronum, & militum periculis: quæ quidem paucos remorabātur. Nam quo maius imminebat periculum, eo maiore diligentia fugæ occaſio arripiebatur. Quocirca reliquum erat fugiētium fortunas publicare: quorum tantus erat numerus ut eorum nomina typis imprimerent, quādoquidē manu deſcribere nimis longum eſſet. Accedebat ad haſce Mediolanenſium calamitates tam ingens annonæ penuria, ut greges pauperum fame morientium quotidie in uijs publicis reperirentur. Patricij aūt, qui pauci admodum in urbe erant, obſiti ſquallore, & ſordibus conſpiciebantur: ianuæ domorum, & artificum tabernæ paſſim erant occluſę: atq; in frequentioribus antea urbis regionibus urticæ, & ſentes accreuerant. Igitur cum eo indies redigeretur ſtatus ciuitatis, ut diutius durare nō poſſet, Antonius Leua quaſi Mediolanenſium conditionē miſeraretur, conuocatis ciuibus iureiurando promittit, ſi ex priuato cenſu (publica enī deerat pecunia) uiginti dierum ſtipendia militibus pendantur, exercitum urbe eductur ū: neq; poſthac aliud onus a ſe impoſitum iri. Quod cum Germanis haud placeret (ne quidpiā intactum in urbe relinqueretur) monachorum, & uirginum cœnobia in

bia ingreſſi, præter epulas, quas laute ſibi parari iuſſerunt, tot quotidie moleſtias illis exhibebant, ut pleriq; mutatis ueſtibus religionem diſſimulare cogerentur: neq; prius ad cœnobia reuerſi ſunt, q̃ Germani omnes Antonio Leua ita iubente urbe exceſſere. Iam em̃ ęſtas aduentabat, & Papia, quam tantis uiribus, tãtoq; belli apparatu Lautrechus expugnauerat, paruo negocio in Cęſarianorum redierat poteſtatem, dum ciuitas Annibale Picenardo Sfortianorum peditum tribuno ad continendos in fide trãſpadanos profecto ſegniter a Petro Longhenna, & Venetis, qui eius tutã dæ prouinciã ſumpſerant, cuſtoditur. Huiuſmodi uictoria ſubnixus Leua reliquam ditionem recipere properans milites omneis & Mediolano, & alĳs etiam ex urbibus, & locis eduxit: primumq; Abbiatũ petĳt: quod ſtatim defenſores omni auxilĳ ſpe uacui dediderũt: poſtmodũ Aronam aggredi animo uoluebat, niſi Federicus Borromeus Sfortię rebus diffidens in parteis Cæſaris trãſĳſſet. His itaq; peractis una tantũ ciuitas Laudenſis inter duos amneis Ticinum, atq; Abduam reſtabat, quam & ſi ualde cuperet Sfortianis eripere, utpote quæ initium recuperandi imperĳ Sfortiæ dederit: tamen, quia maioribus uiribus ad

expugnandā ciuitatem, q̄ſ ſuis opus erat, Henrico Prunſuicenſi in agrum Bergomatem obuiam proficiſci ſtatuit, ut illi perſuaderet, ne ante in regnum Neapolitanum traijceret ad auxilium Cæſarianis a Gallo obſeſſis ferendum, q̄ſ totum Mediolanenſem ducatum recuperaret. Quod quidem tam ualido exercitu exiſtimabat breui poſſe fieri, præſertim ob Sforciæ inopiam: qui hactenus, ut belli impenſam toleraret, præter conſueta uectigalia, multa tributa Laudenſibus, & Cremonenſibus impoſuerat: ac ex Alexandria ægre tantum pecuniæ exigere poterat, quantum ſatis eſſet ad cōtinendum eius ciuitatis præſidium. Accedebat q̄ in tanto Germanorum metu parum a Venetis ſperandum erat auxilij: qui relinquere nolebant ſua, ut aliena tuerent. In quā ſententiam cum Germanus tranſijſſet, relicta Bergomi oppugnatione, ſiue q̄ Venetorum timuerit potentiam, ſiue q̄ pecuniam propterea acceperit, ad Laudem ciuitatem traduxit exercitū. At Franciſcus Sfortia, qui ob aduerſam ualetudinem bello intereſſe non poterat, Brixiam profect⁹ in urbe Laudeio. Paulum fratrem cū duodecim peditum cohortibus reliquit: uixq̄ circunſeſſa a Cæſarianis fuit ciuitas, cum Germanus princeps, & Leua Fæcialē una

cum

cum tubicine ad poſcendam urbem, tanq̃
Cæſari debitam, miſerunt multum omni-
bus, qui intus eſſent, minati, niſi ſtatim ciui
tas dederetur. Ad ea Io. Paulus reſpōdit ſe
ab ipſomet Antonio Leua, dum Papiam
aduerſus potentiſſimum Regem tuererur,
didiciſſe q̃ pulchꝝ ſit minis hoſtium haud
terreri: nihilq; ſibi optabilius, q̃ palam om
nibus facere quantum Sfortiana uirtus ua
leat. Quocirca reliquum erat Cæſarianis
uim experiri. Et prima quidem tentandæ
irruptionis prouincia Antonio Leuæ, &
ſuis ceſſit: qui ut ſibi animos, aut uireis nō
deeſſe demōſtraret, poſt quaſſata machinis
bellicis aliquādiu mœnia Hiſpanos, quorꝝ
promptitudini, & audaciæ plurimum cō-
fidebat, ad murum, qua maiorem ruinam
dederat, p̃mittit: qui ſcutis ingentibus tecti
ſubſequentibuſq; ſcloppetarijs ſigna infer
re intra urbem: propugnatores e muris
deijcere: ſuiſq; aditum aperire quam maxi
me eniti: contra Sfortiani præter plumbe-
as, & ferreas pilas, quas tormentis emitte-
bant, ſaxa, & ſudes in Cæſarianos uolue-
re: gladijs, atq; haſtis irrumpenteis hoſteis
detrudere, ac in foſſas præcipitare: ingenti
que clamore eorum ignauiam increpare,
ꝙ patefacto perſtrata mœnia aditu, tamen
ingredi non auderent. Itaq; cum ſupra ho

ram tertiam atrociter pugnatũ eſſet, nox inæquali iactura prœliũ diremit. Nam Cæſariani ob ſuorum cædem, qui tot præteritarum uictoriarum memores ſpe potiũdæ ciuitatis glorioſam mortem oppetiuerant, mœſti redibãt in caſtra. At Sfortiani repulſa tantis animis hoſtium ui ingentem hoſtium numerum, eorumq; minas paruipẽdebant: cupiebantq; ut rurſus prælij fortunam experirentur. Sed Cæſariani, quia ſecus primum certamẽ ceſſerat, & cum urbs circunſeſſa fuit, nondum maturæ erant ſegetes, uictus penuria breui ſperabant Sfortianos ad deditionem cogi poſſe. Neq; illos diutius ea ſpes fruſtratura erat. Nam cõgeſta in unum intus omni annona iam nemini, præterq; militibus, panis impartiebatur: adeo ut uniuerſus populus uel ſummo cũ captiuitatis, aut cædis periculo egredi, uel intus fame mori cogeretur, neq; inde ſe eximere poſſet, niſi eo anno incertũ an cœli intemperies, aut tot impendentiũ periculorum metus, an forte (ut pleriq; arbitrantur) diuina uindicta tot pernicialeis morbos attuliſſet, ut in unaquaq; regione Italiæ innumerabiles intra paucos dies ægroti mortui ſint, & multo plures ea æſtate, q; deſæuiente in ciſalpina Gallia ſuperioribus annis peſte fato ceſſerint. Inuaſit itaque

que ea lues Cæſarianorũ caſtra, qui Laudenſeis obſidebant, & præcipue Germanos milites: neq; ullus, poſtq̃ ægrotaſſet, conualeſcebat: & pleriq; fatum illud euitare non ſperabant, niſi in patriam redirent. Atq; tum hac cauſa potiſſimum, tum uictus etiam penuria, quam diuturnitas attulerat belli, Germani frequentes quotidie ex caſtris diſcedebant, & in Germaniam per Rethorum, & Heluetiorum loca reuertebantur: neq; ea res ducem Prunſuicenſem ualde commouebat, cum tentata infeliciter prima expeditione difficiliores, q̃ antea ſperauerat, res Italiæ cognouiſſet. Accedebat q; conſumpto fere omni militum ex Germania allato ſtipendio nõ modo ſuos in Neapolitanum regnum ad liberandum Cæſaris exercitum traducere non poterat: ſed nec diutius apud Laudem urbem in caſtris cõtinere: atq; ab Antonio Leua, qui ad eam diem ſuos priuatis aluerat oppidanorum ſumptibus, quotidie edocebatur quanta Mediolanenſium eſſet calamitas, ut omnem exueret ſpem, ſi quid ab eis corradi ad ſuſtentãdum tam numeroſum exercitum poſſe exiſtimaret: ſimulq; omnia ipſius Leuæ facta, & conſilia eo ſpectabant, poſtquam ditionis huiuſmodi auxilio redintegrandæ ſpe deie-

ctus eſt, ut Germanus quamprimum Italia abſcederet: ne Mediolanenſium imperio, quibus ſolus ad eam diem ipſe præſuerat, excluderetur.

GALEACII CAPELLÆ DE rebus geſtis pro reſtitutione Franciſci II. Mediolanenſium Ducis Liber Octauus & ultimus.

INTEREA Franciſcus Galliarum rex, qui aſſiduis Lautrechi nūcijs certior reddebat̃, quantū ſibi immineret periculi tum ob ſtipēdij defectū, tum ob eaſdem febreis, q̄, ut in cæteris Italiæ locis, ita in ipſius exercitu pleroſq; ex militibus, præſertim Germanos, et Gallos inuaſerant, Franciſcum Borbonium unum ex proceribus ſancti Pauli Comitem cōgnominatum cū aliquot equitum turmis, & peditum octo millibus in Italiā mittit ea ratione, ut ſi Henricus dux Prunſuicenſis in Neapolitanū regnum proficiſceretur ad Cæſarianos liberādos, pariter & ipſe ſequeretur Lautre

cho

cho auxilium laturus: ſin minus, Venetis, & Sfortianis coniunctus in Inſubribus aduerſus Antonium Leuam bellũ gereret: necq; ſineret per ignauiam res Cæſaris incrementum accipere: & forte in Italiam eo tempore applicuit, quo dux Prunſuicenſis ob ſuorum diſceſſum in Germaniam ire parabat. Itaq; huiuſmodi cura liberat recuperatis in finibus tranſpadanorũ prius aliquot oppidis, & caſtellis, quæ paulo ante in poteſtatem Cæſarianorum peruenerant, dum Sfortiani Germanorum metu uireis omneis ad defendendas ciuitates contraxiſſent, in agrum Cremonenſem puenit. Interea Germani, qui pro Carolo Cæſare in Italia militabant, ad pauciores q̊tidie redigebantur: Italiq; cum Hiſpanis non multi erant: equitatus etiam erat exiguus: ipſeq; Antonius Leua, ad quẽ poſt receſſum ducis Prunſuicenſis ſumma rerũ redierat, relicta iandudum Laudẽſis urbis obſidione Melignani caſtrametabatur: neque diutius ſtipendij defectu ibidem permanere poterat. Sed neceſſe ei erat alia ratione exercitũ alere: animoq; agitabat quomodo Mediolani ad urbis pręſidium Germanos ſaltem proximam hyemem continere poſſet. Quamobrem Mediolanenſes metu peculſi, ne iterum ad contributio-

nes,aut ad præbenda militibus cibaria re-
deundum eſſet, & ſi bis antea oratores ad
Cæſarem in Hiſpaniam ad quærendũ tot
malis auxilium profecti eſſent: tamen ne ſi
bimet defuiſſe uiderentur, tertium cum li-
teris in hanc ſententiã oratorem miſerũt.
Iandudum inuictiſſime Cæſar calamitates
noſtras, & per literas, & per oratores Ma-
ieſtati tuæ patefecimus: quos ſingilatim q-
bus hactenus ęrũnis a militibus tuis uexa
ti fuerimus ſignificaſſe non ignoramus.
Sed quia nullum adhuc remedium ſenſi-
mus adhiberi, neceſſitate coacti oratorem
hunc nouiſſimum mittimus, ut ſi alij lenio
res in quærenda tot malis medela uiſi fue-
rint, is tanꝗ poſtremus, totum uulnus de-
tegat: ne te ignoraſſe unꝗ dicere poſſis q̃,
& quanta, poſtꝗ hic a tuis dominari cœ-
ptum eſt, pertulerimus. Poſt exactum em̃
diuturnum a nobis militum tuorum ſtipẽ
dium, omnem exercitum tuum intolerabi
li in nos licentia debacchantẽ octo mẽſeis
aluimus. Mox renouato bello, & deficien-
te rurſus ſtipendio quindecim alios men-
ſeis coacti fuimus quotidie pecuniã iuxta
ſingulorum mille aureorum cenſum ad
ſumptum duorum peditum contribuere.
Quæ ſumma ad quadringenta aureorum
millia excreuit: neq; tam diuturno malo,
niſi

niſi collato etiam aureorũ trigintaquinq; millium tributo, finis impoſitus eſt. Quod ut in tempore exigi poſſet, plurima prędia ad pauperum uſum teſtamento legata uiliſ ſimo pretio uẽdere oportuit. Atq; eo tem pore tot domus a tuis militibus dirutę, tot uirgines, tot nuptæ, tot uiduæ, & infantes cathenis multoties ob conferendæ pecuniæ impotentiam uincti fuerunt: tot ciues dignitate, atq; opibus antea ſplendidiſſimi a militibus tuis pecuniæ cauſa in uincula coniecti occubuerunt, ut nemo diuturnius, aut miſerabilius ullius unquam ciuitatis excidium uiderit. Nam præter eos, qui domi, foriſq; ob uictus inopiam uita exceſ ſerunt, pleriq; ex ijs, qui nõdum defecere, pane tantum, & aqua diu uitam tolerarũt. Quid totius agri uaſtitatem, agricolarũq; fugam referre opus eſt? quibus ob crebras militum incurſationes nihil ad uitam tuen dam relictum iandudum fuit, ut non alia ex cauſa tot exitiales morbi omnem ditionem Mediolanenſem inuaſerint: qui et magnum ciuium noſtrorum numerum abſtulerunt: & paucos in agris reliquerunt ſuperſtites. Si qui autem euaſerunt, tanquam prorſus omni melioris fortunæ ſpe deſtituti, in alienas profecti ſunt regiones, ut quod uitæ supereſt, in quietioribus lo

eis tranſigant. Atq; in hoc rerum ſtatu nouum tamen bellum, queadmodum minime tibi ignotum eſſe arbitramur, aduerſus hanc infœliciſſimam urbem parari audimus. Quocirca cum nihil nobis reliqui ſit, quod ad ſuſtinendos belli ſumptus denuo conferamus, præter animam, eam ipſam, tanquam a Deo acceptam, ipſi uni cupimus (quoad licet) ſeruare: ut autem aliquā diu liceat, te Cæſar inuictiſſime ſuppliciter multiſq; cum lachrymis obteſtamur: obſecramuſq; ne eam nobis clementiam deneges, quam etiam hoſti non impartiri turpe eſſet. Huic urbi nonnunquam dominatæ ſunt externæ gentes: quæ urgentibus bellorum neceſſitatibus imperium relinquere maluerunt (licet fortaſſis, ubi melior ſeſe offerret occaſio, illius recuperationem tentare in animū induxiſſent) quam nobis nihil tale merentibus excidio eſſe. Eam autem ciuitatem Cæſar, quæ nō modo opes: ſed etiam uitam, & ſanguinem pro eius exercitu ſuſtinendo iandudum contulit, peſſum ire patietur? honeſtiſſimaſque populi aliquādo de ſe benemeriti preces negliget? neq; tot malis ipſe, qui ſolus poteſt, auxilium feret? Quod ſi nullum, aut ſerum futurum eſt, audies paulopoſt eos, qui adhuc Mediolani ſuperſuerunt,

cum

cum iam amplius tot mala pati non poſſent, patriam reliquiſſe, & uictum miſerabiliter petere ab ignotis: ſi modo qui præbere non abnuat, quiſpiam reperietur. Alioqui ferarum more herbis ueſcemur: quod adhuc plurimi ob inopiam facere coacti ſunt. Neq; id tamen abſq; tuæ laudis imminutione euenire poterit: cuius cauſa nos ad huiuſmodi miſerias adductos fuiſſe palam feretur: meminiſſeq; debes te quoq; natum eſſe mortalem: atq; in hac ſuprema imperij ſede ad ſalutem, non ad hominum perniciem a Deo conſtitutum: eidemque omnium abs te reddendam aliquando eſſe rationem. Nihil autem ea legatio, literæue profecerunt, præterquam quod Cæſar eos per literas hortatus eſt, ut paululum adhuc tolerarent; fore enim ut breui intelligerent nihil quiete Italiæ ſibi eſſe charius. Interea Antonius Leua animo uoluens quam odioſum eſſet ſuperiorum contributionum nomen, excogitata alia recuperandæ ingentis auri ſummæ ratione pœna capitis, & fortunarum publicatione indicit ne quis panem conficere poſſit, aut farinam domi habere, præter eos, qui huiuſmodi uectigal conduxerant: a quibus in ſingulos farinæ medimnos aureos treis nouem poſtea menſeis exegit: eaq; pecu-

nia non modo Germanis, ſed & Hiſpanis, & equitibus ſtipendia abunde præbuit: reliquos autem Nouariæ, & in Laumellenſibus aliquot oppidulis, ac per uillas agri Mediolanenſis totam hyemem non tantum uictum quærere: ſed impune etiam, cum aliter continere eos non poſſet, prædari permiſit. Dum hæc ab Antonio Leua ad protrahēdum bellum parantur, iam Franciſcus Borbonius iunctis Sfortianorum, ac Venetorum copijs ad circunſedendam Papiam profectus erat: neq; Leua, præter ducentos Germanos, atq; Italos ferme octingentos, quos in ciuitatem paulo ante præſidio miſerat, quicquam auxilij poterat amplius ferre. Sed Melignani ſe continebat rei exitum expectans. Verum, poſtquā magna ui ab hoſtibus mœnia quaſſari audiuit, Mediolanum redire ſatius eſſe duxit, quam ſine auxilij præſtandi facultate diutius milites ſub diuo continere. Oppugnata itaq; aliquot dies ciuitate, & ſtrata haud parua murorum parte Galli admixtis Venetis, & Sfortianis dato pugnæ ſigno tanta animi promptitudine prælium ineunt, ut qui intus erant, licet ſtrenue reſiſterent, ad propugnandum non ſufficerent. Sed poſtquam Petrus Biragus unus ex ipſorum Ducibus ſcloppo

cruſ

crus grauiter ſaucius concidit, neq; ſe ab humo tolli, ne interea ſui prælium deſererent, paſſus eſt, & Petrus Butigella Cæſarianorum pariter Dux eodem teli genere uulneratus pugna abſceſſit, tunc Sfortianis, & præcipue Annibali Picenardo Cremonenſi, qui peditibus mille & ducentis præerat, maxima laus urbis captæ ceſſit. Per eos dies Genua, quæ totam æſtatem atrociſſima peſte laborauerat adeo, ut nõ ſolum ciues: ſed ipſi etiam milites, qui urbi præſidio poſiti erant, urbem deſerere cogerẽtur, magno in diſcrimine uerſabatur. Nam Andreas Doria, quem ſupra Regiæ claſſis præfectum eſſe retulimus, parum gratum exiſtimans in ſe Regis animũ maius, quam dici poſſet, odium in illum contraxerat: duoq; hominem præcipue mouebant. Vnum, quod non tantum Lautrechus: ſed ipſe etiam Rex ab eo efflagitauerat Alphonſum Daualum, Aſcanium Columnam, & nonnullos alios Cæſarianorum duces, quos occiſo Vgone Hiſpano Neapolis Prorege Philippinus eius ex fratre nepos magna cum laude diſſipata Neapolitana claſſe captiuos fecerat: ipſiq; ualde Rex ſuccenſere, niſi illos redderet, uidebatur. Quod quidem Doria iniquum eſſe exiſtimabat: quoniam iure belli fa-

cultatem ſeſe pecunia redimendi captiuis feciſſet: necq; fidem ſuam frangi, necq; pecuniam ſibi debitam eripi æquum putabat. Alteram prætendebat offenſionis cauſam ob ſubductum promiſſum ſtipendium: & propterea miſſionem aliquoties expoſtulauerat, ut ſibi, quo uellet, cum triremibus abire liceret: quam cum Rex minime concederet, teſtatus ſe iureiurando, quod ipſi alias præſtitiſſet, amplius non teneri, iam ſe Regis hoſtem aperte profitebatur: & cum Genuenſibus, a quibus ob rei naualis ſcientiam plurimi fiebat, inibat conſilia patriæ libertatis reſtituendę: multorumq; animos aduerſus Gallum irritabat, quod nō ſolum Saonenſes, qui antiquo iure Genuenſibus ſemper paruerant, liberos effeciſſet: ſed contra toties promiſſam fidem antiquam etiam Genuæ oppreſſiſſet libertatem. Quę quidem multo ante proſpiciens Theodorus Triuultius iandudum ad Regem ſcripſerat ſatius eſſe Saonam Genuenſibus reddere, quam populis natura leuiſſimis eo tempore nouandarum rerum præbere cauſam: ſimulq; monebat, Doriam uirum ad omnem rem maritimam opportuniſſimum liberalitate, atq; officijs cōtinere, optimum ſibi uideri. Sed dum Rex fidelibus Triuultij conſilijs minus auſcultat,

tat, Doria forte nactus occaſionem, dum peſtis adeo ſæuiret, ut ciuitas pene ab omnibus desereretur, ipſeq; Triuultius urbis præfectus multitudinem fugiens intra arcem ſe contineret, cum armatis aliquot triremibus urbi appropinquat. Et quamuis in recipienda per uim ciuitate parum profuturus eſſet, tamē Gallica claſſis, quæ tum in portu erat, metuens ne ſibi iter in Galliam intercluderetur, confeſtim abijt. Itaq; paucis repugnantibus Doria cum ſuis ad numerum quingētorum Genuam ingreſſus eſt: uocatiſq; ſtatim ad libertatem ciuibus omneis ad arma ſuſcipiēda hortatur: ipſiq; Dij uelle uidebantur Italiæ imperiū e Gallorum manibus uindicari. Nam intoleranda uis morbi (uti dictum eſt) omnium ferme corpora in tota Italia per eam æſtatem adeo uexauit, ut temporis uitio pauci reperti ſint, qui non ægrotauerint. Quamobrem in Gallico exercitu, qui iam quartum menſem Neapolim obſidebat, multitudine languentium pleriq; neglecti, deſertiq; moriebantur: quotidianaq; funera ob omnium oculos erant. Et quamuis eadem quoq; morbi uis Cæſarianos inuaſiſſet: tamen umbræ, tectaq; urbis ipſos recreabant. At Galli diu circunſedendo, lociq; ipſius grauitate ex quinq; & uiginti ar

matorum millibus intra triginta dierum ſpatium amiſſo interim Lautrecho duce ad quatuor millia redacti ſunt. Atq; ita Neapolis obſidionem deſerere coacti capti, & ſpoliati prope omnes ad Auerſam urbem fuere. Huiuſmodi igitur nuncio Genuenſes, tanquã diuino auxilio freti, Theodorum Triuultium non ſolum obſidere intra arcem pergunt: ſed etiam aduerſus Franciſcum Borbonium, qui ex Inſubribus digreſſus cum tribus millibus expeditorum militum Genuam properabat, alacres urbem tuentur, & obſidionem arcis haud intermittunt. Quare Gallus, qui omnem recuperandæ ciuitatis ſpem in celeritate poſuerat, & propterea minorem commeatus ſecum afferendi habuerat rationẽ, cum ob locorum aſperitatem, & populorum in Gallos concitatum odium minime efficere poſſet, ut in uſum exercitus annona in tempore ad ſe afferretur, & cum paucis ipſe profectus, prȩter ſpem, hoſteis magno in numero intra urbem ueniſſe intelligeret, re imperfecta retrogreſſus Alexandriam ſe contulit: ibiq; (quoniam hyems iam inſtabat) hybernare cum militibus conſtituit. At Genuenſes maioribus animis obſidioni innixi intra paucos dies Triuultium penuria uictus coẽgerunt ad

arcis deditionem: mox cum ualidioribus
copijs aduerſus Saonenſeis profecti impe
rij iugum nemine auxilium ferente ſubire
coëgerunt. Adempta igitur in hunc mo-
dum Gallis Genua, cum in proximum an
num omnis Franciſci Sfortiæ recuperan
di Mediolanenſis ducatus ſpes conie cta fo
ret, reliquum erat per hyemem nequaquā
ſinere hoſtium uireis in Inſubribus incre-
mentum accipere, dum interea Galliarum
Rex ualidiores copias pararet: quibus &
amiſſum prope partum Neapolitanum
regnum recuperare poſſet: & Cæſarianos
iuxta fœdus Italia expelleret. Cæterum ni
hil æque Regis animum angebat, ac Ge-
nuæ amiſſio: quod & ciuitas eſſet ob uici-
nitatem peroportuna rebus ſuis, & anti-
quo titulo obnoxia: & quod priuatus ci-
uis, qui tot annos ipſius ſtipendio militaſ
ſet, nullo externorum principum auxilio
non ſolum florentiſſimam ciuitatem oc-
cupaſſet: ſed pulſo etiam undiq; Gallico
præſidio regiam potentiam contemnere
uideretur. Quamobrem Franciſcus Bor-
bonius, qui Regis animum plane nouerat,
cum per exploratores audiuiſſet Genuen
ſeis, tanquam ab hoſte ſecuri eſſent, omnē
ferme militarem cuſtodiam intermiſiſſe, ſi-
mulq; relatum eſſet inuiſam eſſe multis ni

ſimiam Doriæ potentiam, occaſionem recipiendæ Genuæ oblatam eſſe exiſtimans, Monteiano peditum præfecto mandat, ut cum expedita militum manu celeri itinere proficiſcatur. Fieri enim poſſe ut in proximam noctem Genuam aduentaret: anteque occuparet urbem, quam quicquam tale a ciuibus ſuſpicaretur: & quoniam relatum quoque erat Doriam in ſuburbano habitare, eius per noctem comprehendendi cura Valcerchę uni ex centurionibus, qui melius de facie hominem nouerat, iniūcta eſt: & militibus quidem maturandi itineris ſedulitas non defuit. Sed cū omnia, quæ de Genuenſium negligentia dicta erant, uana offendiſſent, neque in ſuburbano per eam noctem Doria moram traxiſſet, ne tantum itineris fruſtra eſſet ſuſceptum, direpta ipſius Doriæ domo Galli Alexandriam extemplo rediere: neque amplius Genuenſis expeditionis tentandæ oblata eſt opportunitas. Nam poſtquam Carolus Cæſar in Hiſpania Dorię facinus agnouit, haud ignarus quātum antea rebus ſuis in Italia detrimenti allatum eſſet ob Genuæ iacturam, urbem rei maritimæ opportuniſſimam in diſcrimen amplius adduci noluit. Igitur nauibus eo tranſmittit Hiſpanorum peditum circiter duo millia, ut præſto

ſto eſſent(ſi ita expediret)uel ad oræ Lygu
ſticæ defenſionem, uel ad augendum Le-
uæ in Inſubribus exercitũ. Quocirca ipſi-
us Leuæ iuſſu Lodouicus Barbianus (iam
dudum enim Gallorum manus effugerat)
Genuam proficiſcitur, ut peditibus rerum
Italicarum ignaris præeſſet. Quos poſtq̃
inter ſaxa & rupeis aliquandiu continuit,
ægreq; illi ſine ſtipendio, & pecunia uictũ
ſibi parare poterant, neq; a Genuenſibus
urbem introire permitterentur, per Apen
nini ſaltus in Placentinos traduxit. Atq;
ita hoſteis fefellit: qui iampridem æſtate ad
uentante inſtauratis exercitibus, auctiſq;
tam pedeſtribus, quam equeſtribus copijs
illorum iter ad Antoniũ Leuam interclu-
dere conati erant: ſed dum Derthonẽſẽm,
atq; Alexandrinũ agrum obſeruant, qua
uenturos exiſtimabant, illi longiore uia ꝑ
fecti per montana loca, quę Romano Pon
tifici parebant, ad Padum e regione oppi-
di Belgioſi perueniunt: cumq; eo Antoni
us Leua adductis omnibus copijs Medio
lano ueniſſet, nacti ab incolis naueis nemi
ne repugnante Padum traijciunt. Vene-
rant autem ex Hiſpania pleriq; eorum ſine
calceis: multi abſq; induſio, & lacerna, om
nes autem prope ſeminudi, colore etiam,
& uultu ita ſquallido, ut fame conſumpti

uiderētur, ac ut veriſſimo uocabulo Egē ni ab omnibus nuncuparentur. Neq; eorum in urbem aduentus minores, quam antea reliquorum militum, calamitates attulit. Nam cum Germani, quibus abunde ſtipendia ex nouis panis uectigalibus pendebantur, eo importunitatis proceſſiſſent, ut pro libito domos ciuium ingreſſi hic prandium, illic cœnam ſibi parari, nec niſi accepta etiam pecunia abire uellent, occluſæ domorum fores totos dies permanebant: neq; propterea tutę erant ab iniuria. Nam per tecta, per feneſtras, trans parietes allatis ſcalis introibant milites: nihilq; proficiebant, qui tantæ inſolentiæ ad Antonium Leuam deferebant querelam; quin ad eo mos huiuſmodi inualuerat, ut uerteret in iocum, ſi in quampiam domum, dum aliquis egrederetur, Germani ſtatim irrūperent: poſtquam autem egenorum multitudo in urbem confluxit, id adiectum eſt mali, quod per compita, & uias ſæpenumero ueſtimenta ciuibus detrahebantur per uim: & cum pecunijs crumena auferebatur. Quocirca pleriq; ex ijs, quibus quidpiam adimi poterat, domi latitabant expectantes quem finem tam diuturnum bellum aliquando eſſet habiturum. Iam enim Gallus Mortarium per uim recepe-

rat:

rat: & Philippus Torniellus relicta Nouaria Mediolanum ſe contulerat: neq;, pręter duas arceis, quiſquam locus Cæſarianis trans Ticinum parebat: Venetiq; traiecto Abdua cum omnibus copĳs Melignanū rurſus uenerant. Ipſi autem Sfortiani partim ad Gallum, partim ad Venetos tranſierant, ut in utroq; exercitu (quoniam bellum confici ſua magis intererat) aduerſus hoſteis pugnarent: uerum ſtatim conficiendi belli ſpes euanuit. Poſtquam enim in aciem exercitus prodĳt, cognitum eſt & Gallum, & Venetos pauciores militū copias adduxiſſe, quam ſeſe antea paraſſe iactauerant. Quamobrem Sfortia admonebat, quando Mediolanum urbem adeo uaſtam, præſertim nouis Hiſpanis ad Leuam auxilio ꝓfectis, oppugnare ipſi haud ſufficerent, ut diuiſis copĳs Veneti Caſſianum, Galli Abbiatum ſeſe reciperent: equitatuq; prohiberent quidpiam ad hoſteis comportari: fieri enim poſſe, ut ciuitas paruo temporis ſpatio ad deditionem cogeretur, cum ob diuturnum bellum in toto agro Mediolanenſi nullę ferme eſſent ſegetes: omniaq; alia eſculenta direpta iandudum fuiſſent. Sed Gallus, ubi recuperandæ Mediolanenſis ditionis facultas nō daretur, mandatum a Rege accepiſſe dicebat,

ut rem potiſſimum Genuēſem curaret: & propterea trans Padum redire ſibi ſatius eſſe, cum Veneti Caſſiano, Sfortiani autē Papia, & Vigleueno hoſtem comprimere ſufficerent, ne longius euagaretur. Itaq; in caſtra reuerſi duces, confeſtim Veneti Melignano mouerunt: ipſe autem Gallus, qui ſuos propius urbem admouerat, ad uicū Landrianum duodecim paſſuum millib⁹ inter Papienſem, & Laudenſem uiam ab urbe ſe contulit: ibiq; dum impedimenta, & machinas bellicas, unaq; primam ſuoꝝ aciem præmittit, & ipſe ſerius diſcedit cum media, & poſtrema acie, Leua Mediolani per ſpeculatores certior redditus Gallum præmiſſa copiarum parte Landriani moram trahere, uocatis ad cōſilium ducibus, magna, inquit, adipiſcendæ uictoriæ nobis ſeſe offert occaſio. Veneti, unaq; Sfortiani, ſicuti hodie accepi, cū Gallo diſcordes Melignano abierūt. Gallus autē Landriani ſubſtitit: huic ego congredi, ſi me ſequi uolueritis, iandudū animo agito: nec uereor quin ueſtris uiribus nihil tale opinantem ante opprimā, ꝙ arma expedire, ꝙ aciem inſtruere poſſit. Cæterum ſi forte prius inde abierit, fugati hoſtis gloria, ſimulq; ex ultimo agmine nobis præda minime poterit deeſſe; cumq; omnes in eandem

dem ſententiam tranſiſſent, ad arma per totam urbem conclamatur, & in unum coacti omnes ſuperinduto armis candido induſio, ut per noctẽ a ſuis dignoſcerentur, Antonium Leuam ſequuti ſunt non ſine magna ciuium admiratione, qui hoſtes diuiſis copijs abijſſe neſcij non obſtupeſcere non poterãt, cum uiderent ipſum Leuam ob podagram, & articularem morbum ſella incubantem a quatuor hominibus armatũ geſtari: memoreſq; cladis apud Caratum ſuperioribus annis Medici illatę extimabãt ſtrenuum quidpiam facinus tentari: ſed ob numeroſiorem, & omnibus rebus magis inſtructum hoſtem diſſimilem exitum ſperabãt. Conſtitutis igitur in hũc modum inter ſpem, & metum Mediolanenſibus, cum per noctem Cæſariani ſine tubarum, aut timpanorum ſono pedetentim proceſſiſſent, atq; ad duo milliaria uicini eſſent hoſtes, iterum ab exploratoribus admonitus Leua illos nõdum Landriano abijſſe, citatiore gradiens paſſu prius illos inuaſit, ꝗ̃ ipſorum aduẽtum perſenſerint. Quare cum uix arripiendorum armorũ tempus concederetur, iamq; prima acies ſub Io. Thoma Galerato Mediolanenſi ꝑmiſſa abeſſet longius, neq; admonita in tẽpore reuerti poſſet, reliquũ erat Gallo his

copiįs, quæ ſecum erant, pugnę fortunam experiri. Maximam autem ſpem poſuerat in Germanis peditibus, quos ad duo millia & quingentos tum e Germania, tum e Cæſarianorum transfugis, antea collegerat niſi & ipſi fortunam, animoſq; cum domino mutaſſent. Nam in primo congreſſu perculſi loco ceſſerunt: & niſi aliquantiſper Italorum peditum circiter duo millia ducibus Hieronymo Caſtilionēſi, & Claudio Rangonio Mutinenſi impetum ſuſtinuiſſent, nemo in toto exercitu erat, qui nō ſtatim omnem ſalutis ſpem in fuga poneret. Sed dum Italis eorum conſpectum fugere, quos nuper oppugnatū uenerant, ſummum dedecus uidetur, præliatum eſt parumper æquis animis: mox equitatu, & Germanis terga dantibus, Itali pariter pugnæ uictoriam hoſtibus concedunt. Ipſeque Franciſcus Borbonius, dum fruſtra præaltam foſſam equo tranſilire nititur, cū Caſtilionenſi, & Rangonio, atq; aliįs quā plurimis in hoſtium manus incidit. Atq; ita equi, iumenta, uehicula, omnis fere & Gallorum, & totius exercitus ſupellex, machinæq; imprimis bellicæ Cæſarianorum prędа fuere: reliqui autem, qui abiectis, aut relictis impedimentis abiere, cum prope Papiā applicuiſſent, a Picenardi militib.

qui

qui præſidio urbis impoſiti erant, armis, atq; equis exuti plus auaritiam in hominibus iandudum prædæ aſſuetis, q̄ amicitiam, aut fidem poſſe perſpexerūt. Per idem fere tempus Nouariæ memoria dignum facinus editum eſt. Nam poſtq̄ Antonius Leua exploratis hoſtium uiribus cognouiſſet ſibi ab eorum impetu parum timendum eſſe, Philippum Torniellum cum trecentis ferme peditibus paruoq; equitatu Mediolano emiſerat ea ratione, ut dum hoſtes cis Ticinum moram traherent, Torniellus amnem tranſgreſſus Nouariam, reliquaq; eius agri loca reciperet. Sed quia nullæ naues ad traĳciendum fluuium aderant, lembos duos carris impoſitos ſecum adducit. Atq; ita cum paulatim ſui amnem tranaſſent, equiq; habenis ab ĳs, qui in lembis erant, deducti ad alteram ripam incolumes perueniſſent, improuiſo nonnullos Sfortianos pedites, qui arcem quandam circūſederant, aggreſſus nihil tale opinanteis oppreſſit. Itaq; armis, impedimentiſq; ſpoliatos capto eorū duce abire permiſit. Poſt hæc Nouariā ire pergens per arcem, quæ a Cæſarianis tenebatur, in urbem intromiſſus alterum Sfortianorum ducem cum peditū cohorte coēgit ad urbem tradendā. Exinde quia maturæ erant ſegetes,

& coloni Gallis, & Sfortianis uictoribus ſpe pleni armenta e montibus domum coegerant, emiſſis militibus properat undiq; prædam agere: at prefectus arcis iam ſemotis hoſtibus nihil ſibi amplius timendum putans cum aliquot e ſuis animi relaxandi gratia per urbem nonunq; inambulabat: cum captiui quinq;, duo ſcilicet Sfortiani, reliqui Nouarienſes cuſtodiæ cauſa eo adducti nonnullorum auxilio, qui in arce op faciebant, arreptis armis, & Hiſpanis, qui pauci intus erant, partim trucidatis, partim in carcerem coniectis arce potiuntur: & quia nondum Gallos profligatos fuiſſe audiuerant, auxilium a ſuis haud fruſtra ſperabant. Nam Sfortia quamprimũ Torniellum Mediolano egreſſum eſſe per exploratores cognouerat, Nouariam ipſum petere arbitratus ad ſuorum tutelam Io. Paulum fratrem cum ualida peditum, atq; equitum manu iuſſerat properare: iamq; Vigleuenum applicuerat, cum Torniellus audiens præfectum arce excluſum, nullam moram interponẽdam ratus eo accurrit: miniſq; propugnatores, niſi portam recluderent, terrere: mox arma expedire: ſcalaſq; parare, ac ſuos ad conſcendendum hortari. At Sfortiani, qui intus erant, ob paucitatem diffiſi nihil præter q; de conſer

uanda

uanda ipſorum uita, pacti demiſſo ponte Torniellum intro admiſerunt. Itaque ipſi incolumes reliquis Nouarienſibus trucidatis ualidiſſimam arcem, quam inopinato euētu hoſti eripuerāt, deſerere coacti ſunt. Dum hæc agerentur, iam fama erat Carolum Cæſarem poſt Gallorum apud Neapolim excidium ingentem triremium, atque omnis generis nauium numerum paraſſe, Italiamque decreuiſſe eo anno petere, ut de more imperatoriam coronam aſſumeret: & iccirco Barcinonæ fœdus cum Clemente pontifice percuſſerat: obliteratiſque odijs Medicum familiam, quam Florentini direpta a Cæſarianis Roma ciuitate eiecerant, reſtituere promiſerat. Inſuper quietem Italicam ſibi iamdudum cordi eſſe adſeuerās nihil pro communi Chriſtianorum pace, ſimulac in Italiam ueniſſet, prętermiſſurum pollicebatur. Iamque Andreas Doria ipſi obuiam cum Genuenſium claſſe in Hiſpaniam profectus erat: et Galliarum Rex omnia ſibi in bello aduerſa hactenus contigiſſe proſpiciens malebat legationibus de rebus ſuis, quam armis cū Cæſare agi: ſperabatque ęquiores conditiones referre, ſi fœdus ante aduentum ipſius in Italiam tractaret. Atque ob id Lodouicam matrem adhibitis aliquot regni Conſiliarijs Cameracū præ

miſerat, ut una cum Margareta ipſius Cæſaris amita, quæ iandudum Belgicæ inferioris adminiſtratiõi præerat, in finibus utriuſq; prouinciæ conueniret. Nec difficile admodum fuit utrinq; animis ad concordiam inclinantibus rem cõponere, Gallo præſertim Heliodoram ipſius Cæſaris ſororem uiduam in matrimonium ducente: & numerante pro filiorum redemptione aureorum uigeſies centena millia. Fama aduentus Cæſaris in Italiam increbreſcente Franciſcus Sfortia, qui profligato exercitu, & capto Franciſco Borbonio duce nullam amplius in Gallo ſpem ſibi ſupereſſe proſpiciebat: et ſua cum Venetis arma ad ducatum recuperandum non ſufficere arbitrabatur, quomodo Cæſari reconciliari poſſet, indies animo uoluebat: nemoq; ad id Pontifice magis idoneus uidebatur, tum ꝙ Romanæ eccleſiæ haud minimum conducebat Italiam eſſe pacatam, tum etiã ꝙ Cæſare in Inſubrib. occupato nulla ſubiugandæ Florentinæ Reip. aderat occaſio. Acceſſit inſuper ad mouendum Cæſaris animum bellum, quod eo tempore Solymanus Turcarũ Imperator aduerſus Ferdinandum ipſius Cæſaris fratrem tantis uiribus gerebat, ut paucis diebus omnẽ inferiorem Pannoniam expugnatis arcibus,

& locis pleriſq; eius Prouinciæ munitio-
ribus in poteſtatem redegerit: adeo ut niſi
Vienna ciuitas magno militū præſidio mu
nita obſtitiſſet, qui tantos conatus retarda
ret in tota Germania obuiam habiturus
fuiſſet neminem. Quamobrē Carolus Cæ
ſar, ubi Genuam applicuit, his copijs quas
ſecum nauibus aduexerat, Placentiā ire p
rexit: euocatumq; ſtatim ad ſe Antoniū Le
uam, qui poſt captum Franciſcū Borboni
um, & profligatos Gallos, aduerſus Vene
tos Caſſiani ſupra Abduā caſtrametatos
exercitū adduxerat, comiter excepit una
que de rebus Inſubrū collocutus, etſi maxi
me eius animus ad pacem Italicam inclina
retur: tamen homini ſumma cupiditate cō
ficiendi iandudū cœpti belli inflāmato ex
ercitū aduerſus Sfortianos, qui Papiæ erāt,
adducere permiſit: ꝓpterea ꝙ a legatis Frā
ciſci eorum ducis impetrare nō potuerat,
ut eam ciuitatē, atq; Alexandriā ſequeſtro
Clemens Pontifex teneret, donec de inno
centia Principis cognoſceret. Erecta eo tē
pore mirum in modū omniū erant ſtudia.
Nam & qui Cæſaris partibus fauebant, ni
hil ipſum in Italia agentē non cōficere poſ
ſe ſperabant: & qui Franciſcū Sfortiā cupi
ebant imperare, tum ob eius innocētiam,
Pontifice pſertim interceſſore, tū ob cōſer

uandam Germaniam aduerſus ingenteis Turcarũ uireis Cæſarem neceſſitate adductum iri ad Principẽ reſtituendũ exiſtimabant: haud eñ ueriſimile erat aduentante iam hyeme totũ bellũ eo anno confici poſſe: & in proximũ differre in tanto Turcarũ metu non ſatis tutũ uidebatur. Non parũ etiam mouebant tot exercitus nuper ex Germania, atq; Hiſpania adducti, præter ueteranos, q ob ipſius Cæſaris aduentũ non ſolum præſens ſtipendium: ſed præteriti etiã temporis efflagitabant: & facta ſeditiõe ad quingentorum numerum Mediolanũ ingreſſi, cum in urbe circiter uiginti dies moram traxiſſent. præter cæteras uexationes, haud mediocreis calamitates iandudũ afflictæ ciuitati attulerunt. Reliquum igitur erat rebus cõpoſitis Franciſcum Sfortiã in paternum, auitumq; ſceptrum reſtituere, niſi id e dignitate Cæſarea haud eſſe Antonius Leua adſeuerans magnis uiribus Papiam oppugnare, machinas bellicas, tormẽtaq; quãplurima adducere, ſcalas parare, militeſq; ad prœlium expedire properaſſet: quibus rebus & ſi parum mouebatur Annibal Picenardus, qui præſidio urbi erat: tamen cum in ſecundum uſq; menſem commeatus intus non ſuppeteret, & emiſſis pauloante quatuor peditum cohortibus

ad

ad ſancti Angeli oppidum, quo ipſe Leua exercitum adducere diſſimulauerat, pauci in urbe contra tantas hoſtium uireis remanſiſſent, antequam ab hoſtibus oppugnatio fieri cœpta eſſet, de ciuitate tradenda paciſcitur, non ſine maxima adeptæ antea gloriæ imminutione, atq; auaritiæ nota: quod metu amittendæ ad eam diem cōgeſtæ prædæ deditionem feciſſet: ſed utcūque ſit: hoc unum detrimenti Picenardus attulit, quod amiſſa Papia grauiores poſtea conditiones impoſitæ ſunt. Pacis eñ cōſilia haud propterea aſpernatus Cæſar, antequam Bononiā proficiſceretur, quo Clemens Pontifex ad ipſum excipiendū Roma ueniebat, Mercurinum Cattinariū Cardinalem, ſummūq; imperĳ Cancellarium Cremonam miſit, ut cum Sfortia de conditionibus reſtituendi ducatus ageret: moxque Antonium Leuam, quem huic cœpto exiſtimabat obſtare, Bononiam ad ſe euocat: atq; interea Lodouicum Barbianum Inſubribus præpoſitum eſſe iubet. Cęterum ne, dum pax tractaretur, milites, qui in Inſubribus hybernabant, nihil agerent, Barbianus Hiſpanos, atq; Italos pedites, quos ad ſeptem millia ſecum habebat, ad oppidum ſancti Angeli adducit: quod Sfortianorum duæ, totidemq; peditum

Venetorum cohortes prꝫſidio munierãt.
Sed poſtquam aliquandiu Barbianus tor
mentis, & machinis oppugnaſſet mœnia,
nactus opportunitatem iugis pluuiæ, cum
ſcloppetariorum ſub diuo pro muris di-
micantium nullus eſſet uſus, ſuos ſcutis in-
nixos gladijs, & pilis aduerſus hoſteis pu
gnare, imprimiſq; ipſe inter medios uerſa-
ri, ac ſtrenuos quoſq; murum aſcendere
hortatur. Sfortiani igitur, & Veneti, cum
abiectis ſcloppis ob pluuiam cominus pu
gnare ſibi neceſſe eſſet, fracti animis paula
tim hoſti cedere, atq; aditum Cæſarianis p̄
bere intra oppidum. Itaq; ingreſſi hoſtes
quos primum habuere obuiam, ad unum
fere omneis neci dedere: reliquos autem
iam mitigatis animis inermeis, pecunijſq;
ſpoliatos abire permiſerunt. Hoc ſucceſſu
elatus Barbianus, & ſi ualde cuperet Lau
denſem expeditionem aggredi, propterea
q; eam ciuitatẽ toto in bello, tanquam du-
riſſimam frontem, Cæſariani obuiam ſem
per habuerant: tamen & hyeme iam aduẽ
tante, & parum ſuppetente militum ſtipen
dio ſatius duxit trans Abduam proficiſci,
ubi nullis anteacto anno militum hoſpi-
tijs homines uexati cõmeatu abundabant,
quam fruſtra ciuitatem præſidio, & mœni
bus munitiſſimam tentare. Iamq; Caſſia-
ni ſu

ni ſupra Abduam confecto ponte, & parte copiarum tranſmiſſa nonnullæ Hiſpanorum cohortes ex ĳs, qui egeni nuncupabantur, retrocedendi conſilio inito Mediolanum properabant: cum Barbianus audita ſuorum ſeditione ad urbem aduolat: & ne ciues per uim illos alere, aut quicquã durius pati cogerentur, quemadmodum pauloante Leua Papiam oppugnante cõtigerat, præcipit omnibus, qui per ætatem poſſint, arma caperent. Quare Hiſpani, quibus ſine prælio introire non licebat, retrocedere, ad exercitumq; proficiſci, quam pugnæ periculum facere ſatius duxerant. Per id tempus Veneti, ne ſoli quietem Italiæ ægre ferre uiderentur, de pace cum Carolo Cæſare Bononiæ agere cæperunt. Quocirca Franciſcus Sfortia magis ad pacem accenſus decreuit quoquomodo reſtitutionis cõditiones accipere: & accepto fidei publicæ a Cæſare diplomate Bononiam proficiſcitur: utq; primum ad conſpectum Cæſaris acceſſit, uerba fecit in hanc ferme ſententiam. Nihil mihi unquam fuit optatius, dum per tuos inuictiſſime Cæſar licuit, quam ut aliquando daretur occaſio: qua meam erga te obſeruantiam, & ſtudium demonſtrare poſſem. Cognouiſſes enim te in minime immemorem benefi-

cium contuliſſe. Sed quando ſors ita fere-
bat,ut non ſufficeret tuo me auxilio in pa
ternum Ducatum reſtitutum eſſe, niſi ite-
rum,atq; iterum uictricia tuorum arma cõ
tra hoſtem multoties bellum inſtaurantem
præſto fuiſſent, gaudebam ſaltem q in tan
tis rerum turbinibus inclinante nonnun-
quam ad hoſteis fortuna, animum tamen
ſemper eundem ſeruaueram: neq; hoſtis
pollicita, neq; cuiuſpiam ſtimuli meam er-
ga Maieſtatem tui nominis fidem labefa-
ctare potuerant. Quod cũ ita palam eſſet,
ut te nullo modo ignorare exiſtimarem, ſi
eri poſſe non putabam, ut cum tanta fidei
in me documenta perſpexiſſes, in ſuſpicio
nem læſæ maieſtatis Romani imperij apud
te inciderem. Sed quoniam in non obſcu
ra multorum æmulatione tibi neceſſe erat
interdum ſermonibus tuorum, quibus im
mitiora conſilia magis placebant, aureis
adhibere, ipſe fortunam meam potius ſem
per dolui, q per locorum diſtantiam cau-
ſam meam iuſtiſſimam apud te probare
nõ poſſem, quam tuam in me (etiam cum
tuorum armis acerrime obſidebar) aſperi
tatem, aut inclementiam unquam accuſa-
ui. Quin etiam ſperaui omni tempore nõ
modo tot calamitatibus Italiæ: ſed meæ eti
am expulſioni nullum ab alio, q̃ a te ſaluta
rius

rius remedium afferri poſſe. Itaq; aduentum tuum uotis expoſcebam. In animum enim induxeram, quando te abſente indicta cauſa fueram damnatus, nũc te iudice in Italia exiſtente innocentiam meam ab inuidorum calumnĳs tutam fore. Atq; hæc cum dixiſſet Sfortia, reddito ſtatim Cæſari diplomate nulli rei ſe magis confidere, q̃ benignitati, clementiæq; ipſius dixit. Quocirca Cęſar pro re pauca reſpondit: amplexatuſq; Principem bono iuſſit eſſe animo: poſtmodũq; Pontificis, & Mercurini Cardinalis opera conſtitutis de reſtitutione cõditionibus Sfortiæ neceſſe fuit, præter ea, quæ purpuratis ipſius imperatoris dono dedit, ſummam aureorum noningentorũ millium Cæſari polliceri: e quibus primo anno, qui erat a partu Virginis trigeſimus ſupra milleſimum, & quingenteſimum, atque huiuſce belli decimus, quadringentena millia, reliqua æquis penſionibus in annos decem numerare teneretur. Cognita Franciſci Sfortię reſtitutione, Hiſpani iterũ iã Lodouico Barbiano ex acuta febre Mediolani uita functo ſeditione facta urbem hoſtiliter minantur ingredi, niſi emerita iã dudũ ſtipendia ſibi a ciuibus pendantur. Quamobrem Mediolanenſes conuerſo in mœrorẽ gaudio, quod ob reſtitutũ Princi

pem ſuũ conceperant,legatos ad Cęſarem
mittunt obſecrantes, ut iam initis cũ Fran.
ciſco ipſorum Duce pacis conditionibus
miſerrimam ciuitatem ad ſuperiores ſum-
ptus, & ęrũnas, quibus plus æquo iandu-
dum uexata fuit, redire non ſinat: & ꝓpte
rea, ſi quæ militibus reſtant numeranda ſti
pẽdia, ea ex priuatis Mediolanenſiũ pecu-
nijs, quæ iampridẽ exhauſtæ ſunt, nequa-
quam erogari debere. Quod cum Cæſar
æquum eſſe dixiſſet, ut eo metu ciuitatẽ li-
beraret, militum partem exauctoratam in
patriam redire iuſſit: reliquos aũt traduxit
ad Florentiã obſidendam: neq; in Inſubri-
bus quenq; remanere permiſit, pręter illos
qui Comi, & in arce Mediolanenſi cuſto-
diæ præfecti erant: utrũq; em̄ locũ in pacis
conditionibus, tanq; pignus pecuniæ pri
mo anno ꝓmiſſæ ſibi reſeruauerat. Quam
obrẽ Franciſcus Sfortia acceptis a Carolo
Imp. iuſtis ducatus Mediolanenſis titulis
Alexandrum Bentiuolũ uiceis ipſius gerẽ
tem, Iacobum Philippũ Saccum ſenatus p̄
ſidẽ, cæteroſq; magiſtratus Mediolanũ ad
ſuſcipiendam imperij adminiſtrationẽ mit
tit: qui ſtatim uocatis urbanarũ rerum p̄fe
ctis, ut tam ingens pecuniarum ſumma ad
cõſtitutum tẽpus exſolui poſſet, uectigalia
primũ omnia duplicarunt: mox cũ ob po
puli